

BANGSAMORO BARIŞ SÜRECİ İZLEME HEYETİ 9. KAMUYA AÇIK RAPORU BANGSAMORO PEACE PROCESS, THIRD PARTY MONITORING TEAM 9TH PUBLIC REPOR

EYLÜL 2026

TPMT

BANGSAMORO
BARIŞ SÜRECİ İZLEME HEYETİ
9. KAMUYA AÇIK RAPORU
Bangsamoro Peace Process, Third Party
Monitoring Team 9th Public Repor

Hazırlayan
TPMT

Genel Yayın Yönetmeni:
Dr. Durmuş Aydın

Referans için: TPMT, *Bangsamoro*
Bariş Süreci İzleme Heyeti 9. Kamuya Açık
Raporu Bangsamoro Peace Process, Third Party
Monitoring Team 9th Public Repor
İNSAMER, Raporu 164, Eylül 2026.

©İNSAMER 2026
Bu yayının bütün hakları mahfuzdur.
Sadece kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir,

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Renova Medya ve İletişim Ajansı

Baskı:
Pelikan Basım
Ulubatlı Hasan Caddesi No.2 H D Blok No.19
Başakşehir – İstanbul

İNSAMER
İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

Yönetici Özeti.....	2
Önsöz	4
Kısaltmalar Listeisi	7
1. Yönetici Özeti	10
2. Yorum – Bangsamoro Barış Sürecini Etkileyen Başlıca Meseleler.....	15
2.1. Bangsamoro Kapsamlı Anlaşması'nın (CAB) temel ilkeleri	15
2.2. Tehlikede olan nedir?.....	17
2.3. CAB bugüne kadar hangi olumlu sonuçları sağlamıştır?	20
2.4. Barış sürecinin başlıca zorlukları.....	22
2.5. Barış sürecini rayında tutmak için ne yapılması gerekir?	29
3. Tavsiyeler	32
4. Taraflar Arasındaki Anlaşmaların Uygulanmasına İlişkin Gelişmeler	40
4.1. Raporlama Dönemindeki Önemli Olaylar	40
4.2. Raporlama dönemi boyunca ilgili siyasi gelişmeler	44
4.3. Panellerin Faaliyetleri	53
4.4. Siyasi süreç	56
4.5. Normalleşme hattı	59
4.6. Anayasal meseleler.....	82
4.7. Çıkış Anlaşması.....	84
EKLER	85
Ek I	86
Ek II.....	90
Ek III	92
Ek IV	93
Ek V.....	119
Ek VI.....	121
Ek VII.....	123
Ek VIII	125
Ek IX	127
Ek X.....	131

Yönetici Özeti

Onbinlerce kişinin hayatını kaybettiği ve iki milyondan fazla kişinin yerinden edildiği Filipinler-Moro çatışması, tarihsel, sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal dinamiklerin şekillendirdiği, Güneydoğu Asya'nın en uzun süreli silahlı çatışmalarından biridir. Sömürge döneminden miras kalan Hristiyanlaştırma, kitlesel göç, kültürel asimilasyon ve siyasal temsil eksikliği politikaları Moro halkının direnişini tetiklerken, çatışma zamanla güvenlikleştirme ve militarizasyon süreçleriyle derinleşmiştir. 1970'lerde başlayan barış sürecinin uygulamadaki sorunlar nedeniyle kesintiye uğramıştır. Buna karşılık Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) ile 1997'de başlayan müzakereler, 2014'te kapsamlı barış anlaşmasının imzalanmasıyla somut bir so-

nuca ulaşmıştır. Süreçte MILF bağımsızlık hedefinden siyasal-idari özerklik temelinde bir yönetime geçmiştir.

Elinizdeki bu rapor Filipinler Hükümeti (GPH) ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) arasında 27 Mart 2014 tarihinde imzalanan Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması kapsamında yürütülen barış sürecini bağımsız olarak izlemekle görevli Üçüncü Taraf İzleme Ekibi'nin (Third Party Monitoring Team-TPMT), kamuoyu ile paylaştığı Dokuzuncu Kamu Raporudur. TPMT'nin bu raporu, Bangsamoro barış sürecinde siyasi geçiş açısından önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, kalıcı barış için gerekli normalleşme sürecinin geride kaldığını ortaya koymaktadır. Dört kez ertelenen seçimlerin ardından 14

Eylül 2026'da gerçekleştirilen ilk demokratik parlamento seçimleri, Bangsamoro halkının kendi yöneticilerini belirlemesi açısından tarihi bir aşama oluşturmuştur. Bununla birlikte, eski MILF mensuplarının sosyoekonomik entegrasyonu, kampların dönüştürülmesi, geçiş dönemi adaleti ve toplumsal uzlaş gibi temel alanlarda yaşanan gecikmeler sürecin sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır. TPMT ayrıca son dönemde taraflar arasında ortak mutabakat yerine tek taraflı alınan kararların karşılıklı güveni zedelediğine dikkat çekerek, barış sürecinin ilerletilmesi için ortak karar alma, karşılıklı saygı ve eşit ortaklık ilkelerinin yeniden güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda İHH İnsani Yardım Vakfı'nın Bangsamoro'da uzun yıllardır yürüttüğü insani yardım ve insani diplomasi çalışmaları ile Üçüncü Taraf İzleme Ekibi'ne sunduğu katkı, Türkiye'deki sivil toplumun Filipinler'deki barış sürecine desteğinin somut bir örneği olması bakımından önem

arz etmektedir. Sahada elde edilen bilgi ve tecrübenin araştırma ve değerlendirme çalışmalarına yansıtılması, barış sürecine ilişkin tartışmaların ve çalışmaların bölge halkının ihtiyaçlarıyla birlikte yürütülmesini desteklemektedir.

İNSAMER Araştırma Merkezi olarak, uluslararası ilişkiler gündeminde yeterince yer bulmayan Moro krizi gibi; barış, müzakereler, diplomasi ve çatışma çözümü açısından son derece önemli bir konuyu gündeme getirmenin ve özellikle Türkçe okurlar için Moro konusunda kapsamlı bir bilgi ve kaynak arşivi oluşturmaya önemli bir katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Birincil kaynak niteliğindeki bu çalışmanın, Moro konusunda yapılacak akademik ve saha çalışmalarına kaynaklık etmesi; elde edilen bulguların ise akademik literatüre ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katkı sunmasını diliyoruz.

Dr. Durmuş Aydın

İNSAMER
Araştırma Merkezi Başkanı

Önsöz

Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması'nın Alternatifi Yoktur

Filipinler Hükümeti (GPH) ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) arasında 27 Mart 2014 tarihinde imzalanan Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması (Comprehensive Agreement on the Bangsamoro-CAB) kapsamında yürütülen barış sürecini bağımsız olarak izlemekle görevli Üçüncü Taraf İzleme Ekibi (Third Party Monitoring Team-TPMT), Dokuzuncu Kamu Raporunu kamuoyuyla paylaşmıştır.

2013 yılından bu yana faaliyet gösteren TPMT'nin üyeleri arasında, İHH İnsani Yardım Vakfı'nı temsilen Vakıf Başkanvekili Hüseyin Oruç da yer almaktadır. İHH, kuruluşundan bu yana Bangsamoro'da yürüttüğü insani yardım, kalkınma ve barış diploma-

sisi çalışmalarıyla bölgedeki en uzun soluklu uluslararası sivil toplum aktörlerinden biri olmuş; Türkiye'nin vicdanını ve barışa verdiği desteği uluslararası platformlarda temsil etmiştir.

TPMT'nin son raporu, Bangsamoro barış sürecinin kritik bir dönemece girdiğine işaret etmektedir. Dört kez ertelenen seçimlerin ardından, Bangsamoro Özerk Bölgesi'nde ilk demokratik parlamento seçimlerinin 14 Eylül 2026 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu seçimler, Bangsamoro halkının kendi iradesiyle yöneticilerini belirlemesi açısından tarihi bir dönüm noktası olması beklenmektedir.

Raporda, siyasi geçiş sürecinde önemli ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen, barışın kalıcı hale gelmesini sağlayacak nor-

malleşme sürecinin aynı ölçüde ilerlemediği vurgulanmaktadır. Silah bırakan eski MILF mensuplarına yönelik sosyoekonomik desteklerin gecikmesi, kampların dönüştürülmesi, geçiş dönemi adaleti, toplumsal uzlaş ve diğer yükümlülüklerin istenilen seviyeye ulaşamaması, sürecin en önemli eksiklikleri arasında gösterilmektedir.

TPMT ayrıca son yıllarda bazı kritik kararların taraflar arasında ortak mutabakat yerine tek taraflı biçimde alınmasının, barış sürecinin temelini oluşturan güven ortamını zedelediğine dikkat çekmektedir. Raporda, Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması'nın ruhuna uygun olarak ortak karar alma, karşılıklı saygı ve eşit ortaklık ilkelerine yeniden dönülmesi gerektiği ifade edilmektedir.

İHH'nın Barış Diplomasisine Katkısı

İHH İnsani Yardım Vakfı, yaklaşık otuz yıldır Bangsamoro'da yalnızca insani yardım faaliyetleri yürütmekle kalmamış; eğitim, sağlık, yetim çalışmaları, kalkınma projeleri ve barış diplomasisi alanlarında da önemli katkılar sağlamıştır.

Türkiye'nin bu süreçte güvenilir bir dost ve tarafsız bir destekçi olarak kazandığı saygınlığın oluşmasına İHH'nın sahadaki uzun yıllara dayanan çalışmaları önemli katkı sunmuştur. Bu çerçevede, Hüseyin Oruç'un 2013 yılından bu yana İHH adına TPMT üye-

liği, Türkiye sivil toplumunun uluslararası barış inşasına yaptığı en somut katkılardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Bangsamoro barış süreci, dünyanın en başarılı barış süreçlerinden biri olarak kabul edilmekte olup, silahlı çatışmaların diyalog yoluyla çözülebileceğini gösteren önemli bir uluslararası örnek niteliği taşımaktadır. Bu nedenle sürecin başarıyla tamamlanması yalnızca Filipinler için değil, küresel barış çalışmaları açısından da büyük önem taşımaktadır.

"CAB'ın Alternatifi Yoktur"

TPMT, raporunun sonunda hem Filipinler Hükümeti'ne hem de MILF'e güçlü bir çağrıda bulunmaktadır:

- Bangsamoro Barış Anlaşması'nın (CAB) hem lafzına hem de ruhuna bağlı kalınmalıdır.
- Taraflar arasında güven yeniden inşa edilmelidir.
- Normalleşme süreci hızlandırılmalıdır.
- İlk demokratik seçimlerin özgür, adil ve güvenli şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.
- Mevcut yönetim döneminde normalleşme sürecinin tamamlanmasına yönelik bir "Çıkış Anlaşması (Exit Agreement)" hazırlanmalıdır.

TPMT'nin değerlendirmesine göre, Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması (CAB), Bangsamoro me-

selesinin adalet, onur ve karşılıklı uzlaşısı temelinde çözümü için oluşturulmuş tek siyasi çerçevedir. Kalıcı barışın yolu bu anlaşmanın tam ve eksiksiz uygulanmasından geçmektedir. Bu nedenle “CAB”ın alternatifi yoktur.”

Bangsamoro barış süreci, yalnızca Filipinler için değil, bütün İslam dünyası ve uluslararası toplum açısından umut veren en önemli barış örneklerinden biridir. Yıllarca süren çatışmaların ardından tarafların müzakere masasında uzlaşarak kapsamlı bir barış anlaşmasına ulaşmış olması, korunması gereken çok kıymetli bir kazanımdır.

Bugün gelineen noktada en önemli ihtiyaç, taraflar arasında yıllar içinde oluşturulan güvenin yeniden güçlendirilmesidir. Barış süreçleri yalnızca imzalanan anlaşmalarla değil, verilen sözlere sadakat ve karşılıklı güvenle başarıya ulaşır. Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması’nın hem ruhuna hem de hükümlerine bağlı kalınması, barışın kalıcı hâle gelmesinin temel şartıdır.

Eylül parlamento seçimleri, Bangsamoro halkının kendi geleceğini demokratik yollarla belirlemesi açısından tarihi bir fırsattır. Seçimlerin huzur ve güven içerisinde gerçekleştirilmesi, barış sürecinin en önemli kazanımlarından biri olacaktır.

İHH İnsani Yardım Vakfı yaklaşık otuz yıldır Bangsamoro halkının yanında olmuştur. Zor zamanla-

rında insani yardım ulaştırırken, eğitimden yetim çalışmalarına, kalkınma projelerinden insani diplomasiye kadar birçok alanda Bangsamoro halkı ile birlikte olmuştur. Bundan sonra da adalet, diyalog ve karşılıklı güven temelinde kalıcı barışın güçlenmesine katkı sunmaya devam edecektir.

Çünkü, Bangsamoro’da sağlanacak kalıcı barış sadece bölgenin değil, bütün Filipinler’in istikrarına ve refahına hizmet edecektir. Bu nedenle Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması’nın tam olarak uygulanması, tarafların ortak sorumluluğu olduğu kadar uluslararası toplumun da desteklemesi gereken tarihi bir süreçtir. Bangsamoro’da tesis edilecek kalıcı barışın yalnızca bölgeye değil, tüm Filipinler’e ve Güneydoğu Asya’nın istikrarına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması’nın tam olarak uygulanması ortak bir sorumluluktur. Gerçekten de bugün Bangsamoro’da barışın alternatifi olmadığı gibi, bu barışın hukuki ve siyasi zemini olan Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması’nın da alternatifi yoktur.

Hüseyin Oruç

İHH İnsani Yardım Vakfı

Başkanvekili

Üçüncü Taraf İzleme Ekibi Üyesi

Kısaltmalar Listesi

4Ps — Pantawid Pamilyang Pilipino Programı
AFP — Filipinler Silahlı Kuvvetleri
AG — Başsavcı
AGCH — Düşmanlıkların Genel Olarak Durdurulmasına İlişkin Anlaşma
AHJAG — Geçici Ortak Eylem Grubu
APA — Toplanma ve İşleme Alanı
ARMM — Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi
ASPIRE — Gelişmiş İnsan Güvenliği için Güvenlik, Barış, Entegrasyon ve Toparlanma Desteği
BAA — Bangsamoro Özerklik Yasası
BARMM — Müslüman Mindanao Bangsamoro Özerk Bölgesi
BASULTA — Basilan, Sulu ve Tawi-Tawi
BDP — Bangsamoro Kalkınma Planı
BEC — Bangsamoro Seçim Kanunu
BGC — Bangsamoro Büyük Koalisyonu
BIAF — Bangsamoro İslami Silahlı Kuvvetleri
BIFF — Bangsamoro İslami Özgürlük Savaşçıları
BIPA — Bangsamoro Yerli Halklar Yasası
BLGC — Bangsamoro Yerel Yönetim Kanunu
BNTF — Bangsamoro Normalleşme Güven Fonu
BOL — 11054 Sayılı Cumhuriyet Yasası veya Bangsamoro Organik Yasası
BPA — Bangsamoro Hac Otoritesi
BPDA — Bangsamoro Planlama ve Kalkınma Otoritesi
BSDB — Bangsamoro Sürdürülebilir Kalkınma Kurulu
BTA — Bangsamoro Geçiş Otoritesi
BTC — Bangsamoro Geçiş Komisyonu
BTJRC — Bangsamoro Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu
CAB — Bangsamoro Kapsamlı Anlaşması
CCCH — Düşmanlıkların Durdurulması Koordinasyon Komitesi
CoL — Liderler Konseyi
COMELEC — Seçim Komisyonu
CTIP — Kampların Dönüştürülmesi Yatırım Programı
CTP — Kampların Dönüştürülmesi Planı
DAR — Tarım Reformu Bakanlığı
DBM — Bütçe ve Yönetim Bakanlığı
DFA — Dışişleri Bakanlığı
DI — Daulah Islamiyah
DND — Ulusal Savunma Bakanlığı
DOJ — Adalet Bakanlığı
DSWD — Sosyal Refah ve Kalkınma Bakanlığı

EO — Başkanlık Kararnamesi
FAB — Bangsamoro Çerçeve Anlaşması
GPH — Filipinler Hükûmeti
IBP — Filipinler Entegre Barosu
ICCMN — Normalleşmeye İlişkin Kabineler Arası Küme Mekanizması
ICG — Uluslararası Temas Grubu
ICM — Geçici Başbakan
IDB — Bağımsız Terhis Kurumu
IEB — Hükûmetlerarası Enerji Kurulu
IEC — Bilgi, Eğitim ve İletişim
IFPB — Hükûmetlerarası Mali Politika Kurulu
IGR — Hükûmetlerarası ilişkiler
IGRB — Ulusal Hükûmet – Bangsamoro Hükûmeti Hükûmetlerarası İlişkiler Organı
IIDB — Hükûmetlerarası Altyapı Geliştirme Kurulu
IMT — Uluslararası İzleme Ekibi
IPs — Yerli halklar
IRR — Uygulama Kuralları ve Yönetmelikleri
IS — İslam Devleti
JBZJC — Ortak İş Birliği Bölgeleri Ortak Organı
JNC — Ortak Normalleşme Komitesi
JPSC — Ortak Barış ve Güvenlik Komitesi
JPST — Ortak Barış ve Güvenlik Ekibi
JSA — Ortak Güvenlik Değerlendirmesi
JTFCT — Kampların Dönüştürülmesine İlişkin Ortak Görev Güçleri
LAB — Yerel Af Kurulu
LGC — Yerel Yönetim Kanunu
LGU — Yerel yönetim birimi
LNI — Normalleşme Uygulamasının Yerelleştirilmesi
MAFAR — Tarım, Balıkçılık ve Tarım Reformu Bakanlığı
MBHTE — Temel, Yüksek ve Teknik Eğitim Bakanlığı
MENRE — Çevre, Doğal Kaynaklar ve Enerji Bakanlığı
MILF — Moro İslami Kurtuluş Cephesi
MILG — İçişleri ve Yerel Yönetim Bakanlığı
MIPA — Yerli Halklar İşleri Bakanlığı
MNLF — Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi
MOA — Mutabakat Zaptı
MP — Parlamento Üyesi
MPOS — Kamu Düzeni ve Güvenliği Bakanlığı
MSU — Mindanao Devlet Üniversitesi
NAC — Ulusal Af Komisyonu
NAPOLCOM — Ulusal Polis Komisyonu

NBI — Ulusal Soruşturma Bürosu
NCIP — Ulusal Yerli Halklar Komisyonu
NCMF — Müslüman Filipinliler Ulusal Komisyonu
NCR — Ulusal Başkent Bölgesi
NGA — Ulusal Hükûmet kurumu
NHA — Ulusal Konut Otoritesi
NIA — Ulusal Sulama İdaresi
NMIPs — Moro olmayan yerli halklar
NSQE — NAPOLCOM Özel Yeterlilik Sınavı
NTF-DPAGs — Özel Silahlı Grupların Dağıtılmasına İlişkin Ulusal Görev Gücü
NTJRCB — Bangsamoro için Ulusal Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu
ODA — Resmî kalkınma yardımı
OFW — Yurt dışında çalışan Filipinli işçi
OPAPRU — Başkanlık Barış, Uzlaşma ve Birlik Danışmanlığı Ofisi
PAG — Özel silahlı grup
PAMANA — Payapa at Masaganang Pamayanan
PCBPF — Filipin Kongresi – Bangsamoro Parlamentosu Forumu
PNP — Filipin Ulusal Polisi
PRC — Mesleki Düzenleme Komisyonu
PRO BAR — Bangsamoro Özerk Bölgesi Polis Bölge Ofisi
QRT — Hızlı Müdahale Ekibi
RA — Cumhuriyet Yasası
SALW — Küçük silahlar ve hafif silahlar
SC — Yüksek Mahkeme
SCP — Güvenli Geçiş Belgesi
SDF — Özel Kalkınma Fonu
SGA — Özel Coğrafi Alan
TFDCC — Terhis Edilmiş Savaşçılar ve Toplulukları için Görev Gücü
TJR — Geçiş dönemi adaleti ve uzlaşma
TJRC — Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu
TOR — Görev Tanımı
TPMT — Üçüncü Taraf İzleme Ekibi
TRO — Geçici Durdurma Emri
TVET — Teknik ve Mesleki Eğitim ve Öğretim
TWG — Teknik Çalışma Grubu
UBJP — Birleşik Bangsamoro Adalet Partisi
UNDP — Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WG — Çalışma Grubu

“Bir Barış Anlaşması, ancak onu uygulayacak insanlar ve taraflar kadar iyidir. Çünkü savaş açanlar cesur olabilir; fakat barışı arayanlar ve o barışı kazananlar daha cesurdur.”

Başkan Ferdinand R. Marcos Jr.

Üçüncü Taraf İzleme Ekibi

1. Yönetici Özeti

Dokuzuncu Kamu Raporu, Kasım 2023 - Nisan 2026

Bağımsız Üçüncü Taraf İzleme Ekibi'nin (TPMT) görevi, 27 Mart 2014 tarihinde Filipinler Hükûmeti (GPH) ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) arasında akdedilen Bangsamoro Kapsamlı Anlaşması'nın (CAB) uygulanmasını izlemek, gözden geçirmek ve değerlendirmektir. Anlaşma taraflarca 18 Temmuz 1997 tarihinde imzalanan Düşmanlıkların Genel Olarak Durdurulmasına İlişkin Anlaşma'yı (AGCH) ve 15 Ekim 2012 tarihinde imzalanan Bangsamoro Çerçeve Anlaşması'nı (FAB) ve eklerini bünyesinde barındırmaktadır. TPMT'nin Görev Tanımı (TOR) doğrultusunda hazırlanan bu dokuzuncu kamu raporu, esas itibarıyla Aralık 2023 ile Ocak 2026 arasında gerçekleştirilen sekiz izleme oturumuna dayanarak Bangsamoro barış sü-

recinin uygulanmasındaki gelişmelere ilişkin genel bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

11054 Sayılı Cumhuriyet Yasası (RA), yani “Müslüman Mindanao Bangsamoro Özerk Bölgesi Organik Yasası” — kısaca Bangsamoro Organik Yasası veya BOL — CAB kapsamında müzakere edilen siyasi çözümü işlevsel hâle getirmektedir. Bu yasa, 21 Ocak ve 6 Şubat 2019 tarihlerinde iki aşamalı olarak yapılan halk oylamasıyla Müslüman Mindanao Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin (BARMM) kurulmasını sağlayan hukuki çerçeveyi temsil etmektedir.

Bangsamoro barış süreci iki hatta ilerlemektedir. Siyasi hat BARMM'nin yeni ve demokratik bir siyasi yapı olarak kurulması yoluyla Bangsamoro için anlamlı öz yönetişimin güvence altına alın-

masını amaçlamaktadır. Normalleşme hattı ise çatışmadan etkilenebilen bölgelerin kademeli olarak normalleşmesine ve bu bölgelerin barışçıl ve ilerleyen topluluklara dönüştürülmesine odaklanmaktadır. Ayrıca MILF savaşçıların ve silahlarının terhis edilmesi, normalleşme hattının temel unsurlarından birini oluşturmaktadır.

Bangsamoro Geçiş Otoritesi (BTA), 80 sandalyeli bir Parlamento ve geçici bir bölgesel hükûmetten oluşacak şekilde Şubat 2019'da göreve başlamıştır. BOL uyarınca, geçiş aşamasında hem Parlamento hem de Geçici Başbakan (ICM) Başkan tarafından atanmaktadır.

Pandemi sonucunda Kongre, Ekim 2021'de BOL'de bir değişiklik kabul ederek geçiş dönemini Haziran 2022'den Haziran 2025'e kadar üç yıl uzatmış ve böylece Bangsamoro Parlamentosu'nun ilk seçimini Mayıs 2025'e ertelemiştir. BOL gelecekteki 80 üyeli karma parlamento düzenini; nispi temsile dayalı 40 bölgesel siyasi parti sandalyesi, doğrudan seçilecek 32 bölge sandalyesi ve 8 sektörel temsilci sandalyesinden oluşacak şekilde tanımlamaktadır. Seçimlerin hukuki temelini daha ayrıntılı biçimde belirlemek üzere BTA, Mart 2023'te Bangsamoro Seçim Kanunu'nu (BEC) kabul etmiş ve Şubat 2024'te seçim bölgelerini belirlemiştir. Seçimlere katılmak üzere bir dizi bölgesel siyasi parti kurulmuştur.

9 Eylül 2024'te Filipinler Yüksek Mahkemesi (SC), Halk Oylaması'nın oy verme hükümlerini değiştiren bir karar almış ve Sulu'daki vatandaşların küçük bir çoğunluğunun BARMM dışında kalma yönünde oy kullanımlarını kabul etmiştir. Bu karar, ortak Bangsamoro kimliğini ve Bangsamoro halkının öz belirlenim yönündeki kolektif mücadelesinin tarihini göz ardı ettiği için çoğu paydaşı şaşırtmıştır. Karar ayrıca, BTA Parlamentosu'nun başlangıçta Sulu'ya ayrılmış olan yedi bölge sandalyesini yeniden dağıtmasını gerektirdiğinden, Mayıs 2025 seçimlerinin daha da ertelenmesine yol açmıştır.

Geciken bölgesel seçimler, geçiş döneminin daha da uzatılmasına neden olmuştur. Bu durum, Başkan Ferdinand R. Marcos Jr.'a yeni bir BTA atama seçeneği vermiştir. Mart 2025'te Başkan Marcos, MILF Başkanı Ahod B. Ebrahim'in yerine Maguindanao del Norte Valisi Abdulraof A. Macacua'yı BARMM'nin yeni Geçici Başbakanı olarak atamıştır. Başkan Marcos ayrıca 80 sandalyeli Bangsamoro Parlamentosu'na birkaç yeni üye atamış ve MILF tarafından resmen desteklenen 41 adaylık bir listeden yalnızca 35 Parlamento Üyesi'ni seçmiştir.

MILF Merkez Komitesi, yaptığı açıklamada bunu hem CAB'nin hem de BOL'nin ihlali olarak nitelendirmiştir; zira bu belgeler, seçilmiş bir parlamento ve hükûmet görevi devralana kadar BTA'nın

geçiş aşamasında MILF öncülüğünde olacağını öngörmektedir. MILF'ye göre bu atamalar, geçiş sürecinin bütünlüğü ve Tarafların barış anlaşmasına bağlılığı konusunda ciddi kaygılar doğurmuştur. Başkanlık Barış, Uzlaşma ve Birlik Danışmanlığı Ofisi (OPAPRU), MILF'nin görüşüne katılmamış; BARMM'deki liderlik değişikliğinin CAB ve BOL'nin hem lafzına hem de ruhuna uygun olduğunu, çünkü yeni Geçici Başbakanın MILF içinde önemli bir konuma sahip olduğunu savunmuştur.

Bölgesel seçim hazırlıkları, liderlik değişikliğinden ve seçimlerin tekrar tekrar ertelenmesinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca, BARMM'nin siyasi işlerinin yönetiminde yerleşik MILF liderliğinin etkisinin azaltılması ve BTA Parlamentosu'ndaki güç dengesinin değiştirilmesi, BARMM'deki ilk bölgesel seçimlere giden süreçte özellikle hassas bir döneme denk gelmiştir. Seçim 14 Eylül 2026 tarihine planlanmıştır. Bangsamoro vatandaşlarının temsilcilerini seçme konusunda söz sahibi olabilmeleri için bu seçimlerin gerçekleştirilmesi önemlidir.

Barış sürecini etkileyen bir başka önemli gelişme olarak 19 Temmuz 2025'te MILF elindeki 14.000 savaşı ve 2.450 silahının terhis sürecini askıya aldığını duyurmuştur. MILF'ye göre bu karar, GPH'nin hâlihazırda terhis edilmiş olan 26.145 savaşıya

sosyoekonomik yardım paketleri sağlama yükümlülüğünü esaslı biçimde yerine getirmemesi ve normalleşmenin diğer unsurlarını etkili şekilde uygulamaması nedeniyle alınmıştır.

GPH bu karardan duyduğu üzüntüyü ifade etmiş; hükûmetin sosyoekonomik taahhütlerini esaslı biçimde yerine getirmedeği yönündeki iddialara katılmamış ve terhis sürecinin bütün Bangsamoro barış sürecinin ve Mindanao'nun dönüşümünün ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur.

İzleme çalışmalarımıza dayanarak Tarafların finansman sorunları, önemli kavramsal farklılıklar ve usule ilişkin gecikmeler dâhil olmak üzere çeşitli nedenlerle CAB'nin öngörülen uygulama hızına ayak uyduramadıklarını teyit edebiliriz.

Barış sürecindeki kazanımların çoğu siyasi hatta gerçekleşmiştir. BTA Parlamentosu, yeni özerk siyasi yapının idari ve yasama yapılarını tanımlarken CAB ve BOL üzerine inşa edilen önemli yasama çalışmaları yürütmüştür. Yaklaşan bölgesel seçimler, CAB'nin siyasi hattının tamamlanmasını temsil ettikleri için özel önem taşımaktadır. MILF, bu seçime kendi siyasi partisi olan Birleşik Bangsamoro Adalet Partisi (UBJP) aracılığıyla katılacaktır.

Ancak normalleşme hattının uygulanması siyasi hattın gerisinde kalmıştır. Normalleşme hattı

Normalleşme hattının tamamlanması için kampların dönüştürülmesi, polise alım, Filipinler Silahlı Kuvvetleri'nin (AFP) yeniden konuşlandırılması, özel silahlı grupların (PAG'lar) dağıtılması ve geçiş dönemi adaleti ve uzlaşma (TJR) alanları dâhil olmak üzere hâlen gerçekleştirilmesi gereken çok sayıda görev bulunmaktadır. CAB'nin imzalanmasından on iki (12) yıl sonra, bu unsurlardan bazıları hâlâ planlama aşamasındadır.

içinde resmî terhis prosedürüne ağırlık verilmiş; buna karşılık terhis edilmiş savaşımlara ve topluluklarına sosyoekonomik destek sağlanması ile normalleşmenin diğer unsurları aynı hızda ilerlememiştir.

Normalleşme hattının tamamlanması için kampların dönüştürülmesi, polise alım, Filipinler Silahlı Kuvvetleri'nin (AFP) yeniden konuşlandırılması, özel silahlı grupların (PAG'lar) dağıtılması ve geçiş dönemi adaleti ve uzlaşma (TJR) alanları dâhil olmak üzere hâlen gerçekleştirilmesi gereken çok sayıda görev bulunmaktadır. CAB'nin imzalanmasından on iki (12) yıl sonra, bu unsurlardan bazıları hâlâ planlama aşamasındadır.

Af programı, yavaş bir başlangıcın ardından ivme kazanmaya başlamıştır. Bu yılın Mart ayında sona eren af başvuru süresinin daha da uzatılması makul olacaktır.

Barış sürecinin geleceği, Tarafların CAB'de taahhüt edilenleri yerine getirmek amacıyla normalleşme hattındaki uygulamayı canlandırıp canlandıramamasına

bağlı olacaktır. GPH bu konuda amaç odaklı ve sonuç doğurucu bir yaklaşımla öncülük etmelidir; BARMM Hükûmeti ve uluslararası bağışçılar da bu sürece katkı sunmaya teşvik edilebilir.

GPH Barış Uygulama Paneli Başkanı'nın istifasının ardından halefinin atanması hâlen beklenmektedir. Bu bağlamda MILF Merkez Komitesi, tam yetkili bir GPH Paneli atanana kadar barış uygulama mekanizmaları kapsamındaki çeşitli angajman alanlarında geçici bir duraklama ilan etmiştir.

CAB'nin uygulanması tamamlanmamış durumdadır ve genel barış süreci oldukça hassas bir dönemeçtedir. Her iki tarafın da anlaşmayı ayakta tutan ilkelere yeniden bağlılık göstermesi hâlinde Filipinler vatandaşları CAB'nin tam potansiyelini hâlâ hayata geçirebilir. Bu ilkeler arasında özellikle karşılıklı saygıyı ve kararların ortak alınmasını içinde barındıran “karşılıklı saygıda eşitlik”; karar alma süreçlerinin BARMM'ye dayanmasını gerektiren ve Bangsamoro vatandaşları için “anlamlı öz yönetim” taah-

hüdü; ayrıca Eylül 2026'daki ilk parlamento seçimine ilerlemenin hayati öneminin gösterdiği üzere "gerçekten demokratik" bir siyasi yapının kurulması yer almaktadır.

CAB şu anda *de facto* olarak askıya alınmış durumdadır. Bir barış anlaşması, bir tarafın diğer tarafa verdiği siyasi bir taahhüttür. Nihai tahlilde bir anlaşmanın uygulanmasını sağlayacak olan, her iki tarafın iyi niyeti, güveni ve karşılıklı saygısıdır. Bu inanç zedelenirse diyalog alanı daralır ve barış anlaşması çözülebilir, ivmesini kaybedebilir.

Bunun olmasına izin verilmemesidir. CAB'nin alternatifi yoktur.

CAB'nin nihai amacı, yeni ve demokratik bir Bangsamoro siyasi

yapısının kurulmasına dayanan anlamlı öz yönetim oluşturmaktır. Bu amaca saygı gösterilmeli ve bu amaç desteklenmelidir.

CAB, Filipinler'e Güney Filipinler'de kalıcı barış sağlama ihtimalini sunmuştur. Taraflar arasındaki güven ve itimadın, Güney Filipinler'de adil ve kalıcı bir barışa yönelik ortak arzular üzerine inşa edilerek yeniden tesis edilebileceğine inanıyoruz. CAB, adanmışlık ve kararlılıkla sürdürülmesi gereken tarihi bir fırsatı temsil etmektedir.

TPMT olarak biz, Taraflar ve tüm paydaşlarla birlikte, CAB'nin tam arzusunun gerçekleşmesine kadar sürece bağlı kalmayı taahhüt ediyoruz.

2. Yorum – Bangsamoro Barış Sürecini Etkileyen Başlıca Meseleler

2.1. Bangsamoro Kapsamlı Anlaşması'nın (CAB) temel ilkeleri

GPH ile MILF arasındaki Bangsamoro barış süreci, 1997'de Düşmanlıkların Genel Olarak Durdurulmasına İlişkin Anlaşma'nın (AGCH) imzalanmasıyla başlayarak, 2014'te CAB'nin imzalanmasıyla yoğun müzakerelerin tamamlanması ve 2019'da BARMM'nin kurulmasıyla dönüm noktası niteliğinde bir kazanım elde edilmesi suretiyle 29 yıldır sürdürülmektedir. Bunlar, Bangsamoro ve tüm Filipinliler için daha barışçıl bir geleceğe doğru atılmış önemli adımlar olmuştur. Bölge, bu yılın Eylül ayında parlamenter hükûmet sistemi altında yapılacak seçimlerle geçiş aşamasını tamamlamaya hazırlanırken süreç artık belirleyici bir aşamaya ulaşmıştır.

GPH ile MILF'nin, Güney Filipinler'deki çatışmayı sona erdir-

me yönündeki siyasi taahhüdünü temsil eden CAB 17 yıllık bir dönem boyunca büyük bir titizlikle müzakere edilmiştir.

Bangsamoro terimi, kendilerini Bangsamoro olarak tanımlayan Mindanao ve Sulu takımadalarının yerlilerini veya asli sakinlerini ifade eder. Bu terim, Filipinler'in sömürgecilik karşıtı mücadeleyle şekillenmiş bu bölgenin tarihini ve karakterini simgelediği için yeni siyasi yapı adına seçilmiştir.

CAB, Bangsamoro'nun ayrı kültürel kimliğini tanımakta ve onlara onur, adalet ve haysiyet temelinde anlamlı öz yönetişime giden bir yol sunmaktadır. Anlaşma, yeni ve özgün bir özerk siyasi yapı biçimi için bir vizyon ortaya koymaktadır.

CAB'nin imzalanması, onlarca yıl, hatta yüzyıllar boyunca süren güvensizliği aşmıştır. Bangsamoro Sorunu'na uzun vadeli bir çözüm sunan CAB, birleşik bir ulus

inşa etmenin bir aracı işlevini görmektedir. Bu yönüyle, günlük siyasetin kısa vadeli gerekliliklerinin ötesine geçmektedir.

CAB çatışmayı sona erdiren siyasi anlaşma iken, BOL bu anlaşmanın uygulanmasını mümkün kılan mevzuat niteliğindedir. BOL, BARMM'yi bir siyasi yapı olarak kurmakta ve bölgeye Filipin hukuk sistemi içinde anlamlı öz yönetim için hukuki bir çerçeve sağlamaktadır. Bu yasa, BOL'nin onaylanması amacıyla önceki ARMM illerindeki seçmenler ile Cotabato City ve Isabela City'nin önerilen dâhil edilmesi için 21 Ocak 2019'da yapılan ilk halk oylaması; ardından North Cotabato'daki 63 köy ile Lanao del Norte'deki 6 belediyenin yeni BARMM yapısına dâhil edilmesiyle sonuçlanan 6 Şubat 2019 tarihli ikinci halk oylaması yoluyla onaylanmıştır.

CAB, gerçekten demokratik yeni bir Bangsamoro siyasi yapısının kurulmasına ilişkin bir taahhüt içermektedir. Bu taahhüt, BARMM'de artık 14 Eylül 2026'ya planlanan ilk bölgesel parlamento seçiminin gerçekleştirilmesinin hayati önemini vurgulamaktadır. Bu seçim çeşitli nedenlerle ertelenmiştir; ancak nihayetinde BARMM vatandaşlarının kendi temsilcilerini seçmesi gerekmektedir. Daha fazla erteleme, demokratik sürece ve barış anlaşmasına duyulan güveni aşındıracaktır.

Bölgesel seçimler gerçekleştirildikten sonra, geçiş aşamasının sona ermesi ve barış anlaşmasının siyasi hattının tamamlanması sonucunu doğuracaktır. Meşru biçimde seçilmiş bir Bangsamoro Parlamentosu ve seçilmiş bir Başbakan, gerçek özerkliğe doğru büyük bir adımı temsil edecektir.

Bununla birlikte, barış sürecinin yakından gözlemcileri olarak, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden bu yana iki taraf arasındaki güvenin en düşük seviyede olduğunu kaygıyla not ediyoruz. Normalleşme hattının uygulanması, mevcut terhis sürecinin askıya alınmasının da simgelediği üzere durma noktasına gelmiştir. Manila'nın BARMM'nin işlerine müdahalesi dâhil olmak üzere son siyasi dinamikler, barış sürecinin geleceğine dair belirsizliği artırmıştır.

CAB'nin uygulanması karşılıklı güvene ve yükümlülöklere dayanmaktadır. CAB, aşağıda özetlenen bir dizi kurucu ilke içermektedir.

• **Karşılıklı saygıda eşitlik** – Bu ilke, karşılıklı saygıyı, kimliğin eşit biçimde tanınmasını ve anlamlı diyalöğe yatırım yapma taahhüdünü içinde barındırır.

• **Ortak uygulama** – Bu ilke, her iki tarafın da tek taraflı uygulamadan kaçınmaya bağlı kalmasını ve bu bağlılığı sürdürmesini gerektirir.

• **Anlamlı öz yönetim** – Yeni ve demokratik bir Bangsamoro siyasi yapısının kurulması, barış anlaşmasının temel amaçların-

dan birini temsil eder. Bu, karar alma süreçlerinin BARMM'ye dayanmasını gerektirir. BARMM siyasetine dışarıdan müdahale edilmesi, bu ilkeyi tartışmalı hâle getirir ve CAB'nin değerine yönelik kamu güvenini zedeler.

• **Gerçekten demokratik Bangsamoro siyasi yapısı** – Bu ilke, Eylül 2026'daki ilk parlamento seçimine ilerlemenin hayati önemini vurgular. Bu seçim Bangsamoro'daki ilk bölgesel seçim olacağından, demokratik ilkelerin ve seçim sürecinin kutsallığının korunması özel önem taşımaktadır.

• **Bütün barış sürecinin bütünlüğü** – CAB, tarafları bütün barış sürecinin bütünlüğünü gözetmeye çağırır. Bu, anlaşmanın başlıca unsurlarının birbirini güçlendirecek şekilde paralel olarak uygulanması gerektiği anlamına gelir.

2.2. Tehlikede olan nedir?

BARMM'nin kuruluşundan bu yana, siyasi hattın uygulanmasında kayda değer ilerlemeye tanıklık ettik. BTA Parlamentosu, kişi temelli siyasetten daha programatik, parti odaklı bir parlamentere sisteme geçişi sağlamak üzere tasarlanmış yenilikçi özelliklere sahip bir seçim kanununun kabulü de dâhil olmak üzere, bölgesel özerklik için hukuki ve idari temellerin atılmasında profesyonel çalışmalar yürütmüştür. Yeni kurulan bölgesel siyasi partilerin ve sivil toplumun Mayıs 2025'e planlanan bölgesel seçimlere nasıl

hazırlandığını gözlemledik. Bunu önemli bir bağlılık ve coşkuyla yaptılar.

Ardından barış anlaşmasının mantığına ve demokratik süreçte duyulan güveni zedeleyen bir olaylar dizisi yaşandı. Bu süreç, Sulu Vilayeti'nin BARMM'den çıkarılmasını doğuran 9 Eylül 2024 tarihli Yüksek Mahkeme kararıyla başladı. Bu karar beklenmedik şekilde geldi ve şok etkisi yarattı. Yüksek Mahkeme kararını Anayasa'nın lafzi yorumuna dayandırdı; ancak müzakere edilmiş barış anlaşmasının siyasi önemini ve Mindanao ile Sulu takımadalarındaki Müslüman toplulukların altında yatan sosyokültürel arka planını ve öz belirlenim yönündeki ortak mücadelelerini göz ardı etti. Bu karar, CAB'nin uygulanması bakımından geniş kapsamlı sonuçları harekete geçirdi.

Pratik açıdan bakıldığında, Yüksek Mahkeme kararı Mayıs 2025 BARMM parlamento seçimlerinin ertelenmesine ve buna bağlı olarak geçiş döneminin uzatılmasına yol açtı; çünkü başlangıçta Sulu'ya ayrılmış olan bölge sandalyelerinin yeniden tahsis edilmesi için daha fazla zamana ihtiyaç duyuldu. Başkan Marcos Jr., Mart 2025'te bu fırsatı kullanarak Maguindanao del Norte Valisi Abdulraof Macacua'yı BARMM'nin yeni Geçici Başbakanı olarak atadı; böylece 2019'dan beri bu görevde bulunan MILF Başkanı Murad Ebrahim'in yerine geçti. Başkan ayrıca Bangsamoro

Parlamentosu'na yeni üyeler atadı ve MILF tarafından önerilen aday listesindeki 41 kişiden yalnızca 35'ini seçti. Bu durum, BTA'daki çalışma çoğunluğunu MILF'den GPH adaylarına devretti. Aynı zamanda bütün paydaşlara BTA'daki güç dengesinde bir değişim yaşandığı mesajını verdi.

MILF Merkez Komitesi, istişari bir toplantının ardından yayımladığı açıklamada, MILF'nin aday listesine uyulmamasını hem CAB'nin hem de BOL'nin ihlali ve kendi iç işlerine müdahale olarak nitelendirdi. MILF liderliği, örgütün birliğini koruma konusundaki kararlılığını ifade etti. BARMM'de yaptığımız görüşmelerde, Manila'nın daha önce Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (MNLF) başarılı biçimde bölmüş olmasına sıklıkla atıf yapıldığını gördük.

Sammy Gambar olarak da bilinen Geçici Başbakan Abdulraof Macacua, MILF'nin askerî kanadı olan Bangsamoro İslami Silahlı Kuvvetleri'nin (BIAF) Genelkurmay Başkanı olarak görev yapmaya devam etmektedir. Anladığımız kadarıyla MILF liderliğini derinden inciten asıl unsur, onun atanmasından ziyade bunun nasıl yapıldığıdır. Birçok anlatıma göre bu süreçte istişare ve şeffaflık eksikti. Atamalar, MILF'nin barış anlaşmasına girerken dayandığı temel bir ön koşulu, yani geçiş aşaması boyunca BTA'ya kendisinin öncülük edeceği ilkesini tek taraflı olarak değiştirmiştir.

Kanaatimizce MILF liderliğinin, barış yolunu seçerek, CAB müzakerelerine iyi niyetle bağlı kalarak ve geçişin ilk altı yılında BTA'ya ve barış sürecine liderlik ederek hayati bir rol oynadığını belirtmek isteriz. MILF Başkanı da dâhil olmak üzere MILF liderliğinin katkısına, hem BARMM'deki paydaşlar hem de Manila'da barış sürecini gözetenler tarafından saygı gösterilmelidir. Bu liderliğin yıllar boyunca gösterdiği kararlı tutum, sürecin başlatılmasında ve rayında tutulmasında belirleyici olmuştur.

Dahası, BARMM'nin siyasi işlerinin yönetiminde MILF liderliğinin etkisinin azaltılması ve BTA Parlamentosu'ndaki güç dengesinin değiştirilmesi, BARMM'deki ilk bölgesel seçimlere giden süreçte özellikle hassas bir döneme denk gelmiştir.

Bu kadar geniş kapsamlı öneme sahip bir konuda benimsenen tek taraflı yaklaşımın, karşılıklı saygıda eşitlik ve tek taraflılıktan kaçınma şeklindeki temel CAB uygulama ilkeleriyle bağdaşmadığına inanıyoruz.

19 Temmuz 2025'te MILF Merkez Komitesi, terhis sürecini geçici olarak askıya alma kararı aldı. Karar, GPH'nin terhis edilmiş savaşıllara sosyoekonomik destek sağlama ve normalleşmenin diğer unsurlarını uygulama taahhüdünü esaslı biçimde yerine getirmedeği argümanına dayanıyordu. Bu karar, barış anlaşmasının temelini

GPH Barış Uygulama Paneli Başkanı Yano'nun istifasının ardından bu pozisyon şu anda boştur. Bu çerçevede MILF Merkez Komitesi, tam yetkili bir GPH Panel Başkanı atanana kadar barış uygulama mekanizmaları kapsamındaki çeşitli angajman alanlarında geçici bir duraklama ilan etmiştir.

oluşturan mutabık kalınmış yapılara saygı gösterilmediği algısına tepki olarak atılmış bir adım şeklinde de yorumlanabilir.

Manila tarafından liderlik değişikliği konusunda ileri sürülen başlıca argümanlardan birinin, bölgesel hükümet ile BARMM'deki yerel yönetim liderleri arasında daha iyi ilişkiler geliştirme isteği olduğunu anlıyoruz. Bu tür iyi ilişkiler ilkesel olarak arzu edilir niteliktedir ve barış sürecinin başarılı olması için gereklidir.

İyi niyetli olsun ya da olmasın, geçişin özellikle hassas bir dönemde Maniladan BARMM içindeki siyasi düzenlemelere dayatılan bir kararın barış sürecinin çıkarına olup olmadığı sorusu sorulmalıdır.

Bölgesel seçim hazırlıklarının liderlik değişikliğinden ve seçimlerin tekrar tekrar ertelenmesinden önemli ölçüde etkilendiğini not etmekteyiz. Yüksek Mahkeme kararının ardından seçimler üç kez daha ertelendi. Bunun nedeni, BTA Parlamentosu'nun yedi Sulu bölge sandalyesini yeniden dağıtması gerekliliği; bu süreç seçim bölgelerinin siyasi çıkarlar doğrultusunda yeniden çizildi-

ği yönündeki suçlamalara konu oldu ve Seçmen Kayıt Yasası'nın ihlallerine ilişkin bir Yüksek Mahkeme kararı nedeniyle uzadı. Atanmış BTA Parlamentosu ayrıca siyasi parti ve sektörel temsil kurallarını değiştirdi. Seçimlerin artık 14 Eylül 2026'da yapılması planlanmaktadır.

Yukarıda belirtilen faktörlerin Eylül seçimlerinin sonucunu, MILF'nin partisi Birleşik Bangsamoro Adalet Partisi'nin (UBJP) performansı da dâhil olmak üzere, etkilemesi muhtemeldir.

GPH Barış Uygulama Paneli Başkanı Yano'nun istifasının ardından bu pozisyon şu anda boştur. Bu çerçevede MILF Merkez Komitesi, tam yetkili bir GPH Panel Başkanı atanana kadar barış uygulama mekanizmaları kapsamındaki çeşitli angajman alanlarında geçici bir duraklama ilan etmiştir.

Bu rapor yayımlandığı sırada Bangsamoro barış süreci *de facto* askıda tutulmaktadır. Bir dizi kritik soru ortaya çıkmıştır. Eylül ayında seçilecek yeni BARMM liderliği CAB'nin uygulanmasına bağlı kalacak mıdır? MILF'nin BARMM'nin siyasi işlerinde ge-

lecekteki rolüne ilişkin belirsizlik devam ederken normalleşme hattı tamamlanabilecek midir? Tehlikede olan şey, barış sürecinin sürekliliğinden ve başlatılmış olan kurumsal ve siyasi reformların korunmasından daha azı değildir.

2.3. CAB bugüne kadar hangi olumlu sonuçları sağlamıştır?

Barış sürecinin uygulanması önemli kazanımlar sağlamıştır.

Barış getirisi

TPMT, Bangsamoro barış sürecini 2013 yılında izlemeye başlamıştır. O tarihten bu yana BARMM köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Dikey çatışmanın neredeyse ortadan kalkması, yoksulluğun azalması, ekonomik büyüme ve eğitim kayıtları gibi sosyal göstergelerde ilerleme şeklinde kendini gösteren bir barış getirisi gördük. Bununla birlikte, BARMM'deki kalkınma göstergelerinin ülkenin diğer bölgelerinin gerisinde kalmaya devam ettiğini belirtmek gerekir; ancak daha iyi bir geleceğe doğru izlenecek yön belirlenmiştir.

Her iki tarafın da Bangsamoro barış sürecini başarılı bir sonuca ulaştırmanın temel çerçevesi olarak CAB'nin uygulanmasına bağlılıklarını sürdürdüklerini açıklamalarını olumlu karşılıyoruz. CAB, Bangsamoro meselesini kesin olarak çözme fırsatı sunmaktadır.

Özerklik için idari ve yasama yapıları

BTA, 2019'daki kuruluşundan bu yana özerk bir Bangsamoro siyasi yapısı kurma amacı doğrultusunda etkili idari ve yasama yapılarını zemin hazırlamıştır. Eylül 2026 seçimleri, CAB'nin siyasi hattının tamamlanmasını temsil etmektedir. Bu seçimler Bangsamoro halkı için tarihî bir dönüm noktasıdır. Meşru şekilde seçilmiş bir Bangsamoro Parlamentosu, anlamlı öz yönetişime doğru büyük bir adımı temsil etmektedir.

Yeni bir demokratik sistem

Parlamentar siyasi sistemin kurulması, barış sürecinin önemli bir kazanımıdır. Bir dizi bölgesel siyasi parti kurulmuştur ve bunlar nispi temsil sistemi altında gelecekteki Bangsamoro Parlamentosu'ndaki sandalyelerin çoğunluğunu işgal edecektir. Bölgesel siyasi partilerin programatik bir yaklaşım benimsemesi beklenmektedir; bu da vatandaşların politikalar konusunda daha anlamlı tercihler yapmasına imkân tanıyacak ve böylece bölgedeki klan temelli siyasetin etkisini azaltacaktır.

İsyancı hareketten yönetişime geçiş

Barış süreci, MILF'nin isyancı hareketten yönetişime geçişini kolaylaştırmıştır. MILF, seçimlere katılmaya hazır bir siyasi parti olarak UBJP'yi kurmak suretiyle demokratik sistemin temel kurallarını benimsemiştir. Ayrıca

seçim sonucunu kabul edeceğini açıklamıştır. MILF, sıfırdan bir idare kurma zorluğunu üstlenerek yeni özerk siyasi yapının kurulmasını yönetmiş ve bölgesel hükûmetin temel sorumluluklarını yerine getirmiştir. BTA Parlamentosu, işlerini yürütürken yüksek bir profesyonellik düzeyi sergilemiştir.

Tüm MNLF fraksiyonlarının 2022'den bu yana BTA çalışmalarına katkıda bulunmuş olması, Bangsamoro barış sürecinin birliğini ve yakınsamasını güçlendirme potansiyeline sahiptir.

Mali özerklik

BARMM, yıllık Blok Hibe ve Özel Kalkınma Fonu (SDF) tahsisleri sayesinde düzenli ve öngörülebilir mali transferlerden yararlanmaktadır. Bölgenin kendi kaynaklarından gelir elde etme kapasitesini daha da artırma fırsatı bulunmaktadır.

İşleyen hükûmetlerarası ilişkiler

Hükûmetlerarası İlişkiler Organı (IGRB), iki hükûmetin çalışmalarını etkileyen pratik meseleleri çözmek ve ele almak için bir forum olarak önemli bir rol oynamıştır. Mekanizma genel olarak sorunsuz işlemekte, yapıcı iş birliği ve iyi kişisel ilişkiler temelinde faaliyet göstermektedir ve barış sürecinin bir başarı hikâyesi olarak değerlendirilebilir. Taraflar arasında güven inşa etmedeki rolü kabul edilmelidir.

Normalleşmenin bazı unsurlarında ilerleme

CAB'nin normalleşme hattı siyasi hattın gerisinde kalmış ve uygulama şu anda askıda olsa da, raporlama dönemi boyunca bazı unsurlarda ilerleme kaydedilmiştir.

Yavaş bir başlangıcın ardından Ulusal Af Komisyonu (NAC) ve ona bağlı Yerel Af Kurulları (LAB'lar) ağının çalışmaları önemli ölçüde ivme kazanmıştır. Mart 2026'daki kapanış tarihi itibarıyla 1.240'tan fazla MILF savaşçısı af başvurusunda bulunmuştur. Başvuru süresinin uzatılması hâlinde bu sayıyı önemli ölçüde artırma potansiyeli vardır. Bu raporun yayımlandığı tarihte Başkan tarafından yalnızca bir af verilmiştir.

Küçük Silahlar ve Hafif Silahlar (SALW) Programı'nın uygulanmasında kayda değer ilerleme olduğunu not ediyor ve bu yaklaşımın tüm BARMM'ye genişletilmesi hâlinde fayda sağlayacağını düşünüyoruz.

Azınlıklara saygı

TPMT, yerli halkların (IP'ler) kolektif haklarını koruyan ve atalarından kalma topraklarının tanınmasını içeren 2024 Bangsamoro Yerli Halklar Yasası'nın (BIPA) Bangsamoro Parlamentosu tarafından oy birliğiyle onaylanması memnuniyetle karşılanmaktadır. Bu yasanın kabul edilmesi, özellikle yerli halk topluluklarının çatışma ve yerinden edilmeden ciddi biçimde etkilendiği bir dönemde, BARMM'de azınlık haklarına saygı gösterileceği yönünde önemli bir mesaj vermektedir.

Sivil toplum katılımı

Sivil toplum, barış sürecini desteklemede aktif rolünü göstermeye devam etmiştir. Bunun yalnızca bir örneği, Ağustos 2025'te Davao'da diyalog forumu olarak bir araya getirilen sivil toplum kuruluşları ile barış uygulama paneli başkanlarının buluşmasıdır.

2.4. Barış sürecinin başlıca zorlukları

Aşağıda, CAB'nin uygulanmasında ele alınması gereken başlıca kalan zorluklar olarak gördüğümüz hususları açıklıyoruz.

Dengesiz uygulama

CAB, Tarafları bütün barış sürecinin bütünlüğünü gözetmeye çalışmaktadır. Siyasi hat, BTA Parlamentosu'nun öncelikli mevzuatı kabul etmesi ve anlamlı öz yönetişimin temellerini atmasıyla istikrarlı bir hızda ilerlemiştir. BARMM, geçiş döneminin sonunu ifade edecek olan Eylül 2026'daki ilk bölgesel seçimlere hazırlanmaktadır. Buna karşılık normalleşme hattının uygulanması siyasi hattın gerisinde kalmıştır.

Normalleşme hattının uygulanması içinde de dengesizlikler bulunduğunu not ederiz. Bağımsız Terhis Kurumu'nun (IDB) Toplanma ve İşleme Alanları (APA'lar) üzerinden yürüttüğü resmî terhis prosedürü, 4 aşamadan 3'ünü tamamlamıştır. Ancak taraflar, terhis edilmiş savaşçıları ve topluluklarını üretken sivil ya-

şamlara geçişlerinde destekleme yükümlülüklerini henüz tam olarak yerine getirmemiştir. MILF kamplarına yaptığımız ziyaretlerde, bu toplulukların çoğunun altyapıya, hizmetlere ve istihdam imkânlarına erişim açısından marjinalleşmiş durumda kalmaya devam ettiği görülmüştür. Terhis edilmiş savaşçılardan, ilk nakit ödeneğin ötesinde kendilerine vaat edilen yardımlardan hiçbirini henüz almadıklarına dair sık sık şikâyetler duyduk.

Ayrıca CAB'nin imzalanmasından yaklaşık 12 yıl sonra, kampların dönüştürülmesi, geçiş dönemi adaleti ve uzlaşma, özel silahlı grupların dağıtılması, MILF üyelerinin polise alınması ve AFP'nin yeniden konuşlandırılması dâhil olmak üzere normalleşme hattının diğer bileşenlerindeki performans hâlen uygulamanın ilk aşamalarında. Olumlu bir not olarak, af başvuruları son aylarda ivme kazanmıştır.

Normalleşme sürecinin uygulanmasındaki dengesizlik, MILF'nin Temmuz 2025'te terhis sürecini geçici olarak askıya aldığını duyurmasının başlıca nedeni olarak gösterilmiştir. MILF, kalan 14.000 savaşçının terhisinin ve 2.450 silahın tesliminin ancak GPH'nin normalleşmenin diğer unsurlarında esaslı uyum sağlaması üzerine başlayacağını açıklamıştır.

Anlaşmanın birçok kilit unsurundaki yavaş ilerleme nedeniyle normalleşme hattının uygulan-

masının yalnızca siyasi hattın ve geçiş aşamasının tamamlanmasının çok ötesine değil, büyük olasılıkla mevcut yönetimin 2028'deki görev süresinin sonrasına da uzanacağı açık hâle gelmiştir. Bu denge-sizlikler, bütün barış sürecinin bütünlüğünü zedelemektedir.

Tek taraflı uygulama

Tek taraflı uygulama, barış sürecini derinden etkilemiştir. Ortak uygulama, CAB'nin temel ilke-lerinden biridir. Aşağıda, çoğu zaman çok az ön istişareyle ya da hiç istişare yapılmadan tek taraflı adımların atıldığı örnekleri not ediyoruz.

Liderlik değişikliği

- 3 Mart 2025'te Başkan Marcos Jr., 2019'dan bu yana Geçici Başbakan olarak görev yapan MILF Başkanı Ahod B. Ebrahim'in yerine Maguindanao del Norte Valisi Abdulraof A. Macacua'yı BARMM'nin yeni Geçici Başbakanı olarak atamıştır. Hem CAB hem de BOL, BTA'nın MILF öncülüğünde olacağını öngörmektedir. MILF Merkez Komitesi, bu liderlik değişikliğinin BTA'nın MILF öncülüğünde olması taahhüdünü ihlal ettiğini ileri sürmektedir.

- Başkan Marcos Jr. ayrıca Mart 2025'te 80 sandalyeli Bangsamoro Parlamentosu'na yeni üyeler atamıştır. Ancak MILF tarafından resmen desteklenen 41 adaydan yalnızca 35'i Başkan tarafından dikkate alınmıştır. MILF, bu atamaların MILF'nin tutumu dikkate alınmadan yapıldığını iddia

etmiştir. Başkanın resmen kendi tercih ettiği Parlamento Üyelerini seçme hakkı bulunsa da, bu atamaların hem CAB hem de BOL tarafından öngörülen geçiş dönemi boyunca BARMM'nin siyasi yönetimi için amaçlanan ve üzerinde mutabık kalınan usullerin ruhunu ve lafzını tartışmalı biçimde ihlal ettiği söylenebilir.

Terhis

- MILF, GPH'nin terhis edilmiş savaşıclara ve topluluklarına sosyoekonomik destek sağlama taahhütlerini yerine getirmediği yönündeki algısıyla bağlantılı olarak terhis uygulamasını tek taraflı biçimde askıya almıştır. MILF, CAB uyarınca terhisin kademeli şekilde, "Tarafların tüm anlaşmalarının uygulanmasına paralel ve orantılı" olarak yapılması gerektiğini GPH'ye defalarca hatırlattığını belirtmiştir. GPH ise daha geniş Bangsamoro barış sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi gerektiğine inandığı terhis sürecine devam etme isteğini ifade etmiştir.

Uluslararası İzleme Ekibi (IMT)

- GPH, süresi Haziran 2022'de sona eren Malezya liderliğindeki IMT'nin görev süresini uzatmamıştır. Bu karar, MILF'nin açıklanmış isteğine aykırı olarak tek taraflı biçimde alınmıştır. FAB Madde VIII/7'nin, IMT'nin Ortak Düşmanlıkların Durdurulması Koordinasyon Komitesi (CCCH) ve Geçici Ortak Eylem Grubu (AHJAG) ile birlikte MILF güçle-

rinin tam terhisine kadar ateşkes anlaşmasını izleyeceğini belirttiği hatırlanmalıdır. Sivil bir IMT için devam düzenlemesi üç yıldan uzun süredir tartışılmaktadır. Bugüne kadar GPH, böyle bir devam düzenlemesine ilişkin doğrulanmış bir çözüm sunmamıştır.

Polislik

· CAB, Bangsamoro'da kamu düzeni ve güvenliğinden birincil olarak Bangsamoro Hükûmeti'nin sorumlu olacağını öngörmektedir. Anlaşma, Bangsamoro için ve Bangsamoro'ya ait bir polis gücü çağrısında bulunmakta; kamu düzeni ve güvenliğini hem ulusal hem de bölgesel hükûmetlerin eş zamanlı yetkisi olarak listelemektedir. BOL kapsamında ise kamu düzeni ve güvenliği, Filipinler Anayasası ile uyumlu olma gereği gerekçe gösterilerek ulusal yetki olarak listelenmiştir. Bu durum, PNP'nin doğrudan operasyonel kontrolü ve denetimi altında Bangsamoro Özerk Bölgesi'nde Filipin Ulusal Polisi (PNP) Polis Bölge Ofisi'nin (PRO BAR) kurulmasıyla sonuçlanmıştır. BARMM Başbakanı'nın PRO BAR Bölge Direktörü'nün seçimine katılabileceği ancak yakın zamanda kabul edilmiştir; bu, belediye başkanları ve valilerin hâlihazırda sahip olduğu bir haktır.

Normalleşme Uygulamasının Yelleştirilmesi (LNI)

· GPH, 2024 yılında BARMM'deki valiler ve Lanao del Norte ile anlaşmalar yaparak LNI yaklaşımını

tek taraflı şekilde teşvik etmeye başlamıştır. Amaç, kaynak seferberliği ve program uygulaması dâhil olmak üzere normalleşme için yerel yönetim birimlerinden (LGU'lar) destek üretmektir. SALW'nin yönetimi ve azaltılmasına ilişkin bir program LNI yaklaşımıyla ilişkilidir. Bu yeni yaklaşım hakkında Paneller düzeyindeki istişare ancak geriye dönük olarak başlatılmıştır.

Sorumlulukları Belirler

Paneller

Paneller, CAB'nin verimli ve etkili biçimde uygulanmasını sağlamakla görevlidir. Bu aşamada rollerinin artık açık biçimde tanımlı olmadığı görülmektedir.

Paneller, raporlama dönemi boyunca barış süreci uygulamasına istikrarlı ve yöntemli bir gözetim sağlamak için yeterince sık toplanmamıştır. Örneğin IGRB'nin Panellerin çözemediği meselelerle ilgilenmesi gibi örtüşen sorumluluklar ve tek taraflı adımlar, barış süreci mimarisinin sulandırıldığı ve uygulama mekanizmalarındaki sorumlulukların belirsizleştiği yönünde bir algıya yol açmıştır.

GPH Panel Başkanı Yano, Ağustos 2025'te istifasını sunmuştur; bu talep reddedilmiş, ardından Şubat 2026'da istifa talebini yinelemiştir. GPH Paneli'nin görevi ve raporlama yapısı acilen açıklığa kavuşturulmalıdır. MILF, tam yetkili bir GPH Panel Başkanı atanana kadar barış uygulama mekanizmaları kapsamındaki çe-

şitli angajman alanlarında geçici bir duraklama ilan etmiştir.

Tarafların barış sürecine ilişkin algıları ve anlatıları farklılaşmaktadır

TPMT, yıllardır Taraflar arasında ortaya çıkan algı farklılıklarına dikkat çekmiştir. Bunlar esas olarak polise giriş için yönergelerin tanımlanması, sosyoekonomik kalkınma maliyetlerinin paylaşılması veya ateşkes mekanizmasının koordine edilmesi gibi teknik uygulama meseleleri etrafında dönmüştür. Her iki tarafın da genel olarak aynı temel hedefleri paylaştığı varsayımıyla tarafları bu meseleleri diyalog yoluyla ele almaya sürekli teşvik ettik.

Tarafların hâlâ bu hedefleri paylaşıp paylaşmadığından artık emin değiliz. Son aylarda algı farklılıkları yeni bir nitelik kazanmıştır; zira barış sürecini tanımlayan temel anlatılardan bazıları artık uyumlu değildir.

Bazı örnekler bunu gösterebilir. GPH, barış sürecinin uygulamada ileri bir aşamada olduğunu iddia ederken MILF hâlâ yapılması gereken çok şey olduğuna işaret etmektedir. GPH, liderlik değişikliğinin barış sürecini sürdürmek için gerekli olduğuna inanırken MILF bunun ciddi zarar verme potansiyeline sahip olduğunu ileri sürmektedir. Anlatılar bu kadar birbirinden uzak olduğunda, sahadaki koşulların gerçekçi biçimde değerlendirilmesine yönelik ortak çabalar zorlaşmaktadır. Si-

yasi retorik ile olgular arasındaki uçurumun aşılamaz hâle gelmesinden ve barış sürecinin güvenilirliğini zedelemesinden endişe ediyoruz.

Taraflar arasında güven kaybı

Bir isyancı örgüt olarak MILF, devlet kurumlarının tüm kapsamına sahip bir hükûmetle barış anlaşmasına girmiştir. MILF, Kongre'nin yasa yapma yetkisini, Yüksek Mahkeme kararlarını ve Başkan'ın denetim yetkisini kabul ederek barış sürecine güven temelinde bağlılık göstermiştir. Bu dengesizliği hafifletmek amacıyla ortak uygulama ilkesine ve iyi tanımlanmış bir Hükûmetlerarası İlişkiler (IGR) yapısına dayanan bir barış uygulama mimarisi kurulmuştur.

Bunun CAB'nin uygulanması üzerinde hem olumlu hem olumsuz doğrudan sonuçları olmuştur. Filipin Kongresi, BOL'u kabul ederken CAB'nin önemli hükümlerini anayasaya uygunluk gerekçesiyle bir kenara bırakmış; ancak pandemi nedeniyle kaybedilen zamanı telafi etmek için geçiş aşamasını uzatmayı kabul etmiştir. Yüksek Mahkeme, BOL'un anayasaya uygunluğunu onamış; ancak Sulu Vilayeti'nin BARMM topraklarından çıkarılması etkisini doğuran halk oylaması düzenlemelerine ilişkin alternatif bir yorumu benimseyerek Bangsamoro davasının temel mantığını sorgulamıştır. Başkan Marcos, CAB'nin uygulanmasına desteğini defalar-

CAB, kurumsal reformların temel unsuru olarak “gerçekten ilkelere dayalı siyasi partiler” üzerine kurulu yeni bir seçim sistemini teşvik etmektedir. Son birkaç ayda deneyimlediğimiz şey, bölgede kökleşmiş himaye ağlarına dayalı ana akım Filipin siyasetiyle bağlantılı siyasi hanedanlar lehine siyasi sadakatlerin yeniden hizalanmasıdır.

ca taahhüt etmiş; ancak uygun bir istişare süreci olmaksızın yeni bir BTA atamıştır.

Bu temel kararların ötesinde, terhisin sıralaması, polislik yapısı veya finansman katkıları gibi uygulama ayrıntılarına ilişkin anlaşmazlıklar uygun şekilde ele alınmadığında karşılıklı güven de gerilim yaşayabilir.

Olumsuz algılar üstün gelirse güven kaçınılmaz olarak zarar görür. Bu nedenle barış yolunda kalabilmek için, hesap verebilir tutulabilecek yetkili uygulama yapıları aracılığıyla düzenli ve yapıcı diyalogun sürdürülmesi hayati önem taşır. Bunu ne kadar vurgulasak azdır.

Her iki Taraf da barış sürecine güven temelinde girmiş olsa da, güç ve kaynaklardaki yapısal dengesizlik CAB’de yer alan “karşılıklı saygıda eşitlik” ilkesinin korunmasını özellikle önemli kılmaktadır.

Seçim gecikmeleri ve siyasi taktikler

Manila’nın Yüksek Mahkeme kararları veya siyasi atamalar yoluyla yaptığı müdahaleler, ister

kazara ister tasarım gereği olsun, seçim gecikmelerine yol açmış ve tartışmalı biçimde MILF’nin iç uyumunu zorlamıştır. Bu gecikmeler ve son BTA Parlamentosu kararları, UBJP’nin kampanya ivmesini bastırmış ve geleneksel ailelerle bağlantılı güçlere seçimlere uyum sağlamak ve hazırlanmak için daha fazla zaman tanımıştır.

MILF’nin siyasi partisi olan UBJP, yaklaşan seçimlerde bölgesel siyasi partiler kurmuş olan yerleşik siyasi hanedanlara karşı yarışacaktır.

CAB, kurumsal reformların temel unsuru olarak “gerçekten ilkelere dayalı siyasi partiler” üzerine kurulu yeni bir seçim sistemini teşvik etmektedir. Son birkaç ayda deneyimlediğimiz şey, bölgede kökleşmiş himaye ağlarına dayalı ana akım Filipin siyasetiyle bağlantılı siyasi hanedanlar lehine siyasi sadakatlerin yeniden hizalanmasıdır. Orta vadede Bangsamoro siyasi deneyiminin başarısı veya başarısızlığı, parti temelli sisteme sonuç üretme şansı verilip verilmeyeceğiyle belirlenecektir.

MILF içinde hizipçilik

BTAdaki liderlik değişikliği,

BARMM'de MILF içindeki hizipçilik ve geçiş aşamasında "MILF öncülüğünde" olmanın ne anlama geldiği konusunda tartışmaları tetiklemiştir. Geçici Başbakan Macacua'nın atanmasının, Manila'nın onu yerel siyasi liderler ile bölgesel hükümet arasındaki ayrılıkları kapatabilecek pragmatik bir lider olarak görmesinden kaynaklandığını anlıyoruz. Merkezi Hükümet bu adımı değerlendirirken, CAB'nin uygulanmasında ortak olan MILF'nin birliğini zedeleme riskini göz ardı etmiş olabilir.

MILF liderliği ise tepkisinde, örgütün birlik içinde kaldığı mesajını vererek kamuoyunu rahatlatmak için adımlar atmıştır. Bununla birlikte, BARMM'de birçok kişinin MILF'nin *de facto* bölündüğüne; bir fraksiyonun Başkan Ebrahim liderliğindeki Merkez Komitesi ile, diğerinin ise Manila ile daha yakın iş birliği yaptığı düşünülen Geçici Başbakan Macacua ile hizalandığına inandığı izlenimini edindik.

Hizipçilik ve böl-yönet taktikleri konusundaki kamusal tartışmalar barış sürecini yalnızca zayıflatabilir. Tarafların geçiş aşamasında MILF'yi sorumlu kılma yönündeki ortak mutabakatı, anlaşmanın uygulanması sırasında sürekliliği ve uyumu güvence altına almayı amaçlıyordu. Tutarlılık ve hesap verebilirlik bakımından barış sürecinin başarı şansı, bölünmüş bir örgütten ziyade birleşik bir örgütle ortaklığa dayanması hâlinde daha yüksek olabilir.

Güvenlik zorlukları ve radikalleşme riskleri

BARMM'de güvenlik durumu kırılabilirliğini korumaktadır. Dikey çatışma, yani devlet ile isyancılar arasındaki çatışma, asgari seviyeye indirilmiş olsa da klan husumetleri, arazi anlaşmazlıkları, gölge ekonomi ve siyasi şiddetle bağlantılı diğer şiddet biçimleri yaygındır. Bu gerilimler, barışçıl seçimlerin yürütülmesine potansiyel olarak tehdit oluşturabilir. Mayıs 2025 ara seçimlerinde oy verme merkezlerinde silahlı çatışmalar, adaylara saldırılar ve seçmen yıldırma olayları yaşanmıştır.

Bir diğer zorluk, genç Morolar arasında radikalleşme riskidir. Tarihsel kanıtlar, tıkanan barış çabalarının aşırılıkçı grupların siyasi hayal kırıklıklarını istismar etmeleri için kanallar açabileceğini göstermektedir. BARMM paydaşları tarafından bize, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) dâhil radikal örgütlerin mensup kazanma faaliyetlerinin devam ettiği bildirilmiştir. Barışın tıkandığı ve taahhütlerin yerine getirilmediği bir bağlamda gençler barışçıl değişime olan inançlarını kaybedebilir ve aşırılıkçı örgütlerin mensup kazanma faaliyetlerine daha açık hâle gelebilir.

Marawi City'nin uzun süredir geciken rehabilitasyonu ve yıkılmış yerleşim alanlarından yerinden edilmiş durumda kalmaya devam eden çok sayıda aile, ulusal hükû-

mete yönelik eleştirileri açıklamak için kullanılan argümanlar olabilir.

Seçim sonrası duruma ilişkin belirsizlik

Eylül ayında yapılacak parlamento seçimlerinin son derece rekabetçi olması beklenmektedir. MILF'nin siyasi partisi olan UBJP, seçim yarışında başarılı olmak için yeni bir mücadele biçimine uyum sağlama zorluğunu üstlenmiştir. MILF liderliği, seçimlerin sonucunu kabul edeceğini kamuoyuna açıklamıştır.

UBJP, geleneksel olarak yerel güç yapıları üzerinde denetim sahibi olmuş ve bölgesel siyasi partiler kurmuş siyasi ailelerle rekabet etmektedir.

Seçimler daha önce Mayıs 2025'e planlandığında, yaptığımız görüşmelerde UBJP'nin iyi bir performans göstereceğine, gelecekteki Bangsamoro Parlamentosu'nda

çoğunluk elde etmeyi beklediğine dair güvenini hatırlıyoruz. Bu, CAB'nin imzacısı olarak MILF'nin geçiş döneminin sonrasına da uzanacak şekilde BARMM'nin siyasi işlerinin yönetiminde etkili bir konumu koruyacağı anlamına gelirdi.

Bu aşamada Eylül 2026 seçimlerinin sonucunu öngörmek mümkün değildir. Ancak söylenebilecek olan şudur: Mart 2025'te atanan BTA Parlamentosu'nun seçim bölgelerinin yeniden çizilmesi ve siyasi parti ile sektörel temsil konusunda kuralların değiştirilmesiyle ilgili son adımları, muhtemelen UBJP'nin seçimdeki şansını etkilemiştir. Bangsamoro Parlamentosu'ndaki son kilit oylamaların sonuçları, BTA'nın artık MILF öncülüğünde olmadığı izlenimini doğrulamaktadır.

Siyasi partiler için üyelik ve nispi temsil eşiklerinin düşürülmesi,

gelecekteki Bangsamoro Parlamento'sunda temsil edilen parti sayısını artıracaktır. Bu, koalisyon kurma ihtiyacını güçlendirecek ve tek bir partinin salt çoğunluk kazanma olasılığını azaltacaktır.

Yerel siyasi liderler tarafından kurulan siyasi partilerin barış sürecinin devam eden uygulanmasına bağlılığı bu aşamada kesin değildir. Birçok önde gelen klan temsilcisi, isyancı örgütlerin bölgesel siyasetteki rolüne kuşkuyla yaklaştığını ifade etmiştir. Geniş bir siyasi aktörler yelpazesinin CAB'nin uygulanmasının sürdürülmesi arkasında birleşmesi, tüm paydaşların çıkarına olacaktır.

2.5. Barış sürecini rayında tutmak için ne yapılması gerekir?

Barış süreci, Mart 2025'te Manila tarafından başlatılan BARMM'deki liderlik değişikliği ve aynı yılın Temmuz ayında MILF'nin terhis sürecini askıya alma kararı sonrasında bir çıkmaza girmiştir. Şu anda barış sürecinin birçok yönü, Tarafların artık aynı hedefler doğrultusunda yapıcı biçimde çalışmadığını göstermektedir. Bu durum Bangsamoro barış sürecini belirsizlik içinde bırakmaktadır.

CAB, Bangsamoro halkının meşru davasını ve anlamlı öz yönetime imkân tanıyacak demokratik bir süreç aracılığıyla siyasi geleceklerini belirleme arzularını tanıma vaadiyle yola çıkmıştır.

Bu idealler CAB'nin temel ilkelelerinde yansıtılmaktadır. Özellikle karşılıklı saygıda eşitlik, ortak uygulama, barış sürecinin bütünlüğünün korunması, katılımcı bir yaklaşımın benimsenmesi ve gerçekten demokratik bir anlamlı öz yönetim biçimine doğru çaba gösterilmesi bu ilkeler arasındadır.

Son birkaç yıldaki değerlendirmemize göre barış sürecinin uygulanması sırasında bu temel ilkelerin giderek daha sık tehlikeye atılması üzücüdür.

Temel bir değer olarak karşılıklı saygıda eşitliğin korunması özellikle önemlidir. Bu, taraflar arasında karşılıklı saygı ve güven anlamına gelir. Yıllar boyunca inşa edilen güven çok kolay yıkılabilir, ancak yeniden inşa edilmesi zordur. Kalıcı barışın kök salması için güvenin sürekli olarak beslenmesi gerekir.

Belirsizliğin aşılması için gerekli koşullardan biri, çok gecikmiş bölgesel seçimlerin Eylül ayında yapılmasıdır. Yeni bir seçim sistemi altında ilk kez yapılacak bu seçimlerin demokratik ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmesi esastır. Atanmış Bangsamoro Parlamento'sunun siyasi parti ve sektörel temsil kurallarını değiştirmek dâhil olmak üzere son bazı kararları, kartların belirli tercih edilen sonuçlar lehine dizildiği izlenimini bırakmaktadır. Bu tür kararlar demokratik olarak seçilmiş bir parlamentoya bırakılmış

olsaydı daha uygun olurdu. Bununla birlikte, gelecekteki Bangsamoro Hükûmeti'nin meşruiyetini sağlamak için demokratik olarak seçilmiş bir hükûmetin görevi devralmasının zamanı fazlasıyla gelmiştir. Bu, Bangsamoro siyasetine dışarıdan müdahale olasılıklarını azaltmaya yardımcı olmalıdır.

Önümüzdeki yıllarda barış sürecinin uygulanmasındaki odak, normalleşme hattının tamamlanması olacaktır. Tarafların; finansman bulunabilirliği, kavramsal farklılıklar ve usule ilişkin gecikmeler dâhil olmak üzere çeşitli nedenlerle üzerinde mutabık kalınan veya beklenen uygulama hızına ayak uyduramadıkları açık hâle gelmiştir. MILF savaşçıları'nın resmî terhisi, normalleşme kapsamındaki en ileri aşamadaki unsurdur; ancak şu anda çıkmazdadır. Normalleşmenin diğer bileşenleri ise hâlen başlangıç veya planlama aşamalarındadır.

Normalleşme hattının uygulanmasının mevcut yönetimin görev süresinin sonuna ve muhtemelen daha sonrasına kadar devam etmesini bekleyebiliriz. Başkan Marcos Jr., Mindanao'da kalıcı barışı mirasına eklemek isterse, bunu belgeleyebilecek potansiyel adımlardan biri 2028'e kadar bir Çıkış Anlaşması'nın imzalanması olabilir. Normalleşme hattının uygulanmasında kalan görevlerin kapsamı dikkate alındığında, bu aşamada Taraflardan hiçbiri böyle bir belgeyi imzalamaya hazır görünmemektedir.

Geri adımlara ve gecikmelere rağmen, normalleşme hattının uygulanmasında, 2028'e kadar terhisin tamamlanması dâhil olmak üzere önemli öncelikli sonuçlara ulaşmanın hâlâ mümkün olduğunu düşünüyoruz. Bunun gerçekleşmesi için Tarafların uygulama hedeflerini ve finansman taahhütlerini içeren çok yıllık bir stratejik plan tanımlamaları gerekecektir. Barış sürecinin geleceği, Ulusal Hükûmet'in CAB'de taahhüt edilenleri yerine getirmek üzere normalleşme hattındaki uygulamayı canlandırıp canlandıramamasına bağlı olabilir. GPH bu konuda amaç odaklı ve sonuç doğurucu bir yaklaşımla öncülük etmelidir; BARMM Hükûmeti ve uluslararası bağışçılar da bu sürece katkı sunmaya teşvik edilebilir.

Böyle bir planın temel unsurları, tam sosyoekonomik paketlerin sağlanmasını ve kampların dönüşümünün tam olarak finanse edilmesini içermelidir. Diğer unsurlar arasında tüm nitelikli başvuru sahiplerine af verilmesi, SALW'nin azaltılması ve PAG'ların dağıtılması konusunda somut eylemler, AFP'nin yeniden konuşlandırılmasında ilerleme, polis alımlarının hızlandırılması, IMT'nin yeniden işler hâle getirilmesi ve TJR konusunda kayda değer ilerleme yer almalıdır.

Kanaatimize göre, önümüzdeki birkaç yıl içinde CAB'nin kalan yönlerinin çoğunun esaslı biçimde tamamlanması erişilebilir bir hedef olabilir. Ancak bu, yalnızca

Tarafların farklılıklarını aşmak ve böyle bir yol haritası geliştirip uygulamak için güçlü siyasi bağlılık göstermeleri hâlinde mümkün olacaktır.

Güney Filipinler’de adil ve kalıcı bir barışa yönelik ortak arzular üzerine inşa edilerek taraflar arasındaki güven ve itimadın yenilenebileceğine güçlü biçimde inanıyoruz. Barış sürecinde güvenin yeniden inşa edilmesi gereken her noktada, GPH ile MILF arasında süreci yeniden rayına oturtan amaçlı bir diyalog olmuştur.

Bunun gerçekleşmesi için Tarafların CAB kapsamındaki barış mimarisinin önceliğine ve barış sürecini sonuca ulaştırmada Pannellerin öncü rolüne yeniden bağlılık göstermeleri gerekir. Ortak hedeflere duyulan güven, yalnızca

sözlerle değil, etkili iş birliği ve iyi niyet ruhuyla sürekli beslenmelidir.

Sekreter Mel Senen Sarmiento’nun yeni Başkanlık Barış, Uzlaşma ve Birlik Danışmanı (PAPRU) olarak kısa süre önce atanması, Tarafların barış anlaşmasının uygulanması konusunda yeniden angaje olmaları ve mevcut zorlukları ele almaları için bir fırsat sunmaktadır.

BARMM ve Manila’daki paydaşları, CAB’nin Bangsamoro’nun kimliğini güvence altına alacak ve anlamlı öz yönetişime imkân verecek, gerçekten demokratik ve hakiki biçimde özerk yeni bir Bangsamoro siyasi yapısı kurma arzusunu korumaya teşvik ediyoruz.

3. Tavsiyeler

TPMT aşığıdaki temel tavsiyeleri önermektedir:

CAB'nin uygulama ilkelerine ilişkin olarak

- Taraflar arasındaki güven düzeyinin düşük olması dikkate alındığında, her iki tarafın da CAB'nin lafzına ve ruhuna olan bağılılığını sözleriyle ve eylemleriyle yeniden teyit etmesi hayati önem taşımaktadır. CAB'nin temel uygulama ilkeleri, özellikle karşılıklı saygıda eşitlik, adımların karşılıklı olarak atılması ve bütün barış sürecinin bütünlüğünün gözetilmesi, yerine getirilmesi gereken ilkelere dir.
- Barış sürecinin uygulanmasında, hem normalleşme hattının uygulanması sırasında hem de siyasi hattın çeşitli yönlerinde tek taraflılık örnekleri görülmüştür. IMT'nin sürdürülmemesi, LNI

yaklaşımının uygulamaya konulması ve BARMM'deki liderlik değişikliği bu örnekler arasındadır. Tek taraflı uygulama, CAB'nin lafzını ve ruhunu ihlal eder. Barış sürecine yönelik karşılıklı güveni zedeler ve bundan kaçınılmalıdır.

- “MILF öncülüğünde” olmanın ne anlama geldiği, MILF içindeki hizipçilik ve Manila tarafından uygulandığı algılanan böl-yönet taktikleri üzerine yürütülen tartışmalar, barış sürecine ilişkin halk algısını zedeleme potansiyeline sahiptir. CAB'nin uygulanmasının, anlaşmayı müzakere eden sorumlu taraf olarak birleşik bir MILF ile GPH'nin devam eden angajmanına dayanması hâlinde daha yüksek bir başarı şansına sahip olacağına inanıyoruz. MILF'ye, örgütün birliğini korumak için gerekli olan her şeyi yapma

çağrısında bulunuyoruz. Manila ve BARMM'deki paydaşlara ise MILF'nin birliğini zayıflatma yönündeki cazibeye karşı koymaları çağrısında bulunuyoruz.

- Başkan, ülkenin kapsamlı barış sürecinin yürütülmesinde genel politika yönlendirmesi sağlama sıfatıyla, CAB'nin başarılı bir sonuca ulaştırılması konusunda rehberlik etme yükümlülüğüne sahiptir. CAB'nin uygulanmasındaki çözülmemiş meselelerin ele alınması ve taraflar arasındaki güven ve itimadın yeniden inşa edilmesi bakımından önemli bir adım olarak Başkan Ferdinand Marcos Jr. ile MILF liderliği arasında üst düzey angajman yürütülmesini tavsiye ediyoruz.

- GPH Panel Başkanı'nın istifasının ardından, GPH Paneli'nin gelecekteki çalışma düzenlemeleri mümkün olan en kısa sürede açıklığa kavuşturulmalıdır. Panel, görevleri doğrultusunda CAB'nin verimli ve etkili uygulanmasını ortaklaşa ve iş birliği içinde sağlama konusunda yetkilendirilmelidir. Son birkaç yılın deneyiminin aksine, Panellerin uygulama meselelerine yön vermek ve gerekli kararları almak üzere sık ve düzenli biçimde toplanması gerekmektedir. Panellerin kenara itilmesi, sorumlulukların belirsizleşmesine ve hesap verebilirlik eksikliğine yol açacaktır.

- İşler durumdaki bir GPH Paneli yeniden oluşturulduğunda, Tarafların ortak CAB anlatısını

canlandırması esastır. CAB'nin imzalanmasından bu yana çok zaman geçmiştir. Barış sürecinin uygulanmasında yer alan kişiler değiştikçe, sürece daha önce dâhil olmuş kaynak kişilerin katkısıyla CAB'nin tarihinin ve değerinin hafızasının dönemsel olarak canlandırılmasını öneriyoruz.

- Ortak CAB anlatısının canlandırılması, Tarafların barış sürecine tam bağlılıklarını sürdürdükleri konusunda daha geniş kamuoyunu rahatlatmak için de gereklidir. Bu, özellikle Bangsamoro'daki gençler arasında radikal anlatıların kök salmasını önlemek açısından önemlidir.

- Her iki taraf da sivil toplumu, etkilenen topluluklarla köprüler kurmaya ve barış sürecinin temel unsurlarını güçlendirmek için oluşturabilecekleri olumlu alanları kullanmaya teşvik etmeye devam etmelidir.

Eylül ayındaki bölgesel seçimlere ilişkin olarak

- BARMM vatandaşlarının bölge üzerinde seçim yoluyla denetim sahibi olabilmeleri için Eylül ayında parlamento seçimlerinin yapılması kritik önem taşımaktadır. Bu seçimler aynı zamanda CAB'nin siyasi hattının tamamlanmasını temsil etmektedir. Daha fazla erteleme, demokratik sürece ve barış anlaşmasına duyulan güveni aşındıracaktır. Bunlar BARMM'deki ilk bölgesel seçimler olduğundan, tüm paydaşların demokratik ilkelerin ve seçim

sürecinin kutsallığının korunmasına ağırlık vermesi özel önem taşımaktadır.

- Seçimler öncesinde, özgür ve adil seçimlere duyulan ihtiyaç ve seçim sonuçlarına saygı gösterilmesi konusunda açık iletişim yürütülmesi kritik olacaktır.
- BARMM'deki ilk bölgesel seçimlerin bütünlüğü, vatandaşların yıldırılma veya engellenme korkusu olmadan özgürce oy kullanabilecekleri güvenli bir ortama bağlı olacaktır. Güvenlik birimlerini, bu seçimlere azami yatırım ve angajmanla yaklaştırmaya teşvik ediyoruz.

BTA mevzuatına ilişkin olarak

- Bangsamoro Parlamentosu, geçiş döneminin sona ermesinden önce Bangsamoro Gelir Kanunu'nu kabul etme yönünde adımlar atmalıdır. Bu kanun, henüz kabul edilmemiş tek BARMM öncelikli mevzuatı olmaya devam etmektedir. Gelir seferberliğini hızlandırmak için bu kanun elzemdir.

Hükûmetlerarası ilişkilere (IGR) ilişkin olarak

- TPMT, Filipin Kongresi – Bangsamoro Parlamentosu Forumu'nun (PCBPF) yakın zamandaki işler hâle getirilmesi de dâhil olmak üzere tüm IGR mekanizmalarının başlatılmış olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Ulusal Hükûmet – Bangsamoro Hükûmeti Hükûmetlerarası İlişkiler Organı (IGRB), Ulusal Hükûmet ile BARMM Hükûme-

ti arasındaki ilişkilerin koordine edilmesinde çok yararlı bir rol oynamıştır. Çoğu IGR mekanizması düzenli olarak toplanırken, Liderler Konseyi'nin yeniden faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

Terhis edilmiş savaşıtlara sosyoekonomik destek ve kampların dönüştürülmesiyle ilgili normalleşme boyutlarına ilişkin olarak

- Siyasi hattın yaklaşan tamamlanmasıyla birlikte, barış sürecinin birincil odağı normalleşmenin tamamlanmasına kayacaktır. Engellerden biri, terhis edilmiş savaşıtlara ve topluluklarına sosyoekonomik yardım ulaştırılması olmuştur. Normalleşmenin finansmanından birincil derecede sorumlu taraf olarak GPH'nin, normalleşme alanında taahhütlerini yerine getirmek için güçlendirilmiş mali taahhütleri ve operasyonel düzenlemeleri gözden geçirmesi gerekmektedir. BARMM, örneğin Özel Kalkınma Fonu (SDF) tahsislerini kullanarak, koordineli bir çabanın parçası olarak katkıda bulunabilir.

- Tarafları, 2028'e ve sonrasında kadar normalleşme hattı için bir yol haritası ve çok yıllık finansman planıyla sonuçlanacak stratejik bir taahhütler gözden geçirmesi yapmaya çağırıyoruz. Karşılıklı taahhütler konusunda açıklık sağlanmalıdır. Terhis edilmiş savaşıtlara sosyoekonomik destek sağlanması ve kampların dönüştürülmesine ilişkin kalan belirsiz-

likler giderilmelidir. Uygulama ve koordinasyon yapılarında düzenlemeler gerekiyorsa bunlar ortaklaşa kararlaştırılmalıdır.

- Çok yıllık bir finansman planı; OPAPRU dâhil olmak üzere Normalleşmeye İlişkin Kabineler Arası Küme Mekanizması (ICCMN) uygulayıcı kurumlarının genel ödeneklerini, BARMM Hükûmeti'nin katkılarını ve öngörülen bağışçı desteğini içermelidir. ICCMN, çalışmalarına BARMM bakanlıklarını yakından dâhil etmelidir.

- Tarafları, terhis sürecinin önündeki tikanıklığın aşılmasına yönelik bir unsur olarak, terhis edilmiş savaşıclara yönelik sosyoekonomik müdahalelerde esaslı uyumun ne anlama geldiğine dair ortak bir tanım da dâhil olmak üzere uygulama ölçütleri konusunda ortak zemin bulmaya teşvik ediyoruz. Anlaşmazlıklar ve farklı yorumlar açık ve samimi diyalog yoluyla ele alınmalıdır.

- Terhis askıda kaldığı sürece, Paneller IDB ile iş birliği içinde terhis edilmiş silahların kullanım dışı bırakılmasına yönelik bir strateji geliştirebilir ve somut adımlar atabilir.

- Terhis süreci yeniden başlatılırken, taraflar doğrulama gerekliliklerini kolaylaştırmak amacıyla kimin terhis edilmiş savaşçı sayılacağına ilişkin açık bir tanım ortaya koymak isteyebilir.

- BARMM'deki konut programlarının, terhis edilmiş savaşıclara

yönelik olanlar da dâhil olmak üzere başarısı, birçok durumda arazi yönetişimine bağlıdır. Arazi envanterlerinin yapılmasına ve orman arazileri ile tarım arazilerinin dönüştürülmesine ilişkin kapsamlı yönergelerin kabul edilmesine ihtiyaç olduğu algılanmaktadır.

- LNI yaklaşımının barış sürecine olumlu katkı sağlayabilmesi için, normalleşme hattının diğer unsurlarıyla bütünleştirilmesi ve eş güdümlü hâle getirilmesi gerekmektedir. Yerel yönetim birimleri, LNI konusunda barış uygulama mekanizmalarıyla işleyen bir istişare ve koordinasyon süreci kurulmalıdır.

Güvenlik ve güven inşası tedbirleriyle ilgili normalleşme boyutlarına ilişkin olarak

- Terhis henüz tamamlanmamış olduğundan, GPH-MILF 1997 AGCH ile bağlantılı ilgili Uygulama Yönergeleri doğrultusunda, kolluk ve güvenlik operasyonları öncesinde etkili koordinasyonu sağlamak için CCCH ve AHJAG'ın işlevlerini sürdürmesi esastır. Planlanmamış silahlı karşılaşma olasılığını önleme ihtiyacı devam etmektedir.

- TPMT, tarafları IMT'nin devam eden varlığını güvence altına alacak bir çözüm bulmaya teşvik etmektedir. IMT'nin sivil bir organ olarak yeniden canlandırılması konusunda temel bir mutabakat bulunduğunu anlıyoruz. Bu durum, IMT'nin ateşkes izleme-

nin yanı sıra güvenlik olaylarına ilişkin ortak değerlendirme ve soruşturmalara dâhil olmasını engellememelidir. Yeniden canlandırılmış IMT'nin etkili biçimde işleyebilmesi için, yönetim yapısının aşırı karmaşık hâle getirilmemesine özen gösterilmelidir. IMT'nin bölgeye dönmesi, barış sürecinde güven ve itimadın yeniden inşasına olumlu katkı sağlayacaktır.

- IGRB'de, MILF ve MNLF üyelerinin PNP'ye katılım başvuru süresinin 2027'ye kadar uzatılması yönünde varılan mutabakatı memnuniyetle karşılıyoruz. Bu, Ulusal Polis Komisyonu (NAPOLCOM) Özel Yeterlilik Sınavı'nı (NSQE) geçen daha fazla kişinin sisteme dâhil edilmesi için bir fırsat sunmaktadır. Tarafları, 2023'te yapıldığına benzer şekilde MILF ve MNLF için işe alım kotalarını belirlemeye çağırıyoruz. PRO BAR'ı, güvenlik konularında yerel halktan en uygun destek ve iş birliğini sağlamaya fayda sağlayabileceği için yerel olarak işe alınan personeli BARMM içinde görevlendirmeye teşvik ediyoruz.

- MILF savaşçılarının af başvuruları yavaş başlamış, ancak son dönemde kayda değer bir ivme kazanmıştır. Fiilî af verilme süreci hızlandırılmalıdır. Daha fazla ilgilenen başvuru sahibini başvuruya teşvik etmek için başvuru süresinin Mart 2026'dan sonra iki yıl daha uzatılması planını destekliyoruz. Bunun gerçekleşmesi için hedefe yönelik bilgilendirme

kampanyalarının artırılması gerekmektedir.

- Özel Silahlı Grupların Dağıtılmasına İlişkin Ulusal Görev Gücü'nün (NTF-DPAGs), PAG'ların dağıtılması yönünde koordineli eylemi güçlendirmesi gerekmektedir. Tahminler büyük ölçüde değişiklik gösterdiğinden, bu olgunun kapsamına ilişkin bir değerlendirme yapılması da buna dâhil olmalıdır. Görev Tanımı'na göre PAG'ların dağıtılmasına yönelik ilerlemeyi koordine etmek ve izlemekle görevlendirilmiş olan Ortak Normalleşme Komitesi (JNC), bu çabalara dâhil edilmelidir.

- Özel Coğrafi Alan'ın (SGA) seçilmiş bölgelerinde pilot uygulamayla birleştirilmiş Ortak Güvenlik Değerlendirmesi'nin (JSA) yürütülmesinin ardından, Taraflara AFP'nin yeniden konuşlandırılmasına ilişkin parametreleri ve hedef alanları daha ayrıntılı tanımlama çağrısında bulunuyoruz.

- TPMT, SALW programının uygulanmasında kayda değer ilerleme olduğunu not etmektedir. Tarafları bu yaklaşımı tüm BARMM'ye genişletmeye davet ediyoruz. SALW'nin kayıt altına alınmasının ve/veya yayılmasının önlenmesinin artırılmasına yönelik uyumlu bir hamle, terhis sürecini tamamlayıcı niteliktedir.

- Ortak Barış ve Güvenlik Ekiplerinin (JPST'ler) MILF üyeleri, terhis edilecek son savaşçılardır. Tarafları, Normalleşme Eki'nin uygulanmasına ilişkin 79 Sayılı

Başkanlık Kararnamesi'nde (EO) belirtildiği üzere AFP'ye katılma olasılığı da dâhil olmak üzere, bu üyeler için bir geçiş planını nihai hâle getirmeye teşvik ediyoruz.

· TPMT, GPH-MILF TJR Yol Haritası üzerinde varılan mutabakatı ve Bangsamoro Parlamentosu tarafından Bangsamoro TJR Programı'nın onaylanmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Bölgesel bir girişim, ulusal bir TJR mekanizmasını tamamlayabilir; ancak onun yerine geçemez. Ulusal düzeyde TJR konusunda ilerleme hâlen acil bir önceliktir.

Yerli Halkların (IP'ler) durumuna ilişkin olarak

· IP Yasası'nın BTA Parlamentosu tarafından kabul edilmesi önemli bir adımdır. BARMM'nin 2019'da kurulmasından bu yana, çoğu zaman arazi dâhil kaynaklar üzerindeki çatışmalar sonucunda yüzden fazla Moro olmayan yerli halk mensubunun (NMIP) BARMM'de öldürüldüğüne ilişkin raporları kaygıyla not ediyoruz. BARMM'deki yetkililere ve güvenlik sektörüne, IP topluluklarının marjinalleşmeden, ayrımcılıktan ve doğrudan şiddetten korunmasını sağlama çağrısında bulunuyoruz. Bölgesel ve yerel güvenlik kurumlarını Yerli Halklar İşleri Bakanlığı (MIPA) ve kilit IP liderleriyle bir araya getirecek bir acil görev gücü, uygun koruma protokolleri ve müdahale mekanizmaları oluşturmakla görevlendirilmelidir.

Kadınların katılımına ilişkin olarak

· CAB tarafından benimsenen ve BOL'deki hükümlerle teyit edilen temel ilkelerden biri, kadınların anlamlı siyasi katılımının desteklenmesidir. Ne yazık ki Mart 2025'teki siyasi gelişmeler, kadın Parlamento Üyesi sayısının 16'dan 10'a düşmesine ve 2 kadın bakanın görevini kaybetmesine yol açmıştır. Yaklaşan parlamento seçimleri, bölgesel siyasi partilerin kadın adayları için %30 kotanın ve bir kadın Parlamento Üyesi için ayrılmış sandalyede seçilmeye yönelik en uygun koşulların sağlanması amacıyla yeterli destek ve açıklıkla yürütülmelidir.

· Normalleşmenin uygulanmasından sorumlu olanlar, çeşitli kadın örgütleri ve ağları tarafından özellikle topluluk düzeyinde normalleşmenin farklı boyutlarında kadınların ve gençlerin güçlendirilmiş katılımına ilişkin ortaya konan tavsiye ve gündemleri dikkate almalıdır. Bunlar, eski kadın savaşçıların rolleri, yerel güvenlik ve çatışma çözümü, sosyoekonomik kalkınma ve geçiş dönemi adaletiyle ilgili somut önerileri içermektedir. Bu tür öneriler, Tarafların iyileştirilmiş ikili karar alma ve uygulama süreçleri doğrultusunda güven inşasını ve diyalogu destekleyebilir.

Sivil toplumun rolüne ilişkin olarak

· Sivil toplumu, barış sürecinin uygulanması konusunda Taraflar-

la örgütsel düzeyde angajmanını sürdürmeye çağırıyoruz. Tarafların, barış sürecinin uygulanmasındaki güçlükleri aşabilmeleri için sürekli teşvike ihtiyacı olmaktadır.

Uluslararası toplumun rolüne ilişkin olarak

- Üçüncü taraf kolaylaştırıcılığı, barış sürecine olumlu katkı sağlamıştır. Tarafları, zorlukların üstesinden gelmek ve karşılıklı olarak kabul edilebilir çözümlere ulaşmak için Malezyalı Kolaylaştırıcı ve yeniden canlandırılmış Uluslararası Temas Grubu (ICG) tarafından sunulan kaynaklardan yararlanmaya teşvik ediyoruz.
- Uluslararası ortaklar, kalkınma desteği de dâhil olmak üzere Bangsamoro'ya önemli ölçüde yatırım yapmıştır. Bu ortaklara, sürecin başarılı bir sonuca ulaşması için gerekli koşulların yaratılmasının önemini vurgulamak üzere Taraflar ve ilgili idarelerle olan temaslarını kullanma çağrısında bulunuyoruz.

Barış sürecinin geleceğine ilişkin olarak

- Barış sürecinin tamamlanmasının, Güney Filipinler'de kalıcı barışa ulaşmak için önemli olacağına inanıyoruz. 14 Eylül 2026 seçimleri geçiş döneminin sonunu ifade etmektedir. Seçim sonrası aşamaya ve normalleşme hattının tamamlanmasında kalan görevlere yaklaşırken, her iki Tarafın da CAB'nin uygulanmasına yönelik devam eden bağlılığını olumlu

karşılıyoruz. Seçimlerin sonucu ne olursa olsun, BARMM'deki tüm siyasi paydaşlara CAB'nin uygulanmasının sürdürülmesine bağlılıklarını koruma çağrısında bulunuyoruz.

- Uygulama yöntemlerinde ve koordinasyon yapılarında düzenlemeler ve iyileştirmeler gerekebilir. Barış sürecinin yönetiminde gerekli görülen her türlü değişiklik, Tarafların karşılıklı mutabakatına dayanmalıdır.

- Seçimlerin sonucu, MILF'nin partisi UBJP aracılığıyla BARMM'deki siyasi işlerin gelecekteki yönetimi üzerindeki etkisini belirleyecektir. Normalleşme hattının yalnızca kısmen uygulanmış olması, MILF'nin barış sürecinin uygulanmasında Merkezi Hükûmet'in ortağı olarak güçlü rolünü sürdürmesini gerekli kılmaktadır. Paneller, normalleşme hattının uygulanmasını doğrudan denetleme yetki ve görevine sahip olmalıdır.

- Panellerin rolünü pekiştirmek ve güçlendirmek amacıyla, GPH Paneli'nin operasyonel ve mali bağımsızlıkla doğrudan Başkanlık Ofisi'ne rapor vermesini tavsiye ediyoruz. Böylece GPH Paneli, Başkan'ın ülkenin kapsamlı barış sürecinin yürütülmesinde genel politika yönlendirmesi sağlama sıfatından kaynaklanan yetkisine ve kurumsal desteğine dayanabilecektir.

- Bangsamoro bölgesi için seçilmiş bir hükûmet göreve geldiğinde,

barış uygulama mekanizmaları ile BARMM Hükûmeti'nin özellikle kalan normalleşme görevlerine odaklanarak yakın koordinasyonu sürdürmesi elzem olacaktır. Bu koordinasyon, üzerinde mutabık kalınmış protokoller çerçevesinde düzenli etkileşim gerektirecek; ICCMN üyeleri ve IGR organları da gerektiğinde buna dâhil edilmelidir.

Çıkış anlaşmasına ilişkin olarak

· Başkan Marcos Jr., barışçıl ve müreffeh bir Bangsamoro'nun mirasının parçası hâline geldiğini yeniden teyit etmek amacıyla,

mevcut yönetimin görev süresi sona ermeden önce bir Çıkış Anlaşması imzalama yönündeki tercihini tüm taraflara göstermek isteyebilir. Tüm gecikmelere rağmen bunun hâlâ mümkün olduğuna inanıyor ve Tarafların bu hedefe 2028'e kadar ulaşmak için ortaklaşa çalışmasını tavsiye ediyoruz. Bunun gerçekleşmesi için Tarafların mevcut engelleri aşmak üzere odaklanmış bir diyaloga girmesi ve gelecek yıllar için zaman çizelgesi ile finansman taahhütlerini içeren açık bir yol haritası oluşturması gerekecektir.

4. Taraflar Arasındaki Anlaşmaların Uygulanmasına İlişkin Gelişmeler

4.1. Raporlama Dönemindeki Önemli Olaylar

Raporlama döneminde barış sürecini etkileyen önemli olaylar aşağıda sıralanmıştır:

Filipinler Yüksek Mahkemesi tarafından:

- 9 Eylül 2024 – BOL'un anayasa uygunluğu teyit edilirken, Sulu eyaletinin

BARMM'den çıkarılması.

GPH tarafından:

- 22 Kasım 2023 – Cumhurbaşkanı Marcos Jr., Ulusal Af Komisyonu'nun (NAC) kurulmasına ilişkin 2021 tarihli 125 sayılı İdari Kararnameyi ve MILF üyelerine af tanıyan 405 sayılı Bildiriyi değiştiren 47 sayılı İdari Kararnameyi

(EO) yayınladı. Kongre, Mart 2024'te bu kararnameyi onayladı.

- 3 Mart 2025 – Cumhurbaşkanı Marcos Jr., MILF Başkanı Ahod B. Ebrahim'in yerine, Maguindanao del Norte Valisi Abdulraof A. Macacua'yı BARMM'nin yeni ICM'si olarak atadı. Cumhurbaşkanı ayrıca, MILF tarafından resmi olarak onaylanan 41 kişilik listeden 35'ini atayarak Bangsamoro Parlamentosu'nun yeni üyelerini belirledi.
- 21 Nisan 2026 – Cumhurbaşkanı Marcos Jr., Bakan Galvez'in emekliye ayrılmasının ardından Mel Senen S. Sarmiento'yu Barış, Uzlaşma ve Birlik Başkanlık Danışmanı (OPAPRU) olarak atar.

MILF tarafında:

- 16 Mart 2025 – MILF Merkez Komitesi, BARMM liderliğindeki değişiklikleri ve Bangsamoro Parlamentosu üyeliğindeki değişiklikleri, BTAnın MILF liderliğinde olacağını öngören CAB ve BOL'u ihlal ederek MILF'in iç işlerine müdahale olarak nitelendiren bir bildiri yayınladı.
- 19 Temmuz 2025 – MILF Merkez Komitesi, MILF savaşçıların ve silahlarının silah bırakma sürecini askıya alan bir karar yayınladı.
- 12 Mart 2026 – MILF Merkez Komitesi, GPH Barış Uygulama Paneli'ne tam yetkili bir başkan atanana kadar barış uygulama mekanizmaları kapsamındaki çeşitli katılım faaliyetlerinde geçici bir duraklama ilan eden bir açıklama yayınladı.

BTA tarafında:

- 1 Aralık 2023 – ICM Ebrahim, bakanlara ve daire başkanlarına koşulsuz nezaket istifalarını sunmalarını emreden bir genelge yayınladı. İçişleri Bakanı Naguib Sinarimbo'nun yerine BTA Meclis Grubu Başkanı ve Başsavcı (AG) Sha Elijah Dumama-Alba getirilirken, Anna Tarhata Basman da Başsavcılık görevini devraldı.
- 13 Nisan 2024 – SGAda sekiz yeni belediyenin kurulması, bir

referandumda büyük çoğunlukla onaylandı. Bu sekiz belediye, 2019 yılında BARMM'nin bir parçası olmayı tercih eden Cotabato eyaletindeki 63 köyden oluşmaktadır.

- 10 Aralık 2024 – Bangsamoro Parlamentosu, kabul edilecek yedi öncelikli kanundan biri olan 2024 tarihli Bangsamoro Yerli Halkları Kanunu'nu (BIPA) oybirliğiyle onayladı.
- 14 Mart 2025 – Cumhurbaşkanı Marcos Jr., daha önce BTA'da görev yapmamış 22 atanan üye de dahil olmak üzere, Bangsamoro Parlamentosu'nun yeni atanan üyelerinin yemin törenini gerçekleştirir.
- 23 Haziran 2025 – Yeni atanan ICM Macacua, hizmet sunumunun optimize edilmesi gerektiğini gerekçe göstererek, tüm bölge bakanlarına, bakan yardımcılara ve kurum başkanlarına 30 Haziran'a kadar koşulsuz nezaket istifası sunmalarını emreden 007 sayılı Genelge'yi yayınladı. Bakanlık düzeyinde aşağıdaki değişiklikler yürürlüğe girdi:
 - ICM Macacua, İçişleri ve Yerel Yönetim Bakanı olarak Avukat Sha Elijah Dumama-Alba'nın yerine geçer.
 - Mubarak Indah Farserina, Ticaret, Yatırım ve Turizm Bakanı olarak Abuamri Tad-dik'in yerine geçer.

- Guiamel Abdulrahman, Melanio Ulama'nın yerine Yerli Halklar İşleri Bakanı olarak atandı.
- Termizie Masahud, Avukat Paisalin Tago'nun yerine Ulaştırma ve İletişim Bakanı olarak göreve başladı.
- Baileng Mantawil, Aida Silongan'ın yerine Bilim ve Teknoloji Bakanı olarak atandı.
- 21 Ekim 2025 – Mohammad S. Yacob, o ayın başlarında vefat eden Meclis Başkanı Pangalisan Balindong'un ardından BTA Parlamentosu'nun yeni Başkanı olarak seçildi.
- 28 Ocak 2026 – BTA Parlamentosu, BEC'de değişiklikleri kabul ederek siyasi partiler için üyelik şartını ve nispi temsil barajını düşürdü.
- 6 Nisan 2026 – Jordan Bayam, ICM Macacua'nın yerine yeni İçişleri ve Yerel Yönetim Bakanı olarak yemin etti.

IGRB tarafında:

- 8 Şubat 2024 – Başkan Marcos Jr.'ın da katıldığı 17.IGRB toplantısında, Dışişleri Bakanlığı'nın (DFA) konsolosluk ofisinin yeniden kurulması ve BARMM'de Mesleki Düzenleme Komisyonu (PRC) ofisinin açılması kararlaştırıldı.
- 11 Aralık 2024 – 21.IGRB toplantısında, Sulu eyaletinin BARMM'den Ulusal Hükü-

mete sorunsuz bir şekilde geçişini sağlamak üzere Teknik Çalışma Grubu (TWG) kuruldu.

- 14 Temmuz 2025 – 22.IGRB toplantısı, MILF ve MNLF üyelerinin PNP'ye katılma başvuru süresini 8 Haziran 2027'ye kadar uzattı.

Bariş mekanizmaları tarafında:

- 10 Şubat 2024: Pasig Şehrinde düzenlenen Bariş Uygulama Panellerinin 34.toplantısında, sosyoekonomik paketlerin uygulanmasına ilişkin ilkeler üzerinde mutabakat sağlandı.
- 27 Mart 2024 – CAB'nin imzalanmasının 10.yıldönümü, BARMM ve Manila'da düzenlenen bir dizi etkinlikle anılır. Cumhurbaşkanı Marcos, 29 Nisan'da Maguindanao del Norte'nin Barira kasabasında ki Camp Abubakar'da düzenlenen anma töreni için BARMM'yi ziyaret eder.
- 12 Aralık 2024 / 31 Ocak 2025 – Paneller, arka arkaya düzenlenen iki toplantıda JSA'nın pilot testinin yürütülmesi için gerekli yapıyı, JPST'lerin geçiş planına ilişkin bir çerçeveyi ve TJR yol haritasını onayladı.
- 11 Nisan 2025 – Başkan Marcos Jr., Maguindanao del Norte'nin Datu Odin Sinsuat bölgesindeki Camp Siongco'da, Af Başvuru Sahipleri lehine

Güvenli Geçiş Belgesi (SCP) düzenleme yetkisini NAC'ye veren Kararname'nin törenle imzalanmasını gerçekleştirir.

- 19 Aralık 2025 – Komiteler, 37.toplantılarında, TWG'nin görev tanımı (TOR) hazırlamak üzere CAB'nin uygulanmasını, başarıları ve eksiklikleri de dahil olmak üzere değerlendirmesine yeşil ışık yaktı.
- 4 Mart 2026 – Af başvuruları için son başvuru tarihi doldu; MILF'ten başvuranların sayısı 1.240 olarak belirlendi.

İlk olağan seçimlere hazırlık kapsamında:

- 28 Şubat 2024 – 32 seçim bölgesini belirleyen 58 sayılı Bangsamoro Özerklik Yasası (BAA) imzalanarak yürürlüğe girdi.
- 17 Nisan 2024 – BEC'nin Uygulama Kuralları ve Yönetmelikleri (IRR), Seçim Komisyonu (COMELEC) tarafından ilan edildi.
- 5 Şubat 2025 – Sulu eyaletinin Bangsamoro'dan çıkarılmasının ardından, Kongre, BARMM seçimlerinin 12 Mayıs 2025'ten 13 Ekim 2025'e ertelenmesini onayladı. Cumhurbaşkanı Marcos, bunu 19 Şubat 2025 tarihinde 12123 sayılı RA olarak yasalaştırdı.
- 19 Ağustos 2025 – Bangsamoro Parlamentosu, başlangıçta Sulu eyaletine tahsis edilmiş

olan 7 bölge sandalyesinin yeniden dağıtılmasını öngören 351 sayılı BTA Tasarısı'nı, yani 2025 Bangsamoro Seçim Bölgeleri Yeniden Düzenleme Yasası'nı onayladı; bu yasa, 28 Ağustos 2025 tarihinde ICM Macacua tarafından 77 sayılı BAA olarak yasalaştırıldı.

- 15 Eylül 2025 – Anayasa Mahkemesi (SC), BAA No. 77'yi gerekçe göstererek COMELEC'in BARMM'de bölgesel seçimi düzenlemesini engelleyen Geçici Kısıtlama Kararı (TRO) çıkarır.
- 29 Eylül 2025 – Anayasa Mahkemesi, hem 58 sayılı BAA'yı hem de 77 sayılı BAA'yı anayasaya aykırı ilan etti; bunun sonucunda ilk Bangsamoro Parlamento Seçimleri üçüncü kez ertelendi. Seçimlerin en geç 31 Mart 2026 tarihine kadar yapılması gerektiği belirtildi. 30 Ekim'e kadar yeni bir seçim bölgesi yeniden düzenleme yasasının çıkarılması çağrısında bulunuldu.
- 13 Ocak 2026 – BTA Parlamentosu, revize edilmiş seçim bölgeleri yeniden belirleme yasasını onaylar; yasa, 20 Ocak'ta ICM Macacua tarafından 86 sayılı BAA olarak imzalanarak yürürlüğe girer. Bu karar, Anayasa Mahkemesi'nin talep ettiği 31 Mayıs 2026 seçim tarihi son tarihine yetişmek için çok geç kalır.
- 18 Mart 2026 – Kongre, Ban-

gsamoro'daki ilk bölgesel seçimleri dördüncü kez 14 Eylül 2026'ya erteledi; Bangsamoro Parlamentosu için sonraki olağan seçimler ise 2031 yılının Mayıs ayının ikinci Pazartesi günü ve bundan sonra her üç yılda bir yapılacaktır. Karar, 25 Mart'ta RA No. 12317 sayılı kanun olarak yürürlüğe girdi.

Güvenlik konusunda:

- 3 Aralık 2023 – IŞİD, Marawi Şehrindeki Mindanao Devlet Üniversitesi'nde (MSU) bir kilise ayininde meydana gelen ve dört kişinin hayatını kaybettiği ölümcül patlamanın sorumluluğunu üstlendi.
- 22 Ocak 2025 – Basilan'ın Sumisip bölgesinde, MILF ile hükümet birlikleri arasında yaşanan nadir bir yatay çatışmada pusu kuruldu ve ardından çatışma çıktı. İki asker öldü, on ikisi yaralandı. MILF tarafında ise iki kayıp yaşandı.

4.2. Raporlama dönemi boyunca ilgili siyasi gelişmeler

Demokratik bir süreç yoluyla yeni bir Bangsamoro siyasi varlığının kurulması, özerklik ve anlamlı bir özyönetim yolunda atılacak önemli bir adım olacaktır. Bu nedenle, BARMM'de yapılacak ilk bölgesel seçimler, CAB'nin en önemli hedeflerinden birinin gerçekleştirilmesi anlamına gelmek-

tedir. Bu seçimler aynı zamanda Bangsamoro Barış Süreci'nin siyasi ayağının tamamlandığını da işaret etmektedir. BOL'a göre, 80 sandalyeli Bangsamoro Parlamentosu, nispi temsil sistemine dayalı 40 siyasi parti sandalyesi, 32 bölge sandalyesi ve yerli halklar (2), yerleşimci topluluklar (2), kadınlar (1), gençler (1), geleneksel liderler (1) ve ulema (1) için ayrılmış 8 sandalyeden oluşacaktır.

BARMM'deki gelecekteki seçim sistemi, Filipinler için yenilikçi ve benzersiz bir yaklaşımı temsil etmektedir. Zamanla siyasi partilerin, vatandaşlara politikalar konusunda anlamlı bir

seçim imkânı sunacak programatik bir yaklaşım geliştirmeleri beklenmektedir. Seçimler, siyasi açıdan daha olgun bir genç neslin yetiştirilmesine önemli bir katkı sağlayabilir. Bununla birlikte, BARMM'deki seçmenler nispi temsil sistemini henüz tam olarak kavramamışlardır; buna yanıt olarak, sivil toplumun desteğiyle COMELEC seçmen eğitimi konusundaki çabalarını yoğunlaştırmıştır.

Orijinal plana göre, siyasi geçiş dönemi (bkz. FAB, Madde VII; ve Geçiş Düzenlemeleri ve Usulleri Ek Belgesi, Bölüm 1.F), Mayıs 2025'teki seçimlerin tamamlanmasıyla sona erecek ve ardından 1 Temmuz 2025 tarihinden itibaren yeni seçilen Bangsamoro Parlamentosu üyeleri göreve başlayacaktır.

Bölgesel seçimler, 9 Mayıs 2022 tarihinden 12 Mayıs 2025 tarihine bir kez ertelenmişti. Hazırlık aşamasında, 58 sayılı BAA (2024 Bangsamoro Parlamento Seçim Bölgeleri Kanunu), 32 parlamento seçim bölgesi belirledi ve 28 Şubat 2024 tarihinde ICM Ebrahim tarafından imzalanarak kanun haline getirildi.

Cumhurbaşkanı Marcos, Nisan 2024'te CAB'nin imzalanmasının 10.yıldönümü vesilesiyle Camp Abubakar'ı ziyaret ettiğinde, gelecekteki Bangsamoro bölgesel hükümetine demokratik meşruiyet kazandırmak amacıyla dürüst, düzenli ve güvenilir bölgesel seçimlerden yana olduğunu açıkça ifade etmişti.

Tüm işaretler, MILF'nin siyasi partisi olan UBJP ile BARMM'deki köklü siyasi aileler tarafından kurulan bölgesel siyasi partiler grubu olan Bangsamoro Büyük Koalisyonu (BGC) arasında bir rekabet yaşanacağına işaret ediyordu. Sulu Valisi Sakur Tan, Baş Bakan aday olarak gösterildi.

Sulu ile ilgili Yüksek Mahkeme kararı

Hatırlanacağı üzere, Sulu, 21 Ocak 2019'daki referandumda BOL'un onaylanmasına karşı az bir çoğunlukla oy kullanmıştı. Ancak Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi'ndeki (ARMM – BARMM'nin öncülü) oyların tek bir coğrafi bölge olarak sayılmasıyla bu sonuç dengelenmişti. Vali Tan, o dönemde Anayasa Mahke-

mesi'ne bir dilekçe sunarak, 1987 Anayasası'nın (X. Madde, 18. Fıkra) bir özerk bölgeye yalnızca leh-te oy kullanan illerin, şehirlerin ve coğrafi bölgelerin dahil edilebileceğini öngördüğü gerekçesiyle referandum sonucunu sorgulamıştı.

9 Eylül 2024 tarihinde Yüksek Mahkeme, yukarıda belirtilen gerekçeyi öne sürerek Sulu ilini BARMM'den hariç tutan bir karar verdi. Olumlu bir gelişme olarak, Yüksek Mahkeme kararı BOL'un anayasaya uygunluğunu teyit etti.

Kararın yeniden değerlendirilmesi için birkaç dilekçe sunuldu. 26 Kasım 2024 tarihinde Anayasa Mahkemesi, tüm itirazları reddederek ve kararını nihai ve derhal uygulanabilir olarak ilan ederek Sulu'nun BARMM'den ayrılmasını kesinleştirdi.

Yargıtay kararı beklenmedik bir şekilde geldi ve şok etkisi yarattı. Karar, Mindanao'daki Müslüman toplulukların ortak sosyokültürel geçmişini ve kendi kaderini tayin etme yolundaki birleşik mücadelesini zayıflattığı için Bangsamoro kimliğinin tam kalbine dokundu. Barış sürecine dayalı bir çözüm olarak Bangsamoro'nun mantığını sorguladı. ARMM'nin hali hazırda tek bir coğrafi bölge olarak var olduğu fikrini bir kenara bıraktı.

Yargıtay kararı, BARMM'deki ilk bölgesel seçimlerin yasal dayanağını da etkiledi; bu durum, BTA'nın BEC'yi revize etmesini, özellikle de başlangıçta Sulu'ya

tahsis edilmiş yedi ilçe sandalyesinin yeniden tahsis edilmesini gerektirdi. Ardından, hem Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato'da BARMM bölgesel seçimlerini ertelemek amacıyla yasa tasarıları sunuldu.

Kararın, diğer illeri BARMM'den ayrılmaya teşvik ederek bir "Pandora'nın kutusu" açacağına dair endişeler ise gerçekleşmedi. Senatör Padilla'nın, Basilan, Sulu ve Tawi-Tawi illerinden oluşan bir BASULTA Özerk Bölgesi'nin kurulmasını öneren bir yasa tasarısı sunma girişimi, herhangi bir destek bulamadı.

IGRB, Sulu'ya hizmet sunumunun devamı konusunu hızla inceledi. 2025 Bangsamoro Harcama Programı, bu hedefi desteklemek üzere bir ödenek ayırdı. 30 Temmuz 2025 tarihinde Cumhurbaşkanı Marcos, hükümet faaliyetlerinin ve kamu hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla Sulu'yu Zamboanga Yarımadası'nın (Bölge IX) bir parçası ilan eden 91 sayılı Yürütme Kararnamesi'ni yayınladı.

Yargıtay kararı, Bangsamoro'nun birliğini ve barış sürecinin bütünlüğünü tehlikeye atarak ciddi zarar vermiştir. Sulu ilinin, BARMM tarafından blok hibe yoluyla finanse edilen faaliyetlerden önemli ölçüde yararlandığı söylenebilir. Sulu halkının artık bölgesel özerkliğin getirdiği siyasi ve ekonomik faydalarından yararlanamayacak olması talihsiz bir durumdur.

Sulu'nun dışlanması, BARMM'deki siyasi gelişmeler üzerinde önemli bir etki yarattı. Bu karar, Sulu Valisi Sakur Tan'ın bölgesel siyasi hırslarına son verdi. En önemlisi, seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesi gerekli hale geldiği için, Mayıs 2025'teki seçim planlarını rayından çıkardı. 14 Şubat 2025 tarihinde Filipinler Kongresi, BOL'u değiştiren ve seçim tarihini 13 Ekim 2025'e yeniden belirleyen 12123 sayılı RA'yı onayladı. 12123 sayılı RA, Cumhurbaşkanı Marcos'a BTA parlamentosuna yeni geçici üyeler atama imkânı da sağladı.

BARMM'de liderlik değişikliği

3 Mart 2025 tarihinde Cumhurbaşkanı Marcos Jr., 2019 yılından beri ICM olarak görev yapan Ahod B. Ebrahim'in yerine, geçiş döneminin geri kalanı için Maguindanao del Norte Valisi Abdulla A. Macacua'yı BARMM'nin yeni ICM'si olarak atadı. Bazı kaynaklara göre, ICM Macacua, Manilâda BARMM'deki siyasi ailelerle iyi ilişkiler sürdürebilen bir "birleştirici" olarak görülüyor. ICM Macacua, MILF'in askeri kanadı olan Bangsamoro İslam Silahlı Kuvvetleri'nin (BIAF) Genelkurmay Başkanı ve UBJP'nin Genel Sekreteri olarak görevlerine devam ediyor.

Cumhurbaşkanı Marcos Jr., daha önce BTA'da görev yapmamış 22 atanan kişi de dahil olmak üzere Bangsamoro Parlamentosu'nun yeni üyelerini atadı. Bu üyeler, 14

Mart 2025 tarihinde Cumhurbaşkanı'nın huzurunda yemin ettiler. 80 sandalyenin 16'sını oluşturan kadın milletvekili sayısı, sadece on'a düşürüldü.

Hem CAB hem de BOL, geçiş aşamasında Bangsamoro Parlamentosu'nun MILF liderliğinde olması gerektiğini öngörmektedir. MILF, Bangsamoro Parlamentosu için resmi olarak 41 adayı desteklemişti; ancak bunlardan sadece 35'i Cumhurbaşkanı tarafından atandı. 16 Mart 2025 tarihinde, MILF Merkez Komitesi, BARMM liderliğindeki değişiklikleri ve BTA üyeliğindeki değişiklikleri, MILF'nin iç işlerine müdahale olarak nitelendiren ve CAB'yi (Geçiş Düzenlemeleri Ek II. B. 2) ile BOL'u (Bölüm 2, Madde XVI) ihlal eden bir açıklama yayınladı. Merkez Komitesi, Cumhurbaşkanı'nın ICM'yi atama takdir yetkisini kabul etmekle birlikte,

açıklamada bu kararın MILF'nin görüşü dikkate alınmadan alınmış olmasından duyulan üzüntü dile getirildi ve bunun, Tarafların barış anlaşmasına olan bağlılığı konusunda ciddi endişeler uyandırdığı eklendi. MILF'nin üst düzey bir üyesi, Manila'nın yaklaşımını "rejim değişikliği" olarak nitelendirdi.

MILF'nin tutumunun aksine, OPAPRU 17 Mart 2025 tarihinde yaptığı açıklamada, BARMM'deki liderlik değişikliğinin hem CAB hem de BOL'un lafzına ve ruhuna uygun olduğunu ve ICM Macacu-

a'nın MILF'nin bir parçası olmaya devam ettiği göz önüne alındığında BTA'nın MILF liderliğinde olmaya devam ettiğini belirtti.

Ahod B. Ebrahim, Merkez Komite Başkanı olarak MILF'yi yönetmeye devam etmekte ve UBJP'nin Başkanı olarak görevini sürdürmektedir. Yaptığı açıklamada, halefini tebrik ederek ona rehberlik ve destek sözü verdi. Ayrıca, Başkan Marcos Jr. tarafından yeni Bangsamoro Parlamentosu'nda üye olarak görevlendirilme teklifini reddetti.

BARMM'deki paydaşlar, liderlik değişikliğini öncelikle Bangsamoro için özerklik ve kendi kaderini tayin hakkının elde edilmesi perspektifinden değerlendiriyor. Konuştuğumuz BARMM'deki pek çok kişi, barış sürecine duyulan güvenin sarsıldığına inanıyordu. Bu zorluk karşısında birliği korumaya yönelik MILF liderliğinin gösterdiği kararlılık takdirle karşılanırken, BARMM'deki pek çok kişinin inandığı üzere Manila tarafından hassas bir duruma sokulan ICM Macacua'ya da anlayış gösteriliyor.

Liderlik değişikliğinin bir sonucu olarak, MILF içindeki hizipçilik BARMM'de sıkça konuşulan bir konu haline gelmiştir. Görünüşte MILF hâlâ birleşik gibi görünebilir, ancak BARMM'deki genel algı, *de facto* bir bölünme olduğu yönündedir. Bu durum, bir grubun MILF Merkez Komitesi ile aynı çizgide olup Başkan Ebrahim

tarafından yönetilirken, diğer grubun ise Manila'daki merkezi hükümetle daha yakın işbirliği içinde olan ICM Macacua ile aynı çizgide olduğu şeklinde tanımlanmaktadır.

Önemli bir adım olarak, BARMM'nin beş il valisi 4 Kasım 2025 tarihinde ICM Macacua'ya Destek Ortak Bildirisi yayınladı.

Şubat 2026'da, Bangsamoro bölgesinden bir grup dilekçe sahibi, BOL'un ihlal edildiği iddiasını gerekçe göstererek ICM Macacua'nın atanmasının iptal edilmesi için Yüksek Mahkeme'ye acil bir dilekçe sundu. Yüksek Mahkeme'nin bu dilekçeyi değerlendireceğine dair henüz herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

Liderlik devrinin ele alınış biçimi, istişare ve kapsayıcılığa vurgu yapılarak bu sürecin daha hassas bir şekilde yürütülebilir miydi sorusunu gündeme getirmiştir. Barış sürecinin bütünlüğü, karşılıklı güven ve saygıya dayanmaktadır ve bu ilkelere, özellikle geçiş aşamasının temelini oluşturan kurumsal düzenlemelerin özünü etkileyen hassas bir konuda her zaman bağlı kalınmalıdır.

BOL, yasaların sadakatle uygulanmasını sağlamak üzere Cumhurbaşkanı'nın Bangsamoro Hükümeti üzerinde genel denetim yetkisine sahip olduğunu belirtmektedir. Hakim hukuki görüşe göre bu, BARMM'nin siyasi işleri üzerinde kontrol uygulamaktan ayrı bir yetki olarak algılanmaktadır.

Yeni ICM ve yeni BTA'nın atanmasına ilişkin olaylar, Ekim 2025'te bölgesel seçimlerin yapılmasının önemini ortaya koymuştur. BOL'de öngörüldüğü üzere, seçilmiş bir Baş Bakan'a sahip meşru bir parlamento, Manila'nın BARMM'deki siyasi gelişmeler üzerinde etki uygulama yeteneğini sınırlamalıdır.

Seçim hazırlıkları

Sulu'nun BARMM'den çıkarılmasına ilişkin Anayasa Mahkemesi kararı, başlangıçta Sulu'ya tahsis edilmiş olan yedi bölge sandalyesinin yeniden tahsis edilmesini gerektirdiği için seçimlerin bir kez daha ertelenmesine neden olmuştur.

Yargıtay'ın Sulu kararı sonrasında, bölgesel seçimler için yeni tarih 13 Ekim 2025 olarak belirlendi. Bu seçimlerin mümkün ol en kısa sürede yapılması yönünde bir dizi üst düzey açıklamaya rağmen, BTA yeni seçim bölgesi sınırları tasarısı üzerinde görüşmek için zaman harcadı. 11 Temmuz'da Yerel Yönetim ve Değişiklikler Ortak Komiteleri yeni bir versiyonu onayladı; ancak 21 Temmuz'daki genel kurul oylamasında, teknik bir gerekçe gösterilerek tasarı Ortak Komitelere geri gönderildi.

Yedi Sulu sandalyesini yeniden tahsis eden bir yasa bulunmaması nedeniyle, COMELEC 15 Temmuz 2025 tarihinde bir açıklama yayınladı ve bunu 22 Ağustos'ta tekrarlayarak, 7 Sulu sandalyesini geçici olarak boş sayarken

seçimleri 73 sandalye temelinde gerçekleştirme niyetini açıkladı. COMELEC ayrıca, boş kalan Sulu sandalyelerinin cumhurbaşkanlığı ataması, Yüksek Mahkeme kararı veya BTA ya da Kongre tarafından gelecekte çıkarılacak bir yasa ile doldurulma olasılığına da değindi.

19 Ağustos 2025 tarihinde, Bangsamoro Parlamentosu, başlangıçta Sulu eyaletine tahsis edilmiş olan yedi bölge sandalyesini yeniden dağıtan 351 sayılı BTA Tasarısı'nı, yani 2025 Bangsamoro Seçim Bölgeleri Yeniden Düzenleme Yasası'nı onayladı. Tasarı, 28 Ağustos 2025 tarihinde ICM Macacua tarafından 77 sayılı BAA olarak imzalanarak kanun haline getirildi.

77 sayılı BAA, aktif seçim dönemi başladıktan sonra seçim bölgelerini değıştirerek Seçmen Kayıt Kanunu'nu ihlal ettiğı iddiasıyla Yüksek Mahkeme'ye sunulan dilekçelerle itiraz edildi. 15 Eylül 2025 tarihinde Yüksek Mahkeme, COMELEC'in BAA No. 77'yi dayanak olarak BARMM'de bölgesel seçimi düzenlemesini yasaklayan Geçici Kısıtlama Kararı (TRO) çıkardı. Kısa süre sonra COMELEC, 13 Ekim'deki seçimlere yönelik tüm hazırlıkları askıya aldı.

29 Eylül'de Yüksek Mahkeme, hem 77 sayılı BAA'yı hem de onun öncülü olan 58 sayılı BAA'yı anayasaya aykırı buldu. 77 sayılı BAA'ya gelince, Yüksek Mahkeme seçim dönemi sırasında seçim bölge-

lerinin yeniden düzenlenmesine yönelik girişimi ve birbirine bitişik olmayan seçim bölgelerinin oluşturulmasını reddetti. 58 sayılı BAA'ya gelince, Anayasa Mahkemesi, Sulu İli'nin BARMM'den çıkarılmasının ardından yasanın güncelliğini yitirdiğini savundu. İlk Bangsamoro Parlamento Seçimleri üçüncü kez ertelendi. Anayasa Mahkemesi, seçimlerin en geç 31 Mart 2026 tarihine kadar yapılmasını tavsiye etti.

Yargıtay ayrıca BTA'ya 30 Ekim son tarihine kadar yeni bir seçim bölgeleri yeniden düzenleme yasasını kabul etmesini emretti. ICM Macacua, 2 Ekim tarihli bir açıklamada, Bangsamoro Hükümeti'nin Yargıtay'ın talimatına uyacağını taahhüt etti ve anlamlı bir temsili garanti altına alan ve anayasal temellere sıkı sıkıya bağlı yeni bir seçim bölgeleri yeniden düzenleme yasasını yürürlüğe koymak için derhal çalışmaya başlayacağına söz verdi.

Ancak, Parlamento Başkanı'nın vefatı da dahil olmak üzere çeşitli nedenlerle, BTA, Mahkeme'nin önerdiği zaman dilimi içinde seçim bölgeleri yeniden belirleme yasasını kabul edemedi.

Yasa, nihayet 13 Ocak 2026'nın erken saatlerinde, katılım oranının yüksek olduğu (+%90) 10 saatlik bir olağanüstü oturumun sonunda kabul edildi. ICM Macacua, 20 Ocak'ta 415 sayılı Parlamento Tasarısını imzalayarak yasaya dönüştürdü; bu yasa, 86

sayılı BAA veya “Müslüman Mindanao’daki Bangsamoro Özerk Bölgesi’nde (BARMM) Parlamento Seçim Bölgeleri Koltuk Dağılımını Düzenleyen Kanun” olarak yürürlüğe girdi.

Herkes bu sonuattan memnun değildi. MILF Merkez Komitesi tarafından yayınlanan bir açıklamada, oylama sonucunun seçim bölgeleri ve nüfus dağılımı kriterlerinin ihlaliyle ilgili ciddi anayasal sorunlar ortaya çıkardığı iddia edildi; açıklamada, 86 sayılı BA-A’nın, Anayasa Mahkemesi’nin 77 sayılı BAA’yı iptal etmesine neden olan ihlallerin bir kısmını tekrarladığı öne sürüldü. Bazı seçim bölgelerinin, UBJP’yi dezavantajlı konuma düşürmek amacıyla oluşturulduğu iddia edilebilir.

Cotabato Şehri’nin eski belediye başkanı, çoğunlukla Maguindanao del Norte’ye ait belediyelerden oluşan bir seçim bölgesine, herhangi bir istişare yapılmaksızın Cotabato Şehri’nden iki köy’ün dahil edilmesini, şehri kuran 2364 sayılı RA Kanunu’na aykırı bir durum olarak nitelendirdi. Marawi Şehri’ndeki pek çok kişi, nüfus büyüklüğü ve şehrin karşı karşıya olduğu özel zorluklar göz önüne alındığında, bir yerine iki bölge sandalyesini hak ettiklerini düşünüyordu. BARMM sakinleri (Mamatuk ve Amate), BAA No. 86’ya karşı geçici ihtiyati tedbir kararı alınması talebiyle Yüksek Mahkeme’ye dilekçe sundu. Mahkemenin bu dilekçeyi kabul edeceğine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

Seçim bölgelerinin yeniden belirlenmesi oylamasının sonucu 48 lehte, 19 aleyhte ve 4 çekimser oy olarak gerçekleşti. Oylama, birçok gözlemci tarafından, Mart 2025’teki yeni atamaların güç dengesini değiştirmesiyle, MILF’nin UBJP aracılığıyla artık Bangsamoro Parlamentosu’ndaki çoğunluğu kontrol etmediğinin teyidi olarak görüldü. Bu gelişmeler, “MILF liderliğindeki” BTA çerçevesini sorgulanır hale getirmiş ve Bangsamoro’daki güç merkezleri arasında daha fazla çatışma ve düşmanlığa yol açma potansiyeli yaratmıştır.

28 Ocak 2026 tarihinde, BTA Parlamentosu BEC’de değişiklikler kabul ederek siyasi partilerin üye sayısını 10.000’den 5.000’e düşürdü ve partiler için nispi temsil barajını %4’ten %2,5’e indirdi. Bu değişiklikler, gelecekteki Bangsamoro Parlamentosu’ndaki parti sayısını artıracak ve koalisyon kurma ihtiyacını güçlendirecektir.

COMELEC tarafından belirlenen parlamento sektörel temsil sistemine katılım için kayıt şartları, tüm sektörlerin temsilcileri tarafından zahmetli ve maliyetli olarak değerlendirilmişti. Sektörel örgütler, kayıt için ayrıntılı ve doğrulanmış dilekçeler hazırlamak ve 10.000 Filipin pezosunu aşan ücretleri ödemek zorundaydı. Birçoğunun akreditasyonu reddedildi. Aşırı kısıtlayıcı bir yaklaşımın sonucu olarak seçim sürecine katılma hevesi bastırıldı ve bu da hayal kırıklığına yol açtı.

BTA Parlamentosu, sektörel temsilcilerin onay sürecinde de değişiklikler yaptı. BTA Parlamentosu tarafından kabul edilen değişiklikler, ayrılmış koltukların çoğunun nasıl doldurulacağı konusunda köklü değişikliklere yol açtı. En önemlisi, sektörel meclis modeli yalnızca NMIP'ler sektörü için korunmuştur (yani, kendi sektörel meclisleri aracılığıyla seçilen iki temsilci), oysa kadınlar, gençler, geleneksel liderler, yerleşimci toplulukları ve ulema

sektörlerinin temsilcileri, o belirli sektör için kullanılan geçerli oyların doğrudan çoğunluğu yoluyla seçilecektir. BTA ayrıca, bu sektörleri temsil etmek isteyen tüm örgütler için bir sıfırlama süreci getirmiş ve özellikle zorunlu yeniden sertifikalandırma şartı koymuştur.

Ayrılmış koltukların çoğu için uygulanacak doğrudan çoğunluk oyu sisteminin, gelecekteki Bangsamoro Parlamentosu'ndaki siyasi manzarayı önemli ölçüde etkilemesi beklenmektedir. Yeni yaklaşımın demokratik katılımı artırdığını savunanlar olsa da, eleştirmenler ve sektörel gruplar, daha geniş bir seçmen kitlesinin sürece dahil olması nedeniyle sektörel oyların sulandırılacağına dair endişelerini dile getirmiş ve çoğunluk nüfusun bir azınlık sektörünü kimin temsil edeceğini belirleyebileceğinden korkmaktadır. Siyasi partiler veya etnik çoğunluklar tarafından desteklenen adaylar, sektörel çıkarları savunan

adaylara üstün gelebilir. Tartışmalı olsa da, bu değişikliklerin, BARMM'deki azınlık haklarına saygı gösterileceğini belirten CAB hükmüne aykırı olma potansiyeli bulunmaktadır.

BARMM parlamento seçimlerinin bir kez daha ertelenebileceğine dair spekülasyonlar, Senato ve Temsilciler Meclisi'nin BARMM parlamento seçimlerini 14 Eylül 2026'ya yeniden belirleyen tasarıları onaylamasıyla sona erdi; bu karar, 18 Mart 2026 tarihinde İki Meclisli Konferans Komitesi Raporu ile onaylandı. Bu, dördüncü erteleme oldu.

25 Mart'ta Cumhurbaşkanı Marcos Jr., BARMM'deki ilk olağan seçim tarihini yeniden belirleyen ve BO'ın XVI. Maddesinin 13. Bölümünü değiştiren 12317 sayılı RA'yı imzalayarak yasaya dönüştürdü. 12317 sayılı RA, BARMM'deki ilk olağan seçimin 2026 yılının Eylül ayının ikinci Pazartesi günü yapılacağını öngörmektedir. Yasa ayrıca, BARMM Parlamento Seçimlerini ulusal ve yerel seçimlerle senkronize etmek amacıyla, Bangsamoro Hükümeti için ardışık olağan seçimlerin 2031 yılının Mayıs ayının ikinci Pazartesi günü ve bundan sonra her üç yılda bir yapılacağını belirtmektedir.

Yeniden düzenlemenin ardından, seçime katılacak siyasi parti sayısı Nisan ayında kesinleşti. COMELEC, Bölgesel Parlamento Siyasi Partilerinden Eylül seçimlerine

BARMM'deki ilk bölgesel seçimlerin bütünlüğü ve güvenilirliği, büyük ölçüde vatandaşların sindirme veya engelleme korkusu olmadan özgürce oy kullanabilecekleri güvenli bir ortamda gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceğine bağlı olacaktır.

katılabilmeleri için yeni bir “Katılım Niyet Beyanı” sunmalarını istedi. 6 Nisan son başvuru tarihine kadar akreditasyon için başvuran parti sayısı 16'dır; bu raporun yayınlandığı tarihte 14 parti onaylanmışken, UBJP ise COMELEC'e sunulan itirazlar neticesinde “bekleme” aşamasında kalan iki partiden biridir. UBJP'nin Bangsamoro Seçimleri'nden dışlanması, barış sürecine büyük bir darbe vuracak ve bir isyancı grubun bir toplumsal harekete dönüşümünü sorgulanır hale getirecektir.

BARMM'deki sivil toplum çevreleri de dahil olmak üzere pek çok kişi, BARMM'deki seçim hazırlıklarını çevreleyen olayların geleneksel siyasi aileler ve/veya Malacañang ile bağlantılı siyasi güçler tarafından “senaryolaştırıldığını” ve bunun demokratik sürece olan güveni zedelediğini düşünmektedir. Bu durum, yeni bir demokrasi türü yaratma vizyonunu tehlikeye atıyor gibi görüldüğü için son derece üzücüdür.

Yeni seçim sisteminin ilk uygulaması olarak, bu seçimlerin demokratik ilkelere uygun şekilde gerçekleştirilmesi hayati önem taşımaktadır. BARMM'deki birçok

paydaş, seçim bölgeleri ve nüfus dağılımı kriterlerinin ihlal edildiği yönündeki algılar konusunda endişelerini dile getirmiştir. Seçim sonuçları, hukuki tutarsızlıklara veya tartışmalı coğrafi yetki alanlarına maruz kalmamalıdır.

Seçimler, CAB'nin siyasi sürecinin doruk noktasıdır. Zaten uzamış olan geçiş dönemi göz önüne alındığında, Bangsamoro Hükümeti'nin demokratik meşruiyetini sağlamak üzere seçilmiş bir hükümetin göreve gelmesinin zamanı çoktan gelmiştir.

Seçim güvenliği

BARMM'deki ilk bölgesel seçimlerin bütünlüğü ve güvenilirliği, büyük ölçüde vatandaşların sindirme veya engelleme korkusu olmadan özgürce oy kullanabilecekleri güvenli bir ortamda gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceğine bağlı olacaktır.

2025 ara dönem ulusal ve yerel seçimlerinden edinilen deneyim pek de güven verici değildi. COMELEC, BARMM içinde ciddi güvenlik endişeleri bulunan 31 bölgeyi listeledi. Sivil toplum kuruluşları ve medya izleme kuruluşları, seçimlerle ilgili şiddet olaylarında keskin bir artış kaydetti.

Bu nedenle, seçimlere katılan tüm aktörlerin güvenliğini sağlamak amacıyla güvenlik sektörünün BARMM'deki bölgesel seçimlere azami kararlılık ve katılımı yaklaşması hayati önem taşımaktadır.

Mayıs 2025 seçimleri sırasında, hükümet güvenlik güçleri ile GP-H-MILF ateşkes ve normalleşme mekanizmaları, özellikle Taraflarca kurulan ve BIAF ile AFP/PNP arasındaki güveni sürdürmeye yardımcı olan Hızlı Müdahale Ekipleri (QRT'ler) aracılığıyla işbirliği yaptı. BARMM parlamento seçimleri sırasında da benzer bir işbirliği yararlı olacaktır.

4.3. Panellerin Faaliyetleri

Barış Uygulama Panelleri, CA-B'nin verimli ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamakla görevlendirilmiştir. Paneller, silah bırakma dahil olmak üzere normalleşme süreci kapsamında uygulanacak programların aşamalandırılması ve sıralanmasından ortak ve işbirliği içinde sorumludur. Gerekirse, barış süreci mekanizmalarını gözden geçirerek bunları uygulama gereklilikleriyle uyumlu hale getirebilirler.

Raporlama dönemi boyunca, yaklaşık iki buçuk yıllık bir zaman diliminde dört Panel toplantısı gerçekleştirilmiştir. JNC, JPSC, Silah Bırakmış Savaşçılar ve Toplulukları Görev Gücü (TFDCC) ve Kampların Dönüşümü Ortak Görev Güçleri (JTFCT) dahil ol-

mak üzere Panellere bağlı diğer barış mekanizmaları daha düzenli olarak toplanmıştır. Panel toplantılarının sıklığı, etkili koordinasyonu ve zamanında karar alınmasını sağlamak için yeterli olmamıştır. İki Başkan arasında zaman zaman yapılan gayri resmi toplantılar yararlı olmakla birlikte, aralıklı olarak yürütülen resmi denetim sürecinin eksikliğini telafi edememiştir.

10 Şubat 2024 tarihinde yapılan 34.toplantılarında, Paneller, silah bırakmış savaşçılar ve daha önce tanınan altı MILF kampı için sosyoekonomik kalkınma programına ilişkin ilkeler ve karar noktaları üzerinde mutabık kalmıştır. Taraflar, Paneller tarafından Temmuz 2023'te kurulan bir sosyoekonomik çalışma komitesinin çalışmalarını takip ederek, programın uygulanmasına rehberlik etmesi amacıyla revize edilmiş entegre bir sosyoekonomik kalkınma çerçevesini onaylamıştır. Anlaşma, sosyoekonomik paketin unsurlarına ilişkin yaklaşık birim maliyetleri içeriyordu ve uygulayıcı kurumları belirledi. Taraflar ayrıca, af için başvuran MILF üyelerinin üyelik durumuna ilişkin bir doğrulama süreci oluşturulması konusunda mutabık kaldılar.

Dokuz aylık bir aradan sonra, Paneller 12 Aralık 2024 ve 31 Ocak 2025 tarihlerinde 35.ve 36.toplantıları için iki kez bir araya geldi. Her iki toplantı da, JSA'nın pilot testinin yürütülmesi için onaylan-

mış bir yapı, JPST'lerin geçiş planı için bir çerçeve ve TJR yol haritası dahil olmak üzere bir dizi konuda kayda değer ilerlemeyi yansıtan tek bir Ortak Bildiri'de ele alındı. Ayrıca, bireyler ve gruplara yönelik SALW programı için bir çerçeve oluşturulması, IMT'nin yeniden canlandırılması önerisi, MILF üyeleri için af başvurularının verimli bir şekilde hayata geçirilmesine destek sağlanması, hizmet dışı bırakılan silahların kullanılamaz hale getirilmesi ve LNI yaklaşımının uygulanmasında barış mekanizmalarının rolünün tanımlanması konularında da çalışmalar ilerlemiştir.

Paneller, 19 Aralık 2025 tarihinde Davao Şehri'nde 37. toplantılarını gerçekleştirdi. Toplantıya Üçüncü Taraf Arabulucu ile ICG de katıldı. Bundan önce, Şubat 2025'te Paneller, ICG Arabuluculuk Ekibi'nin desteğinden yararlanan bir GPH-MILF CAB vizyon belirleme çalıştayını düzenlemişti. Çalıştayda, CAB'nin etkili ve verimli bir şekilde uygulanmasını tartışmak üzere bir GPH-MILF çalışma grubu oluşturulması konusunda mutabakat sağlandı. Paneller tarafından CAB'nin uygulanmasını, elde edilen başarıları ve eksiklikleri de dahil olmak üzere değerlendirmek üzere kurulan bir Teknik Çalışma Grubu (TWG), 17 Aralık'ta ilk toplantısını gerçekleştirdi. TWG, görev tanımı (TOR) hazırlamak üzere Panellerden onay aldı. TWG'den beklenen sonuç, normalleşme

sürecinin tamamlanması için gerekli olan öngörülen yıllık bütçe tahsisatlarını içermesi gereken bir yol haritasının hazırlanmasıdır.

Paneller tarafından IMT'nin yeniden canlandırılması amacıyla kurulan bir Teknik Çalışma Grubu (TWG), emekli üst düzey yabancı askeri personeli de içeren sivil bir yaklaşımdan oluşan uzlaşmacı bir çözüme ulaşmıştır. Bu çözüm, ilgili Tarafların onayı beklemektedir.

Malezyalı Arabulucu, Panelleri Kuala Lumpur'da özel bir toplantıya davet etti. Bu davet prensipte kabul edildi, ancak toplantı henüz gerçekleşmedi.

Son zamanlarda, GPH Paneli'nin gelecekteki yapısı konusunda belirsizlik yaşanmaktadır. 12 Ağustos 2025 tarihinde, GPH Barış Uygulama Paneli Başkanı Yano istifasını sundu. Ancak bu istifa, Cumhurbaşkanı Marcos Jr. tarafından kabul edilmedi. Bu yılın Şubat ayında, GPH Paneli'nin gelecekteki çalışma ilişkilerine ilişkin bir açıklık getirilmemesi üzerine, GPH Başkanı Yano ikinci kez istifasını sundu. Şu anda, Cumhurbaşkanı'nın Başkan Yano'nun halefini ataması beklenmektedir.

12 Mart 2026 tarihinde, MILF Merkez Komitesi, CAB'nin tam olarak uygulanmasına yönelik sarsılmaz taahhüdünü yinelerken, yetki sahibi ve işlevsel bir GPH Barış Uygulama Paneli'nin bulunmamasını üzüntüyle karşıladığını

belirten bir açıklama yayınladı ve tam yetkili bir Başkan atana kadar barış uygulama mekanizmaları kapsamındaki çeşitli işbirliği unsurlarında geçici bir duraklama ilan etti. Ateşkes mekanizmaları işlevini sürdürmelidir. Buna karşılık GPH, MILF liderliği tarafından dile getirilen endişeleri kabul ederek, GPH Barış Uygulama Paneli'nin seçilmesinin, barış mekanizmalarının çalışmalarını etkilememesi gereken hükümetin iç bir süreci olduğunu vurguladı.

Seçimlerin ardından, Tarafların karşılıklı mutabakatına dayalı olarak uygulama yöntemlerinde ve koordinasyon yapılarında düzenlemeler ve iyileştirmeler gerekebilir. Normalleşme sürecinin uygulanmasındaki gecikmeler nedeniyle, Barış Uygulama Paneleri güçlü bir rol oynamaya devam etmek zorunda kalacaktır.

Son birkaç yıldır 2025 ortasına kadar, GPH Paneli OPAPRU ile yakın işbirliği içinde ve esasen OPAPRU'nun bir parçası olarak faaliyet göstermiştir. Aquino yönetimi döneminde olduğu gibi, GPH Panelinin doğrudan Cumhurbaşkanlığı Ofisine bağlı olması olasılığı gündeme getirilmiştir. Eğer yönetim bu seçeneğe geri dönmeye karar verirse, GPH Panelinin operasyonel ve mali açıdan bağımsız bir Sekreterliğe sahip olması gerekecektir. Bu seçenek, GPH Paneli'nin barış sürecine genel politika yönü belirleme konusunda Cumhurbaşkanı'nın

yetkilerinden yararlanmasına imkân verecektir. Bu yaklaşımın ciddi bir şekilde değerlendirilmeye değer olduğuna inanıyoruz. OPAPRU, normalleşme için ayrılan GPH bütçesinin önemli bir kısmını kontrol ettiğinden, GPH Paneli ile OPAPRU arasında yakın koordinasyon hayati önemini koruyacaktır.

Bangsamoro bölgesi için seçilmiş bir hükümet kurulduğunda, Paneller, BARMM Hükümeti, ICCMN üye kurumları ve IGR organları arasında yakın bir koordinasyonun sürdürülmesi hayati önem taşıyacaktır.

Barış sürecinin uygulanmasındaki zorluklar göz önüne alındığında, güveni yeniden tesis etmek ve uygulanabilir çözümlere ulaşmak için Panellerin uyumlu bir şekilde hareket etmesi gerekmektedir. Bu görevi yerine getirmek için işbirliği ruhu içinde düzenli bir diyalog kurulması gerekmektedir.

Bu bağlamda, Paneller tarafından CAB'nin imzalanmasının 12.yıldönümünde yayınlanan Ortak Bildiri, umut dolu bir ruh yansıtmaktadır. Bildiride, barış sürecinde kaydedilen önemli ilerlemelere değinilirken, geçici Parlamento'daki MILF'nin belirsiz rolü de dahil olmak üzere halen devam eden zorluklara da değinilmiştir. Bildiride, en üst düzeyde Taraflar arasındaki güven ve inancın yenilenmesi ve güçlendirilmesinden söz edilmiştir. Yıldönümü, özellikle anlaşmanın temel hedefleri

ve beklentileriyle uyumlu olarak Tarafların taahhütlerinin kutsallığını tehdit eden engellerin ortasında, eyleme geçme çağrısının yenilenmesi için bir fırsat olarak tanımlanmıştır.

4.4. Siyasi süreç

BTA mevzuatı

Hatırlanacağı üzere, 17 Ağustos 2023 tarihinde BTA Parlamento-su, 2019 yılında BARMM'ye katılmayı seçen Cotabato eyaletindeki 63 köy'ü kapsayan sekiz yeni belediyenin kurulmasına ilişkin yasa tasarılarını onayladı. SGA'da bu yeni belediyelerin kurulması, 13 Nisan 2024 tarihinde yapılan bir referandumda büyük çoğunlukla onaylandı.

Bangsamoro Parlamentosu, 10 Aralık'ta kabul edilecek yedi öncelikli kanundan biri olan 2024 tarihli Bangsamoro Yerli Halkları Kanunu'nu (BIPA) oybirliğiyle onayladı. Kanunun temel hükümleri arasında atalardan kalma toprakların (Fusaka Inged) tanınması, MIPA bünyesinde bir Fusaka Inged Kalkınma Ofisi'nin kurulması ve bir Yerli Halklar Konseyi'nin oluşturulması yer almaktadır. BIPA'nın onaylanmasının ardından, Ulusal Yerli Halklar Komisyonu (NCIP) ve MIPA, IGRB'nin desteğiyle, iki kurum arasındaki işbirliğini netleştirmek üzere bir Mutabakat Zaptı (MOA) imzaladı. MOA, diğer hususların yanı sıra, NCIP'nin atalardan kalma toprakların sınırlarının belir-

lenmesinde teknik destek sağlayacağını öngörmektedir.

BIPA, BARMM'deki Yerli Halkların kolektif haklarını korumayı, geliştirmeyi ve muhafaza etmeyi amaçlamaktadır. Tasarıdan "NMIP'ler" terimi çıkarılmıştır; bu terim, kendine özgü kültürel özelliklere sahip, toplumsal olarak sınırları belirlenmiş ve tanımlanmış topraklarda

organize topluluklar halinde kesintisiz bir şekilde yaşamış olan ya da kolonileşmeye direnerek tarihsel olarak Filipinlilerin çoğunluğundan farklılaşmış olan bir grup insan veya homojen toplum olarak Yerli Halkları ifade etmektedir.

Tasarı, atalardan kalma topraklar ve araziler üzerindeki hakları tanımlamakta ve bu hakların bir "Fusaka Inged Mülkiyet Sertifikası"nda yer alacağını belirtmektedir. Atalardan kalma toprakların sınırlarını belirlemek için arazi etütleri yapılması gerekecektir; bu etütler, tasarı kapsamında cezalandırılacak olan yasadışı izinsiz girişleri tespit etmek açısından hayati önem taşımaktadır. Bildirildiğine göre, BARMM'deki yerli halk toplulukları, genellikle arazi mülkiyeti ile ilgili meseleler nedeniyle sık sık şiddet olaylarına maruz kalmaktadır.

BIPA'nın uygulanmasına ilişkin Kapsamlı Kurallar ve Yönetmelikler 9 Haziran 2025 tarihinde onaylandı.

BTA Parlamentosu, 28 Ocak 2026

tarihinde BEC’de değişiklikler kabul ederek, bölgesel siyasi partiler için üyelik şartını ve nispi temsil eşliğini düşürdü. Anladığımız kadarıyla, BTA Parlamentosunda İdari Kanun’da değişiklik yapılması planlanmaktadır. Amaç, sözde “süper bakanlıklar” olarak adlandırılan Temel, Yüksek ve Teknik Eğitim Bakanlığı (MBH-TE), Çevre, Doğal Kaynaklar ve Enerji Bakanlığı (MENRE) ile Tarım, Balıkçılık ve Tarım Reformu Bakanlığı’nı (MAFAR) bölmektir. Geçiş aşamasındaki bakanlık sayısı BOL’de belirlenmiştir. Bu tür bir değişiklik, gerekli görülmesi halinde, seçilmiş parlamento tarafından gerçekleştirilmesi daha uygun olacaktır.

Bangsamoro Gelir Kanunu, Bangsamoro Parlamentosu tarafından henüz yürürlüğe konulmamış tek öncelikli yasa olarak kalmaktadır. Kanun, BTA’nın Yollar ve Araçlar Komitesi’nde görüşülmektedir. Kanunun hazırlanmasında Merkezi Hükümet ile BARMM arasında kurulan yapıcı işbirliğini not ediyoruz.

Bangsamoro Gelir Kanunu taslağının hazırlanmasında Merkezi Hükümet ile BARMM arasında yapıcı bir işbirliği olmuştur; bu işbirliği, BARMM’nin vergilendirme yetkileri ve ulusal vergilerin tahsilatında Bangsamoro Gelir Dairesi’nin rolüne ilişkin Hükümetlerarası Maliye Politikası Kurulu (IFPB) bünyesindeki görüşmeleri de içermektedir.

Hükümetlerarası İlişkiler (IGR)

Hükümetlerarası İlişkiler (IGR), Bangsamoro Bölgesel Hükümeti ile Filipinler Ulusal Hükümeti arasındaki ilişkileri koordine etmek üzere kurulmuş hükümetlerarası organlardan oluşmaktadır. Tüm mekanizmalar devreye alınmıştır. IGRB, düzenli istişareler yoluyla sorunları çözmek için birincil mekanizma olarak işlev görmektedir. BARMM’nin kurulmasından bu yana 23 kez toplanmıştır. Liderler Konseyi (CoL), Filipinler Kongresi – Bangsamoro Parlamento Forumu (PCBPF), Hükümetlerarası Maliye Politikası Kurulu (IFPB), Hükümetlerarası Enerji Kurulu (IEB), Hükümetlerarası Altyapı Geliştirme Kurulu (IIDB), Ortak İşbirliği Bölgeleri Ortak Organı (JBZJC) ve Bangsamoro Sürdürülebilir Kalkınma Kurulu (BSDB) olmak üzere yedi adet başka uzman mekanizma bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı Marcos Jr., 8 Şubat 2024 tarihinde Pasay Şehrinde düzenlenen IGRB’nin 17.. toplantısına katıldı. Toplantıda, DFA konsolosluk ofisinin yeniden kurulması ve BARMM’de bir Çin Halk Cumhuriyeti ofisinin açılması konusunda mutabakat sağlandı.

31 Temmuz 2024 tarihinde, IGRB Eş Başkanları, Malacañang Sarayı’nda Başkan Marcos Jr.’a

3.ilerleme raporunu sundular.

IGRB’nin 21. toplantısı 11 Aralık 2024 tarihinde Manila’da gerçek-

leştirildi. Artık Bangsamoro bölgesinin bir parçası olmayan Sulu eyaletinin sorunsuz bir geçiş süreci yaşaması için bir Teknik Çalışma Grubu (TWG) kuruldu. Sulu, Bölge IX'a katılmadan önce 2025 yılında da blok hibe katkılarından yararlanmaya devam etti.

IGRB'nin 22.toplantısı 14 Temmuz 2025 tarihinde Quezon City'de gerçekleştirildi. Toplantıda, eski MILF ve MNLF üyelerinin PNP'ye katılmaları için başvuru süresi uzatıldı ve PNP PRO BAR Bölge Direktörü pozisyonu için danışma süreci karara bağlandı. Toplantıda ayrıca, BARMM'den gelen yurtdışı Filipinli işçilerin (OFW) yönetimi ile NCIP ve MIPA arasındaki görev dağılımı ve işbirliği konuları da ele alındı.

5 Eylül 2025 tarihinde, IGRB, Hac anlaşması, emniyet hizmetleri ve altyapı geliştirme konularına odaklanarak 23..toplantısını gerçekleştirdi. Filipinli Müslümanlar Ulusal Komisyonu (NCMF) ile imzalanan bir Mutabakat Anlaşması (MOA), Bangsamoro Hac Otoritesi'nin (BPA) 2026'dan itibaren Hac operasyonlarında doğrudan rol almasına olanak sağladı. Polis konulu Teknik Çalışma Grubu (TWG), programı hızlandırmak amacıyla MILF ve MNLF'nin personel alımının silah bırakma sürecinden ayrılmasını tavsiye etti. Toplantıda ayrıca öncelikli altyapı projeleri listesi onaylandı.

IFPB, IIDB, IEB, JBZJC ve BSDB

dahil olmak üzere, belirli idari konuları ele alan IGR'nin diğer mekanizmaları düzenli olarak toplandı. IFPB, BARMM'ye verilecek resmi kalkınma yardımı (ODA) kredileri ve BARMM'de toplanan iç gelir vergilerinden Bangsamoro Hükümeti'ne düşen paya ilişkin kılavuzları onayladı. Ayrıca, Vergi Çalışma Grubu iç de bir görev tanımı resmileştirdi. BOL'un (Bölüm 22, Madde XII) hükümlerine uygun olarak, IFPB, 2027 ulusal bütçesine hazırlık amacıyla blok hibe formülünün gözden geçirilmesini yürütmektedir. IEB, BOL'un XIII. Maddesi, 10. Bölümü uyarınca Petrol Hizmet Sözleşmeleri ile Kömür İşletme Sözleşmelerinin Ortak İhalesi Hakkında Genelgeyi hazırlayarak, Şubat 2024'te gerçekleştirilecek1. BARMM Kömür Konvansiyonel Enerji İhale Turu'nun yolunu açmıştır.

Liderler Konseyi, kritik yönetim konularında Başbakana danışmanlık yapmak üzere bir danışma organı olarak kurulmuştur. Ağustos 2023'teki ilk genel toplantısından sonra bir daha toplanmamış olup, yeniden faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

PCBPF, ulusal ve bölgesel milletvekillerinin yasama konularını ele alması ve yasaları uyumlaştırması için belirlenmiş platformdur. 2022 ve 2023 yıllarında yapılan ilk toplantıların ardından, görev tanımı (TOR) üzerinde çalışmak üzere bir Teknik Çalışma Grubu (TWG) kurulmuştur. PCBPF, Ka-

sım 2025'te Senato Ortak Kararı ile 20.Kongre döneminde yeniden oluşturulmuştur.

PCBPF'nin 4.toplantısı 24 Mart'ta Pasay Şehri'nde gerçekleştirildi. Tartışılan konular arasında, Senato ve Temsilciler Meclisi'nde ilgili yasa tasarıları sunulmuş olan SGA'da bir ilin (Moro Eyaleti olarak adlandırılacak) kurulması yer aldı. Toplantıda, BARM'de ilk olağan parlamento seçimlerinin Eylül 2026'ya ertelenmesine ilişkin son yasal gelişmeler dikkate alındı. Bangsamoro Ulusal Geçiş Dönemi Adalet ve Uzlaşma Komisyonu'nun (NTJRCB) kurulmasına yönelik ilerlemelerin gelecek toplantıların gündeminde yer almasını bekliyoruz.

IGRB mekanizması, yapıcı işbirliği ve iyi kişisel ilişkiler temelinde genel olarak sorunsuz bir şekilde işliyor. Amenah Pangandaman'ın Bütçe ve Yönetim Bakanlığı (DBM) Sekreterliği görevinden istifasının ardından, Ulusal Hükümet IGRB Eşbaşkanlığına yeni bir kişinin atanması gerekiyor.

4.5. Normalleşme hattı

Genel Bakış

Normalleşme hattının uygulanması, ortaklık ilkesine dayalı olarak Tarafların ortak sorumluluğudur. Bunu hayata geçirmek için, Barış Uygulama Panelleri'nin öncülüğünde normalleşme süreçlerini koordine etmek üzere çeşitli ortak mekanizmalar kurulmuş-

tur. Paneller, normalleşme süreci kapsamında uygulanacak programların aşamalandırılması ve sıralamasını gerçekleştirmek için ortaklaşa ve iş birliği içinde çaba gösterecektir. CAB'ye göre, GPH normalleşme süreci için gerekli finansmanı sağlayacaktır.

Aşağıda, geçiş aşamasında tamamlanması gereken normalleşmenin temel unsurları listelenmektedir.

- MILE, güçlerinin ve silahlarının kullanım dışı bırakılabilmesi için bunların terhisine yönelik kademeli bir program yürütmeyi taahhüt eder. Terhis edilmiş savaşçılar ve toplulukları, üretken sivil yaşam sorunsuz geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla sosyoekonomik kalkınma programlarından yararlanacaktır.

- Kolluk uygulaması, sivil nitelikte olan ve Merkezi Hükûmet'e, Bangsamoro Hükûmeti'ne ve hizmet ettiği topluluklara karşı hesap verebilir Bangsamoro polis gücüne kademeli ve aşamalı bir süreç içinde devredilecektir. Ancak anayasal gerekler doğrultusunda BOL kapsamında polisliğin Merkezi Hükûmet'in münhasır yetkisi hâline geldiği not edilmelidir.

- Her iki Taraf, bölgede ateşli silahların azaltılması ve kontrolü ile özel silahlı grupların dağıtılması için ortaklık içinde çalışmayı taahhüt eder.

Bu raporun yayımlandığı tarih itibarıyla bu hedefler yalnızca kısmen gerçekleştirilmiştir. Terhis

süreci, dördüncü ve son aşamanın başlatılmasından önce askıya alınmıştır. Taraflar arasında polislik konusunda mutabık kalınmış bir düzenleme bulunmamaktadır. Bangsamoro'da ateşli silahlar yayılmaya devam etmektedir. Barış sürecinin siyasi hattının sonuna yaklaşırken, normalleşme hattının tamamlanmasının Tarafların daha uzun yıllar boyunca, muhtemelen gelecek on yılın içine uzanacak şekilde, angajmanını gerektireceği açık hâle gelmiştir.

Normalleşme hattının uygulanmasındaki algılanan dengesizlikler temel bir kaygı olmaya devam etmektedir. IDB tarafından yürütülen resmî terhis prosedürü en ileri aşamaya ulaşmış ve dört aşamadan üçü tamamlanmıştır. Buna karşılık terhis edilmiş savaşçılara sosyoekonomik destek sağlanması, kampların dönüştürülmesi, özel silahlı grupların dağıtılması, polise alım ve geçiş dönemi adaleti gibi normalleşmenin diğer bileşenleri geride kalmaya devam etmekte ve arayışı kapatmaları gerekmektedir. Bu unsurların çoğunda uygulama hâlen planlama veya ön aşamalarda. Af süreci ve küçük silahlar ile hafif silahların azaltılması son aylarda ivme kazanmıştır. MILF, barış anlaşmasının "MILF güçlerinin terhisinin Tarafların tüm anlaşmalarının uygulanmasına paralel ve onunla orantılı" olacağını öngördüğünü defalarca vurgulamıştır.

Güvenlik durumu

BARMM'deki güvenlik durumu kırılgan olarak tanımlanabilir. Siyasi rakipleri, klanları ve suç gruplarını içeren yatay çatışma olayları sıkça yaşanmaktadır. Yetkililer buna sürekli güvenlik operasyonları, yerel topluluklarla iş birliği ve barış inşası girişimleriyle karşılık vermektedir.

AFP, bazı yüksek değerli kişilerin etkisiz hâle getirilmesini gerekçe göstererek terör ağlarının zayıflatıldığını iddia etmektedir. Diğer kaynaklar ise Lanao del Sur'da Daulah Islamiyah (DI) unsurlarının yeniden ortaya çıkan cepelerinden söz etmektedir. 2015'te MILF'den ayrılan Bangsamoro İslami Özgürlük Savaşçıları (BIFF), Maguindanao del Sur'da aktif kalmayı sürdürmektedir.

3 Aralık 2023'te Marawi City'deki Mindanao Devlet Üniversitesi'nin spor salonunda Katolik ayini sırasında bir bomba patlamış, dört kişi hayatını kaybetmiş ve en az 50 kişi yaralanmıştır. Saldırının sorumluluğunu IŞİD üstlenmiştir. Daha sonra DI-Maute Grubu üyeleri askerî operasyonlarda yakalanmış veya öldürülmüştür. Ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki liderlerden ve dinî kesimden sağduyulu tepkiler ve açıklamalar gelmiştir. Olay, BARMM'deki aşırılıkçı grupların tehdit oluşturmaya devam ettiğini ve radikalleşmenin hesaba katılması gereken bir faktör olmayı sürdürdüğünü göstermiştir.

2019'da BARMM'nin kuruluşundan bu yana bölgede yüzden fazla Moro olmayan yerli halk mensubunun öldürüldüğüne ilişkin raporlar bulunmaktadır. Yerli halkları içeren şiddet eylemlerinin kökeninde çoğu zaman arazi üzerindeki çatışmalar yer almaktadır.

MILF ile polis, ordu ve paramilitar güçler arasındaki dikey çatışma sınırlı kalmaktadır. Bu, barış sürecinin olumlu bir sonucudur.

Ocak 2025'te Basilan, Sumisip'te ordu bir Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) heyetine eskortluk ederken pusu ve ardından silahlı çatışma yaşanmıştır. MILF 114. Üs Komutanlığı üyeleri olaya karışmıştır. Olay dört ölümlü sonuçlanmış; iki AFP mensubu ve iki MILF mensubu hayatını kaybetmiş, 12 kişi yaralanmıştır.

Sumisip olayından sonra Taraflar ortak saha doğrulaması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmadan çıkan tavsiyelerden biri, sahadaki bilgi eksikliği algısını gidermek için bilgilendirme kampanyalarının artırılmasıdır.

Ateşkesin izlenmesi

GPH ile MILF arasında 18 Temmuz 1997'de AGCH'nin imzalanmasının ardından Taraflar, iddia edilen ve kanıtlanan ateşkes ihlalleri hakkında soruşturma yürütmek ve eylem tavsiye etmek üzere Düşmanlıkların Durdurulması Koordinasyon Komitesi (CCCH) ile MILF toplulukları içinde veya

yakınında şüpheli suç unsurlarına yönelik kolluk operasyonlarını koordine etmek üzere Geçici Ortak Eylem Grubu (AHJAG) dâhil olmak üzere bir dizi ateşkes mekanizması kurmuştur.

Malezya liderliğindeki IMT, 2004 yılında iki hedefle kurulmuştur. Güvenlik boyutunda hedef, 1997 tarihli ateşkes anlaşmasının uygulanmasını izlemektir. Özellikle düşmanlıkların durdurulmasını gözlemlemek, GPH ve MILF CCCH'leriyle koordinasyon sağlamak ve GPH ile MILF CCCH'lerinin olgu tespiti soruşturmalarının sonucu üzerinde anlaşamaması hâlinde bildirilen ihlalleri doğrulamak için bağımsız saha doğrulamaları yürütmek bu kapsamda yer almaktadır. İkinci hedef ise GPH ile MILF arasında imzalanan anlaşmaların insani, rehabilitasyon ve kalkınma boyutlarının uygulanmasını izlemek, uluslararası insancıl hukuka riayeti ve insan haklarına saygıyı takip etmek ve diğer üçüncü tarafları ve/veya sivil toplumu izleme sürecine destek olmaya teşvik etmektir.

GPH, IMT'nin görev süresi 30 Haziran 2022'de sona erdiğinde bu görevi uzatmamıştır. GPH, kararını açıklamak için ateşkes ihlallerinin düşük sayısının artık IMT'nin varlığını haklı kılmadığını ve Filipinler Anayasası'nın ülke topraklarında yabancı birliklerin varlığına izin vermediğini ileri sürmüştür. Ancak CAB,

IMT'nin MILF güçlerinin terhis tamamlanana kadar görevde kalması gerektiğini belirtmektedir (FAB VIII/7).

CAB'de üzerinde mutabık kalınanlara dayanarak MILF bu karara katılmadığını ifade etmiş; ancak IMT'nin varlığının idari ayrıntılarının gözden geçirilmesi konusunda esneklik işareti vermiştir. IMT'nin geleceğine ilişkin uzlaşma çözümü geliştirmek üzere IMT'nin yeniden canlandırılmasına ilişkin bir GPH-MILF Teknik Çalışma Grubu kurulmuştur.

IMT'nin ayrılışından üç yılı aşkın süre sonra böyle bir çözüme ulaşma yönünde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Taraflar, IMT'nin normalleşmenin sosyoekonomik yönlerine odaklanan sivil bir yapı olarak yeniden örgütlenmesi gerektiği konusunda temel mutabakata varmıştır. Revize edilmiş bir Görev Tanımı değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, ekibin bileşimi ve ekip sahalarının sayısı dâhil olmak üzere çeşitli konularda farklılıklar devam etmektedir. MILF açısından IMT'nin ateşkes anlaşmasının uygulanmasını izlemeye devam etmesi özel önem taşımaktadır; bu da askerî veya güvenlik geçmişine sahip kıdemli personelin katılımını ve uzmanlığını gerektirmektedir.

GPH ve MILF tarafından kurulan ortak ateşkes mekanizmaları, yani CCCH ve AHJAG aktif kalmış ve çatışma durumlarının gerilimi-

nin düşürülmesinde yer almaya devam etmiştir. Olaylar meydana geldiğinde MILF kaynakları bunu genellikle uygun ön koordinasyon eksikliğine bağlamaktadır.

IMT'nin Güney Filipinler'deki uzun yıllar süren varlığı boyunca Taraflar arasında güven ve karşılıklı itimadın sağlanmasında önemli bir rol oynadığına inanıyoruz. IMT'nin varlığı bize, barış sürecinin bedeninin sağlıklı kalmasını sağlayan bir aşım olarak tanımlanmıştır.

Tarafları içeren ateşkes ihlallerinin sayısının önemli ölçüde azaldığı tartışmasızdır; bu, barış sürecinin başarısı olarak görülebilir. Bununla birlikte, tarafsız bir yapının varlığı barış sürecine duyulan güveni korumak açısından yararlı olmaya devam edecektir ve güvenlik olayları meydana geldiğinde bunları değerlendirmek ve bağımsız saha doğrulamaları yürütmek için gereklidir. Emekli kıdemli askerî veya güvenlik personeli IMT'nin parçası olarak dâhil edilebilir.

IMT'nin sona erdirilmesine ilişkin kararın ortaklaşa alınmadığı hatırlanmalıdır. IMT'nin geleceğine ilişkin hangi yaklaşım benimsenirse benimsensin, önemli ölçüde hassasiyet kazanan bir meselede tek taraflı kararlardan kaçınmak esastır.

Terhis

Terhis, savaşçıların üretken sivil yaşama sorunsuz geçişini sağlamayı hedefleyerek barış sürecinin

temel bir unsurunu temsil etmektedir.

MILF, örgüte ait 40.000 savaşçı ve 7.000 silahı terhis etmeyi taahhüt etmiştir. Bu rakamlar Aquino yönetimi döneminde Taraflarca üzerinde mutabık kalınmıştır.

Terhis sürecinin üçüncü aşaması Kasım 2021’de başlatılmış ve esasen 3 Ağustos 2023’te düzenlenen törenle tamamlanmıştır. Ancak teknik bir mesele ortaya çıkmıştır; MILF tarafından önerilen 13 savaşçı IDB tarafından yürütülen doğrulamayı geçememiştir. MILF yerlerine başka isimler önermiştir. Bu kişiler, 4 Temmuz 2024’te IDB’nin Cotabato City’deki merkezinde düzenlenen özel terhis oturumunda terhis edilmiştir. Böylece 3. Aşama’nın yürütülmesi ve resmen tamamlanması 32 ay sürmüştür.

Terhis kapsamında bugüne kadarki başarı 26.145 savaşçı ve 4.625 silahtır.

MILF, 4. Aşama kapsamındaki kalan 14.000 savaşçı — kesin olarak 13.855 — için listeyi henüz iletmemiştir. MILF’nin bunun için öne sürdüğü başlıca neden, GPH’nin terhis edilmiş savaşçılara ve topluluklarına gerekli sosyoekonomik desteği sağlama taahhüdünü yerine getirmemiş olmasıdır.

Tarafların terhisin neyi ifade ettiği konusunda farklı yorumlara sahip olduğu görülmektedir. GPH, IDB ve Sosyal Refah ve Kalkınma Bakanlığı’nın (DSWD) Toplanma ve

İşleme Alanı’nda (APA) yürüttüğü resmî prosedüre vurgu yaparken, MILF süreci, terhis edilmiş bir savaşçının vaat edilen sosyoekonomik desteğin sağlanması temelinde sivil yaşama geçebildiği anda tamamlanmış saymaktadır.

10 Şubat 2024 tarihli toplantılarında Paneller tarafından önemli ilerleme sağlanmıştır. Bir sosyoekonomik çalışma komitesinin hazırlık çalışmalarının ardından Paneller, terhis edilmiş savaşçılar ve daha önce tanınmış altı MILF kampı için geliştirilmiş bir sosyoekonomik paketi içeren revize edilmiş sosyoekonomik kalkınma çerçevesi üzerinde mutabakata varmıştır. Bu çerçeve sosyal koruma, kapasite geliştirme, geçim kaynağı ve istihdam desteği ile küçük ölçekli altyapı unsurlarını kapsamaktadır. Bu unsurlar için birim başına yaklaşık maliyetler tanımlanmış ve uygulayıcı kurumlar belirlenmiştir. Bu unsurların önümüzdeki yıllarda nasıl finanse edileceği henüz belirlenmemiştir ve uygulama mekanizmaları hâlen açıklığa kavuşturulmayı gerektirmektedir.

Terhisin ilk bölgesel seçimlerden önce tamamlanmasına yönelik asıl planlar gerçekleşmemiştir. GPH’nin 4. turun 2025 içinde kısmi bir liste sunumu temelinde başlatılmasına ilişkin önerisi MILF’den olumlu yanıt almamıştır.

19 Temmuz 2025’te MILF Merkez Komitesi, kalan MILF savaş-

çılarının ve silahlarının terhisinin ancak GPH'nin normalleşmenin diğer unsurlarında esaslı uyum sağlaması üzerine başlayacağına karar veren bir karar yayımlamıştır. Bu unsurlar arasında, ilk üç aşama kapsamında hâlihazırda terhis edilen 26.145 savaşçıya ödenmiş olan 100.000 Filipin pesosu tutarındaki geçiş nakit ödeneğinin ötesinde sosyoekonomik paketlerin sağlanması da bulunmaktadır. Karar, söz konusu 26.145 kişinin hiçbirinin üretken sivil yaşama başarılı bir geçiş gerçekleştirmediğini ileri sürmektedir. Karar, Normalleşme Eki'nin C Bölümü, 9. maddesinde belirtildiği üzere terhisin "Tarafların tüm anlaşmalarının uygulanmasına paralel ve onunla orantılı" biçimde kademeli olarak yürütülmesi gerektiğini özellikle belirtmektedir. MILF açıklaması, bu ifadenin, uygulamanın ortak bir girişim olması nedeniyle her iki Tarafın diğerinin taahhütlerine uyumunu talep edebilmesini sağlamak amacıyla bilinçli olarak dâhil edildiğine dikkat çekmektedir.

Buna tepki olarak GPH, 31 Temmuz 2025'te MILF kararından duyduğu üzüntüyü ifade eden bir açıklama yayımlamış ve hükûmetin 2015'ten bu yana büyük sosyoekonomik müdahaleler gerçekleştirdiğini ileri sürmüştür. Açıklama, ulusal hükûmetin CAB kapsamındaki sosyoekonomik destek, kampların dönüştürülmesi ve diğer bileşenlere ilişkin teslimatlarının dökümünü sunmak-

tadır. Açıklama ayrıca terhise, karşılıklı sorumlulukla tanımlanan bir ortaklık olarak görülmesi gereken daha geniş Bangsamoro barış sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak bakılması çağrısında bulunmaktadır. MILF'yi, barış anlaşmasının uygulanmasına ilişkin meseleleri ele almak için Barış Uygulama Panelleri ve IGRB dâhil uygun kanalları kullanmaya çağırmaktadır.

GPH, Barış Uygulama Panellerinin 10 Şubat 2024 tarihli ortak mutabakat kararını, normalleşmeyi finanse etme taahhüdünün sürdüğünün teyidi olarak görmektedir; ancak bunun başlangıçta planlanandan daha uzun süreceğini, muhtemelen 2028'in ötesine uzanacağını belirtmektedir. Sosyoekonomik kalkınma çerçevesi nispeten yakın zamanda kabul edildiği için GPH, bunu Taraflar arasında normalleşme ve terhis dâhil uygulama takviminin fiilen geriye çekildiğine dair ortak bir anlayış olarak yorumlamaktadır. Savaşçıların özel ihtiyaçlarının değerlendirilmesi dâhil sahadaki durumun anlaşılması için daha fazla zamana ihtiyaç vardır. GPH ayrıca, terhis edilecek toplam 40.000 BIAF savaşçısının tam listesinin sürecin erken aşamasında sunulmamış olmasının uygun planlama ve bütçelemeyi engellediğini iddia etmektedir.

Terhis fiilen 2023'te zaten durma noktasına geldiğinden, son dönemdeki faaliyetler esas olarak Paneller tarafından kurulan ve

IDB, GPH ve MILF'den oluşan bir Teknik Çalışma Grubu'nun çalışmalarına sınırlı kalmıştır. Bu grup, ateşli silahların metal parçalarının eritilmesi dâhil silahların kullanım dışı bırakılmasına yönelik pratik adımları incelemek ve tavsiye etmekle görevlendirilmiştir.

Taraflar arasındaki mevcut düşük güven düzeyi dikkate alındığında, terhisin kayda değer bir süre boyunca askıda kalacağı ihtimali dışlanamaz. GPH uzun süreli bir kesintiden kaçınmak istemektedir. Çıkamaz nedeniyle geçiş nakit yardımı için sağlanan bazı fonlar zaten Hazine'ye iade edilmiştir. Harcanmamış fonların iade edilmesi hâlinde, bu durum Manila'nın terhis ve genel olarak normalleşme için finansmanı sürdürme veya artırma isteğini etkileyebilir. Terhise yönelik uluslararası bağışçı finansmanı da şüphe altına girebilir.

Her iki Tarafın da ilke olarak terhis sürecini tamamlamaya bağlı kalması olumlu bir husustur. Bu ikilemi çözmek için yapıcı bir ileri yol acilen gereklidir. Terhis konusunda sonraki adımlar her şeyden önce Panellerin tartışması ve üzerinde mutabık kalması gereken konulardır. Paneller, 10 Şubat 2024 tarihli anlaşmayı başlangıç noktası olarak kullanarak önümüzdeki yıllar için zaman çizelgeleri ve beklenen finansman dâhil daha ayrıntılı bir uygulama planı hazırlayabilir. Ayrıca terhis, normalleşme hattının genel ola-

rak dengeli uygulanmasını sağlayacak şekilde ele alınmalıdır.

Askıya alma devam ederse, Taraflar bugüne kadar terhis edilmiş olan 26.145 savaşıya sağlanan faydaları artırmayı değerlendirebilir.

Terhis yeniden başlatıldığında, kişilerin doğrulama şartlarını karşılayamaması hâlinde yerlerine geçecek kişiler konusunda üzerinde mutabık kalınmış bir politika ve terhis edilmiş savaşçının neyi ifade ettiğine ilişkin açık bir tanım, terhisin 4. Aşama'sının sorunsuz uygulanmasına yardımcı olacaktır.

Sosyoekonomik kalkınma

Yukarıda belirtilen 10 Şubat 2024 tarihli Barış Uygulama Panelleri anlaşması, revize edilmiş sosyoekonomik kalkınma çerçevesi kapsamında sosyal koruma — geçiş nakit yardımı, sağlık sigortası, nüfus kaydı — değer aktarımı — alternatif öğrenme, öğrenim hibeleri, beceri eğitimi — konut — konut birim maliyeti Ulusal Konut Otoritesi (NHA) ile mutabakat içinde 650.000 Filipin pesosuna çıkarılmıştır — ve geçim kaynağı bileşenlerini kapsamaktadır. Geçim kaynağı bileşeni, terhis edilmiş savaşçılar için kooperatifler kurulması önerisini de içermektedir. GPH'nin MILF bölgelerindeki 33 köy'a odaklanma önerisi kabul edilmiş, MILF ise 3 köy'ın daha eklenmesini istemiştir.

Birim maliyetlere ilişkin bir çer-

çeve üzerinde mutabakata varılması olumlu bir gelişme olmakla birlikte, sosyoekonomik kalkınma paketlerinin sağlanması için çok yıllık bir finansman planı hâlen mevcut değildir.

Ulusal bakanlıklar, BARMM bakanlıkları ve barış süreci mimarisinin unsurları arasındaki koordinasyonun geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Ulusal bakanlıkların BARMM'deki muhataplarına danışmadan veya onları bilgilendirmeden normalleşmeyle bağlantılı faaliyetler yürütmesi sıklıkla görülen bir durumdur.

DSWD, çeşitli ortamlarda veri toplamaktan sorumludur. 25.000'den fazla terhis edilmiş MILF savaşıyla yeniden angaje olmuştur. Geçim kaynağı desteği, istihdam fırsatları, eğitim, sağlık kapsamı ve temel sosyal hizmetlere erişim yararlanıcıların öncelikli ihtiyaçları olmaya devam etmektedir. DSWD, yoksulluğun azaltıl-

ması için Ulusal Hane Hedefleme Sistemi olan Listahanan veri tabanını yürütmektedir. Bu veriler, bu organların terhis edilmiş savaşılarla ve MILF kamplarına destek planlama ve uygulamada en iyi rolü oynayabilmeleri için TFDCC ve JTFCT ile paylaşılmalıdır. Terhis edilmiş savaşılarla destek sağlayan tüm kurumlar arasında desteğin en iyi şekilde nasıl uyumlu hâle getirileceği ve eş zamanlılaştırılacağı konusunda daha iyi koordinasyon arzu edilir. Teknik ve Mesleki Eğitim ve Öğretim (TVET), çoğu zaman küçük ölçekli işletmeler kurmak için sermaye sağlanması veya eğitim becerilerinin yerel istihdam fırsatlarına uygun olmasını sağlamaya yönelik çabalar gibi tamamlayıcı önlemlerle birleştirilmediği için etkisiz olarak tanımlanmıştır.

Kampların dönüştürülmesi

CAB, normalleşme sürecinin parçası olarak tanınmış altı MILF

kampı olan Abubakar, Bilal, Omar, Rajamuda, Badre ve Busrah'ta sosyoekonomik projelerin yürütülmesini öngörmektedir. Amaç, kampların barışçıl bir toplum içinde sürdürülebilir geçim kaynakları ve siyasi katılım arayışını da içeren arzu edilen yaşam kalitesine ulaşabilecekleri koşullara dönmelerini sağlamaktır.

MILF kampları askerî kamplarla karşılaştırılmaz; bunlar terhis edilmiş savaşıları ve ailelerini, ayrıca yerli halklar dâhil diğer sakinleri barındıran kırsal topluluklardan oluşmaktadır. Kampların çoğunun sosyal hizmetlere ve geçim fırsatlarına erişimi sınırlıdır. Bu kamplar çoğunlukla uzaklık ve güvenlik zorluklarıyla sınırlandırılmaktadır.

Hem MILF hem de GPH temsilcilerinden oluşan JTFCT, altı MILF kampı için bir kalkınma planının hazırlanmasını denetlemiştir. Bu plan, 2021-2026 Kampların Dönüştürülmesi Planı (CTP) ve 2023-2028 Kampların Dönüştürülmesi Yatırım Programı'ndan (CTIP) oluşmaktadır. Her iki belge 2021'de Paneller tarafından onaylanmış, CTIP daha sonra revize edilmiştir. JTFCT ayrıca 36 öncelikli köy belirlemiş ve Camp Abubakar için kapsamlı bir ana plan tanımlamıştır.

GPH aracılığıyla JTFCT ve Bangsamoro Planlama ve Kalkınma Otoritesi (BPDA) veri tabanına dayanarak alınan bilgilere göre, 2015'ten bu yana kampların dö-

nüştürülmesine tahsis edilen fonların kümülatif toplamı 2025 itibarıyla yaklaşık 11,6 milyar Filipin pesosuna ulaşmıştır; buna boru hattındaki projeler de dâhildir. Projeler arasında tarladan pazara yollar, köprüler, içme suyu, kırsal sağlık tesisleri, küçük sulama projeleri ve geçim kaynağı desteği gibi unsurlar bulunmaktadır.

Bangsamoro Normalleşme Güven Fonu (BNTF), bugüne kadar kampların dönüştürülmesi için toplam 13,3 milyon ABD doları taahhüt etmiştir. Buna Bangsamoro Kamplarının Dönüştürülmesi Projesi 1. ve 2. Aşamaları — 6,5 milyon ABD doları — ve Kalkınmaya Giden Yollar — 4 milyon ABD doları — dâhildir.

BARMM tarafından SDF kaynakları kullanılarak finanse edilen konut programları birkaç kampta başlatılmıştır. Bu tesislerin planlanmasında, yararlanıcıların ihtiyaçlarının, geçim kaynakları elde etmeye uygunluk dâhil olmak üzere, dikkate alınması esastır; buna geçim kaynaklarına göre konum ve ev tasarımı da dâhildir. Mevcut evlerin onarımı veya iyileştirilmesi, yapıların ve parsellerin hâlihazırda mevcut olduğu durumlarda daha esnek ve maliyet etkin bir seçenek olarak da değerlendirilebilir.

Terhis edilmiş savaşılar dâhil BARMM'de konut programlarının başarısını sağlamak için arazi yönetimiyle bağlantılı meselele-

rin dikkate alınması gerekmektedir. Arazi envanterleri yürütmeye ve orman ve tarım arazilerinin dönüştürülmesine ilişkin kapsamlı kılavuzlar kabul etmeye ihtiyaç vardır.

Normalleşme Uygulamasının Yerelleştirilmesi (LNI)

2024'ten itibaren GPH, OPAPRU aracılığıyla LNI yaklaşımını aktif biçimde teşvik etmeye başlamış; başlangıçta Basilan ve Lanao del Norte'deki valilerle Mutabakat Zaptları imzalamıştır. Daha sonra Lanao del Sur, Maguindanao del Norte, Tawi-Tawi ve Zamboanga Sibugay da bu sürece katılmıştır.

Bu Mutabakat Zaptları kapsamında yerel yönetim birimlerinin, terhis edilmiş MILF savaşıları ve toplulukları için normalleşme programını uygulamada daha aktif rol oynaması beklenmektedir. Girişimin, CAB kapsamındaki normalleşme hattının uygulanmasını tamamlaması amaçlanmaktadır. Yerel yönetim birimleri, kendi illeri ve belediyelerinde sosyoekonomik kalkınma projeleri ve kampların dönüştürülmesi projeleri uygulamaya teşvik edilmektedir. Ulusal Hükûmet kurumlarından ve bağışçı kuruluşlar gibi diğer kaynaklardan onaylı tahsisler yoluyla mali ve lojistik destek sağlanması planlanmaktadır.

LNI, OPAPRU'nun ilgili illerle doğrudan temas kurduğu tek taraflı bir girişim olarak başlamıştır. Normalleşmenin, MILF topluluklarını doğrudan ilgilendiren

bir mesele olarak barış sürecinin sütunlarından biri olmasına rağmen, bu başlangıçta MILF dâhil edilmeden yapılmıştır.

MILF, yerel yönetim birimlerinin barış sürecine olumlu katkı sunma potansiyelini kabul etmiş; ancak bu tür yeni bir yaklaşımın tartışılması ve onaylanması için Panellerin sürece dâhil edilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bunun sonucunda MILF, LNI'nin nasıl uygulanacağı konusunda daha fazla bilgi talep etmiş ve LNI yaklaşımının barış mekanizmalarıyla uygun biçimde koordine edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu sorunları ele almak ve girişimi açıklığa kavuşturmak için Paneller bünyesinde bir GPH-MILF Çalışma Grubu kurulmuştur.

Bu girişimin MILF üs komutanlıkları ve MILF topluluklarının katılımıyla uygulanması amaçlanıyorsa, MILF barış süreci uygulama organlarının ve liderliğinin sürece dâhil edilmesi ve tam olarak benimsemesi gerektiği görüşüne katılıyoruz.

Yerel yönetim birimlerinin normalleşme sürecine dâhil edilmesinin potansiyel faydaları vardır. Bunun işlemesi için ilgili barış uygulama organlarını ve BARMM makamlarını içeren bir uygulama yapısı kurulması gerekmektedir. Bangsamoro Yerel Yönetim Kanunu (BLGC), kurucu yerel yönetim birimlerinin işlerini denetleme ve düzenleme konusunda Başbakan'ın münhasır yetkisini tanım-

lamaktadır. Bu, proje uygulama işlevlerinde koordinasyon dâhil, Ulusal Hükûmet ile Bangsamoro Hükûmeti arasında ulusal politikaların uygulanmasına ilişkin mutabakatı kapsamaktadır.

Yerel yönetim birimlerinin bu girişime katılmak için BARMM'den de olmak üzere ek finansman bekleyeceği öngörülebilir. Yerel yönetim birimlerinin LNI'ye etkili biçimde katkı sunabilmesi için teşvike, ilgili rehberliğe ve etkili koordinasyon mekanizmalarına dâhil edilmeye ihtiyaçları olacaktır.

Normalleşme hattının finansmanı

CAB'ye göre, GPH normalleşme süreci için gerekli finansmanı sağlayacaktır. Fiilî uygulamaya yönelik mekanizmalar ve yöntemlere ilişkin adımlar karşılıklı olarak atılacaktır.

Duterte yönetimi, 24 Nisan 2019'da 79 Sayılı Başkanlık Kararnamesi'ni yayımlayarak Normalleşme Eki'nin uygulanmasına ilişkin Normalleşmeye İlişkin Kabineler Arası Küme Mekanizması'nı (ICCMN) kurmuştur. Kararname, hükûmet kurumlarına BARMM'nin kalkınma çabalarının uygulanmasını önceliklendirme, yoğunlaştırma ve hızlandırma; ayrıca normalleşme sürecinin parçası olarak BIAF üyelerinin, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin ve yoksulluk içindeki toplulukların ihtiyaçlarını ele alma talimatı vermiştir. 79 Sayılı Başkanlık Kararnamesi, TFDCC'yi

Panellerin yönergelerine tabi olarak ICCMN ile koordinasyon kurmaya çağırmaktadır. JTFC'T ise ihtiyaçları değerlendirmek ve tanınmış altı MILF kampının dönüştürülmesine ilişkin kapsamlı bir kalkınma planı formüle etmekle görevlendirilmiştir.

ICCMN'nin kurulması, GPH'nin normalleşme hattını finanse etme yükümlülüğünü yerine getirmesi için bir çerçeve oluşturmak amacıyla tek taraflı bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. BARMM Hükûmeti o dönemde bu adımı memnuniyetle karşılamış olsa da, girişimin planlanmasıyla doğrudan ilişkilendirilmemiştir. Uygulama OPAPRU ve Kabine Sekreteri Ofisi aracılığıyla koordine edilmiştir. Ancak katılımcı hükûmet bakanlıklarının genel katkıları, kısmen pandeminin sonucu olarak sınırlı mali alan nedeniyle beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir.

Terhis edilmiş savaşçılar için sosyoekonomik paketin büyüklüğü söz konusu olduğunda, BARMM'nin ilk günlerine uzanan kamu hükûmet açıklamalarında yararlanıcı başına 1 milyon Filipin pesosu rakamı belirtilmiştir. Bu durum savaşçılar arasında ne bekleyebilecekleri konusunda bazı kafa karışıklığına yol açmıştır. Sekreter Carlito Galvez Jr., Senato bütçe oturumlarında bu miktarın hiçbir zaman nakit olarak vaat edilmediğini, bunun 100.000 Filipin pesosu tutarındaki başlangıç geçiş nakit yardımına ek ola-

rak geçim kaynağı desteği, konut, çocuklar için eğitim, eğitim programları ve benzeri unsurları içeren kapsamlı bir paketin tahmini toplam değerini temsil ettiğini açıklığa kavuşturmuştur. Bununla birlikte 1 milyon Filipin pesosu rakamı, terhis sürecine destek için yaklaşık 40 milyar Filipin pesosu tutarında beklenen toplam GPH taahhüdüne dönüşmüştür; bu, 40.000 savaşçının her biri için 1 milyon Filipin pesosu anlamına gelmektedir.

Temmuz 2025 itibarıyla hükûmet verilerine göre GPH, terhis edilmiş savaşçılara sosyoekonomik destek için yaklaşık 4,2 milyar Filipin pesosu harcamıştır; buna geçiş nakit tahsisi de dâhildir.

OPAPRU, diğer bakanlıklarla koordinasyon içinde 2031'e kadar normalleşmeye yönelik mali tahhütler planlamaktadır. Bunlar arasında Payapa at Masaganang Pamayanan (PAMANA) Programı kapsamında konut tahsisleri, Mindanao Devlet Üniversitesi aracılığıyla eğitim yardımı sağlanması ve tarımsal kalkınma gibi kalemler bulunmaktadır. DSWD ve Ulusal Sulama İdaresi (NIA), Pantawid Pamilyang Pilipino Programı (4Ps) ve sulama projeleri yoluyla katkı sunmaktadır.

Son birkaç yılda Manila, BARMM'ye normalleşmeye kaynak sağlama konusunda daha güçlü bir rol üstlenmesi çağrısını defalarca yapmış; Blok Hibe ve SDF'nin hükûmet finansmanı-

nı tamamlaması gerektiğini ileri sürmüştür.

GPH, yıllık Blok Hibe yoluyla BARMM'ye önemli kaynaklar sağlamıştır; 2020-2026 dönemi için yaklaşık 515 milyar Filipin pesosu. Blok Hibe, özerk bir bölge için ulusal bütçeden ayrılmış belirli bir tahsis olarak benzersiz olsa da, MILF topluluklarına odaklanmadan tüm BARMM'ye hizmet etmesi beklenmektedir ve bu nedenle normalleşmeyi finanse etmek için uygun bir araç olarak değerlendirilemez.

SDF için farklı bir yorum uygulanabilir. BOL'nin XIV. Maddesi'nin 1. Bölümü, Bangsamoro Hükûmeti'ni, Ulusal Hükûmet'in finansman desteğiyle, normalleşme sürecinin bir parçası olarak Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin rehabilitasyonu, yeniden inşası ve kalkınması için kalkınma çabalarını yoğunlaştırmaya çağırır. Bu, diğerlerinin yanı sıra MILF/BIAF üyelerinin ve terhis edilmiş kadın yardımcı gücünün ihtiyaçlarını ele alacak bir rehabilitasyon ve kalkınma programının formüle edilmesi ve uygulanması yoluyla yapılacaktır. 2. Bölüm ise Ulusal Hükûmet'in, çatışmadan etkilenmiş toplulukların yeniden inşası, rehabilitasyonu ve kalkınması için Bangsamoro Hükûmeti'ne 10 yıllık dönemde 50 milyar Filipin pesosuna eşdeğer bir SDF sağlayacağını belirtmektedir.

SDF tahsisleri 2020'den bu yana düzenli olarak BARMM'ye ak-

tarılmıştır. SDF katkısının büyük bölümünün harcanmamış durumda kaldığını anlıyoruz. BOL'ye göre SDF'nin kullanımı Bangsamoro Kalkınma Planı (BDP) doğrultusunda olmalıdır. Ancak BDP 2023-2028, normalleşme hattının uygulanmasıyla bağlantılı bazı zorlukları listelemekle birlikte, SDF'nin nasıl harcanması gerektiğine dair ayrıntıya girmemektedir.

MILF, BOL'nin XIV. Maddesi'nin 1. Bölümü ile 2. Bölümü arasında hukuki bir ayrım görmektedir. 1. Bölüm, Ulusal Hükûmet'in normalleşmeyi finanse etme sorumluluğunu teyit ederken; 2. Bölüm, SDF'nin amacının yalnızca normalleşmeyle bağlantılı olarak değil, tüm BARMM'deki çatışmadan etkilenmiş alanlara hizmet etmek olduğunu ortaya koymaktadır.

GPH, BOL'nin XIV. Maddesi'ne ilişkin yorumuna dayanarak normalleşme hattının uygulanmasını Ulusal Hükûmet ile BARMM Hükûmeti arasında ortak bir sorumluluk olarak görmektedir. Bunun sonucunda GPH, SDF'nin normalleşme için harcanabileceğini ve harcanması gerektiğini ileri sürmektedir.

De facto durumda ortak finansman zaten söz konusudur. MILF, normalleşme için önemli miktarda finansmanın aslında BARMM'den geldiğini, örneğin SDF kullanımı kapsamındaki konut alanında bunun görüldüğünü savunmaktadır.

GPH ve BARMM tarafından normalleşme için finansman sağlanmasının hâlihazırda yerleşik bir uygulama olduğu not edilebilir. Bu katkılar, normalleşme faaliyetlerini desteklemek için gelecekte uyumlu ve artırılmış taahhütlere yönelik ortak tartışmaların temeli olarak karşılıklı biçimde kabul edilmelidir. Terhis edilmiş savaşçıların ve etkilenen toplulukların barışçıl ve üretken yaşamlara geçişini tamamlamak için her iki hükûmetin de normalleşmeye yönelik mali taahhütlerini artırması zorunludur.

GPH tarafında, ICCMN'ye katılan tüm bakanlıkların normalleşmeye yönelik bütçe tahsislerini artırmaları için revize edilmiş ve güçlendirilmiş talimatlar verilmesi memnuniyetle karşılanacak bir gelişme olacaktır.

Normalleşmenin tamamlanmasına ilişkin perspektifler

Eylül 2026'daki bölgesel seçimler gerçekleştirildiğinde geçiş aşaması ve siyasi hat sona erecektir. Barış sürecinin uygulanmasındaki odak normalleşmeye kayacaktır. Siyasi hattaki ilerleme artık normalleşmedeki gecikmeleri telafi edemeyecektir.

MILF, terhis sürecinin 4. Aşamasının önünün açılması için normalleşmenin "esaslı uygulanmasını" koşul olarak tanımlamıştır. Bunun temel unsurlarından biri, hâlihazırda 1-3. aşamalardan geçmiş olanlar dâhil terhis edil-

miş savaşıclara sosyoekonomik paketlerin sağlanmasına ilişkin açıklık olacaktır.

Normalleşme hattının uygulanması, Aralık 2025'te ilk toplantısını yapan ve Paneller tarafından kurulan bir Teknik Çalışma Grubu'nun CAB uygulamasına ilişkin yol haritası geliştirmesiyle bağlantılıdır. GPH Paneli atamasına ilişkin belirsizlik nedeniyle, Teknik Çalışma Grubu'nun çalışmalarını ne zaman tamamlayabileceği şu anda açık değildir.

Teslimat hedefleri ve finansman taahhütlerini içeren çok yıllık bir stratejik plan biçimindeki bir yol haritasına dayanarak, 2028'e kadar normalleşme hattının uygulanmasında kayda değer ilerleme sağlanmasının hâlâ mümkün olduğuna inanıyoruz.

Sosyoekonomik paketlerin sağlanmasının ötesinde, böyle bir plan tam finansmanlı kampların dönüştürülmesine ulaşma perspektifini içermelidir. Diğer temel unsurlar arasında SALW'nin azaltılması ve PAG'ların dağıtılması konusunda somut eylem, AFP'nin yeniden konuşlandırılmasında ilerleme, polise alımın artırılması, IMT'nin yeniden işler hâle getirilmesi, TJR konusunda esaslı ilerleme ve tüm nitelikli başvuru sahiplerine af verilmesi yer almaktadır.

Böyle bir gündemin şekillenebilmesi için Tarafların farklılıkları aşma konusunda güçlü siyasi bağlılık ve böyle bir yol haritasını uy-

gulamak için odaklanmış bir yaklaşım sergilemeleri gerekecektir.

Çok yıllık stratejik bir yaklaşım, Başkan Marcos'un Güney Filipinler'de kalıcı barışı mirasının bir parçası hâline getirmek istemesi hâlinde, Tarafların 2028'e kadar bir çıkış anlaşması imzalamayı hedeflemelerini mümkün kılacaktır. Normalleşme hattının uygulanması büyük olasılıkla mevcut yönetimin görev süresinin ötesine uzanacaktır; bu nedenle mali taahhütler, mümkün olduğu ölçüde, çok yıllık tahsisler perspektifini içermelidir.

Hükûmet kaynaklarına göre normalleşmenin finansmanı için öngörülen zaman çerçevesinin 2034'e kadar ve muhtemelen ötesine uzanabileceği not edilmelidir. CAB'nin imzalanmasından yaklaşık 20 yıl sonrasına uzanan bir zaman dilimi oldukça uzun görünmektedir. Hak sahibi daha fazla yararlanıcının CAB kapsamında kendilerine vaat edilenlerden faydalanma şansı elde etmesi için bunun hızlandırılması gerekmektedir.

Normalleşmenin uygulanmasında Panellerin rolü

Görev Tanımlarına dayanarak Paneller, CAB'nin verimli ve etkili biçimde uygulanmasını sağlamakla görevlidir. Terhis dâhil normalleşme süreci kapsamında uygulanacak programların aşımalandırılması ve sıralanmasını yürütmekle görevlendirilmişler-

dir. Gerekirse Paneller, karşılıklı mutabakat temelinde barış süreci mekanizmalarını gözden geçirme yetkisine sahiptir.

Manila’da, normalleşme hattının uygulanması sırasında Panellerin nasıl işlemesi gerektiği konusunda farklı kavramların tartışıldığını fark ettik.

Bir alternatif, Panellerin normalleşme unsurları için finansman bulunması ve tahsisine dâhil olma dâhil barış sürecinin uygulanmasında öncü rolünü sürdürmesidir. Bu, Aquino yönetimi döneminde daha önce olduğu gibi GPH Paneli’nin doğrudan Başkanlık Ofisi’ne rapor verebilmesini sağlayarak yeniden yapılandırılmasını içerebilir.

Buna karşılık bazıları, Panellerin uygulama meselelerine doğrudan dâhil olmaktan ayrılması yönünde tercih belirtmiştir. Bu meseleler bürokrasiye veya JNC ya da JTFCT gibi barış mimarisinin daha alt kademelerine bırakılmalıdır. Bunun yerine Paneller öncelikle barış sürecinin genel politikalarını ve perspektiflerini tanımlamaya odaklanmalıdır.

Yeni Geçici Başbakanın atanmasının ardından Manila’da, BARMM Hükûmeti’nin normalleşme hattının uygulanmasında, finansman da dâhil olmak üzere, daha proaktif bir rol üstlenmesi gerektiğine dair beklentiler de not edilmiştir.

MILF Merkez Komitesi, 12 Mart 2026’da CAB’nin uygulanmasını etkileyen kaygılar hakkında ya-

yımladığı açıklamada, “GPH’nin barış sürecini daha geniş hükûmet kurumları yapısı içinde daha fazla ana akımlaştırmaya doğru ilerliyor olabileceğine dair işaretlere” atıfta bulunmuş ve anlaşma kapsamında kurulan resmî mekanizmaların resmî angajmanların ve karar alma süreçlerinin yürütülmesinde merkezi kalması gerektiğini vurgulamıştır.

Barış sürecindeki BARMM paydaşlarıyla yaptığımız görüşmelerde çoğunluk, Panellerin ve barış mekanizmalarının normalleşme hattının uygulanmasından sorumlu kalması gerektiği yönündeki arzusunu ifade etmiştir. Aynı zamanda paydaşlar, barış mekanizmaları, BARMM Hükûmeti ve MILF liderliğini içeren daha iyi koordinasyon ihtiyacı görmektedir.

Panellerin CAB uygulamasının ana itici gücü olarak yerleşik rolünün sorgulanması bir tartışma kaynağı hâline gelmemelidir. Barış süreci uygulama mekanizmalarındaki her türlü değişiklik Tarafların karşılıklı mutabakatına dayanmalıdır.

Tarafların barış mimarisinin önceliğine ve barış sürecini sonuca ulaştırmada Panellerin öncü rolüne yeniden bağlılık göstermeleri gerektiğine inanıyoruz. Sorumlulukların dağılması, CAB’nin etkili uygulanmasının çıkarına değildir. GPH Paneli için gelecekteki çalışma düzenlemeleri mümkün olan en kısa sürede açıklığa kavuşturulmalıdır.

TPMT olarak, Panellerin görevlerini yerine getirmede daha az etkili hâle gelme eğilimine tanıklık ettik. Buna birkaç örnek olarak toplantıların seyrekliği, engelleri aşmada usule ilişkin karmaşıklıklar ve istişare olmaksızın tek taraflı unsurların devreye sokulması gösterilebilir. BARMM'deki Eylül bölgesel seçimlerinin sonucunun Panellerin gelecekteki işleyişi üzerinde muhtemelen etkisi olacaktır. BARMM'de, seçilmiş hükümet ile MILF Paneli arasında CAB'nin uygulanmasına ilişkin meselelerde yakın koordinasyonun sürdürülmesi esas olacaktır. GPH bakımından ise GPH Paneli'nin ulusal barış inşasını gözeten nihai makam olarak Başkanlık Ofisi altında konumlandırılması değerlendirilmelidir.

Polislik

Polislik, CAB'nin temel bileşenlerinden birini temsil etmektedir. CAB, profesyonel ve sivil nitelikte, adil ve tarafsız, eylemlerinden hesap verebilir ve hem Merkezi Hükûmet'e hem de Bangsamoro Hükûmeti'ne karşı sorumlu bir polis gücü öngörmektedir.

CAB kapsamında polislik eş zamanlı yetki olarak tanımlanmışken, BOL kamu düzeni ve güvenliğini Ulusal Hükûmet'in münhasır yetkisi hâline getirmiştir. Bunun nedeni, devletin kapsamı ulusal olan ve merkezi biçimde yönetilen tek bir polis gücü bulundurmasını emreden Filipinler Anayasası ile uyumun

sağlanmasıydı. BOL tartışmaları sırasında Taraflar, polis yetkileri konusundaki tartışmalı meseleyi ilerlemeyi engellememesi için bir kenara bırakarak ve polislik düzenlemelerinin uygulama önlemleri yoluyla ele alınmasına imkân tanıyarak esnek ve pragmatik bir yaklaşım benimsemiştir.

Bunun sonucunda NAPOLCOM, yetkisi kapsamında Eylül 2019'da PNP PRO BAR'ı kurmuştur. MILF, bu düzenlemenin barış anlaşması kapsamında müzakere edilenlerle uyumlu olmadığını savunmaktadır.

Uygulama açısından ana odak, MILF ve MNLF üyelerinin PNP'ye girişi olmuştur. Bunu kolaylaştırmak için IGRB bünyesinde bir Teknik Çalışma Grubu kurulmuştur. Bu amaçla değerlendirilen başlangıç rakamlarının 5.060'a kadar olduğu belirtilmiştir.

Mayıs 2022'de NAPOLCOM, MILF ve MNLF üyeleri için Özel Yeterlilik Sınavı (NSQE) düzenlemiş ve 11.075 başvurucudan 7.145'i sınavı başarıyla geçmiştir. Bunlardan toplam yalnızca 396 başvurucu — 268 MILF ve 128 MNLF — 2023 polis alım kotasının parçası olarak NAPOLCOM tarafından tahsis edilen 400 kontenjanı doldurmak üzere kaydedilmiştir. BOL'de yer alan yaş, boy ve eğitim şartlarına ilişkin beş yıllık muafiyet, BOL'nin onaylanmasından beş yıl sonra, Ocak 2024'te sona ermiş; bu da uygun

aday havuzunun sayısında önemli bir azalmaya yol açmıştır.

Bu ilk alım grubunun ardından NAPOLCOM, bundan böyle yasanın düzenli hükümlerinin uygulanması gerektiğini, yani uygun adayların ulusal alım kotası — yıllık yaklaşık 1.500 — temelinde başvurmak zorunda kalacağını ve böylece tüm Filipinler'den başvuranlarla rekabet edeceğini bildirmiştir.

PNP'ye kabul için tarama şartları zorlu olarak tanımlanmıştır. Özellikle nörolojik testin alım için büyük bir engel olduğu bildirilmiştir.

Alım ancak Haziran 2023'te kayda değer bir gecikmeyle başladı için MILF, gelecekteki özel kotalar için temel oluşturabilecek BOL muafiyetinin uzatılmasını sürekli savunmuştur. Konu IGRB'de tartışılmış ve IGRB, Adalet Bakanlığı'ndan (DOJ) muafiyetin uzatılmasına ilişkin hukuki görüş sunmasını istemiştir.

14 Temmuz 2025 tarihli 22. IGRB toplantısı, DOJ hukuki görüşüne dayanarak eski MILF ve MNLF üyelerinin PNP'ye başvuru süresini 8 Haziran 2027'ye kadar uzatan NAPOLCOM'un 2025-0461 Sayılı Kararını onaylamıştır; daha fazla uzatma öngörülmemektedir. Karar, düzenleyici çerçevelerin ancak 2022'de işler hâle geldiğini belirtmekte ve idari gecikmelerin nitelikli başvuru sahipleri olumsuz etkilememesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Şimdiye kadar, 2023'ten farklı olarak, MILF ve MNLF'nin PNP'ye alımı için özel yıllık kotalar tahsis etmeye yönelik somut planlar bulunmamaktadır. Şimdilik bu, nitelikli olanların yalnızca düzenli ülke çapındaki yıllık alımın parçası olarak başvurma imkânına sahip olduğu anlamına gelmektedir. IGRB bünyesindeki Teknik Çalışma Grubu, 2024-2027 dönemine ilişkin olası alım kotaları dâhil alım sürecinin işler hâle getirilmesine dair meseleleri tartışmakla görevlendirilmiştir. Bu raporun yayımlandığı tarih itibarıyla somut sonuçlar iletilmemiştir.

Olumlu bir adım olarak, Temmuz 2025 IGRB toplantısındaki müzakerelerin ardından Başbakan'a PNP PRO BAR Başkanı olarak atanacak nitelikli bir subayı aday gösterme yetkisi verilmiştir; ancak nihai karar NAPOLCOM'a ait olacaktır.

İlk değerlendirilen rakamlarla karşılaştırıldığında, MILF ve MNLF üyelerinin PNP'ye alım rakamları hayal kırıklığı yaratacak kadar düşük kalmıştır. Polislik alanındaki pratik ilerlemenin kurumsal karmaşıklığa takıldığı görülmektedir. NSQE sınavını geçen MILF ve MNLF üyeleri arasında hayal kırıklığı potansiyeli yüksek kalmaktadır. BARMM kamuoyu PNP'ye planlanan alımın gayet farkındadır; bu, daha önce savaştırmış yapıların birlikte güvenli bir gelecek inşa etmek için yapıcı biçimde çalıştıklarının güçlü bir

sembolü olabilir. Fiilî alım kamu beklentilerinin çok gerisinde kalırsa, bu durum barış getirilerinin gerçekleşmediğine dair daha geniş hayal kırıklığını muhtemelen besleyecektir.

Şu anda Taraflar arasında Bangsamoro'da polisliğin nihai biçimi konusunda henüz bir anlaşma bulunmamaktadır. Böyle bir anlaşmaya ulaşılabilmesi için BOL hükümlerinden başlamak yerine CAB'nin temel önemini tanımak gerekecektir.

Ortak Barış ve Güvenlik Ekipleri (JPST'ler)

JPST'ler, Taraflarca karşılıklı olarak belirlenen BARMM alanlarında barış, düzen ve istikrar için çalışmakla görevlendirilen ve AFP, PNP ve BIAF unsurlarından oluşan 30 kişilik barışı koruma birimleridir; 7 AFP, 8 PNP ve 15 BIAF mensubundan oluşurlar. Görevleri arasında düşmanlıkların önlenmesine destek, yerel uyuşmazlık çözümü ve terhise destek yer almaktadır. Temmuz 2025'te JPSC, JNC'nin onayına sunulmak üzere ruhsatsız ateşli silahlara karşı bir JPST kampanyası için çerçeve ve süreç akışını onaylamıştır. CAB müzakereleri sırasında Taraflar, toplam yaklaşık 6.000 personel gücüne sahip 200 JPST kurulmasını tartışmıştır.

JPST'ler benzersizdir; çünkü eski hasımlar geçiş aşamasında güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmak için birlikte çalışmaktadır. 24 ekip konuşlandırılmıştır; bunlar

ağırlıklı olarak iki Maguindanao vilayetindedir. Daha fazlasının eklenmesi beklenmemektedir.

JPST ağının, terhis tamamlandıktan ve Bangsamoro'da polislik oluşturulduktan sonra aşamalı olarak sona ermesi beklenmektedir. Paneller, Aralık 2024 ve Ocak 2025'teki toplantılarında, terhis edilecek son MILF üyeleri olarak aşamalı biçimde devreden çıkmaları kapsamında bir JPST Geçiş Planı çerçevesini onaylamıştır.

JPST üyesi olarak görev yapmış BIAF mensupları için gelecekteki kariyer seçeneklerine dair öneriler geliştirmek üzere bir ihtiyaç değerlendirmesi gereklidir. CAB kapsamındaki Normalleşme Eki'nin uygulanmasına ilişkin 79 Sayılı Başkanlık Kararnamesi'nin 7.1.3. Bölümü'nün, Ulusal Savunma Bakanlığı'nın (DND) JPST'lerdeki BIAF-MILF üyelerine AFP'ye giriş başvurusunda bulunmaları için özel kayıt imkânı sağlayabileceğini hükme bağladığı hatırlanmalıdır.

Filipinler Silahlı Kuvvetleri'nin (AFP) yeniden konuşlandırılması

Barış anlaşmalarına göre, GPH, barışçıl yaşamla ve normalleşmenin diğer yönlerindeki ilerlemelerle uyumlu şekilde AFP birliklerini Bangsamoro'dan veya Bangsamoro içinde yeniden konuşlandıracaktır.

Bu konuyu ele almaya yönelik ilk adımlar ancak 2024'te atılmıştır. JNC bünyesinde kurulan bir

Teknik Çalışma Grubu, Ortak Güvenlik Değerlendirmesi'nin (JSA) parametrelerini ve ölçütlerini geliştirmek üzere 19 Ağustos ve 4 Kasım 2024'te toplanmıştır. Teknik Çalışma Grubu ayrıca JSA için hedef alanları seçmiştir.

Daha sonra JSA, 2025 yılı içinde SGAda — Malidegao, Tugunan ve Ligawaan — pilot uygulamayla başlatılmıştır. JSA pilot uygulamasının tamamlanmasının ardından, sonraki adımların öngörülebilmesi için JNC'nin Panellere resmî rapor sunması beklenmektedir. JSA'nın sonraki aşamasının Maguindanao del Sur'u kapsamı planlanmaktadır.

Özel silahlı grupların (PAG'lar) dağıtılması

CAB, GPH'yi MILF ile koordinasyon içinde normalleşme sürecinin parçası olarak PAG'ların dağıtılmasına ilişkin bir değerlendirme yürütmeye ve bir plan geliştirmeye çalışmaktadır.

GPH, PAG'ların dağıtılması programının politika, planlama ve uygulanmasından sorumlu olmak üzere 2015'te NTF-DPAGs'ı kurmuştur. Görev Gücü, CAB barış mekanizmalarının katılımı olmaksızın Kasım 2020'de yeniden etkinleştirilmiştir.

MILF, NTF-DPAGs'ta gözlemci rolünü kabul etmemiştir; çünkü bunu yalnızca Ulusal Hükûmet'in bir girişimi olarak ve ortak bir mekanizma olarak tasarlanmamış bir yapı şeklinde görmektedir. PAG'ların dağıtılmasına yönelik

olası adımlar JNC'de tartışılmış, ancak somut sonuç elde edilememiştir.

NTF-DPAGs, ilgili BARMM bakanlıklarının, yani İçişleri ve Yerel Yönetim Bakanlığı (MILG) ile Kamu Düzeni ve Güvenliği Bakanlığı'nın (MPOS), ek üyeler olarak katılımını gecikmeli biçimde talep etmiştir.

PAG meselesinin sınırlarını belirlemek zor olmuştur. Resmî bir PAG listesi mevcut değildir. 2022'den bu yana GPH, NTF-DPAGs aracılığıyla BARMM'de 94 üye ve 86 ateşli silaha sahip 15 PAG'ın dağıtıldığını defalarca belirtmiştir. 2023'te PNP Başkanı Benjamin Acorda Jr., BARMM'de yaklaşık 36 PAG'ı yakından izlediklerini açıklamıştır. BARMM'deki PNP görevlileri ise zaman zaman bölgede faaliyet gösteren herhangi bir PAG'dan haberdar olmadıklarını iddia etmiştir.

MILF, GPH'nin PAG meselesini ele almak için çok daha fazlasını yapması gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca MILF, terhis sürecine yeniden angaje olma hazırlığı ile PAG'ların dağıtılmasındaki ilerleme arasında açık bir bağlantı görmektedir.

Bugüne kadar somut sonuçlar sınırlı kalmıştır. CAB kapsamında öngörüldüğü üzere PAG'ların dağıtılması konusunda Taraflar arasında uygun bir iş birliği mekanizması kurma fırsatı kaçırılmıştır.

Küçük silahlar ve hafif silahlar (SALW)

CAB, SALW'nin azaltılması ve yönetilmesine yönelik programlar ile terhis arasında bir bağlantı kurmaktadır. Terhis süreci MILF'nin örgüt olarak sahip olduğu silahlara odaklanırken, kişisel mülkiyetteki ateşli silahların gönüllü kaydı ve teslim edilmesi paralel ve devam eden bir görev olmaya devam etmektedir. CAB, JNC'yi bireylerin ve grupların SALW'sinin azaltılması ve yönetilmesi için bir program geliştirmeye çağırmıştır.

Temmuz 2025 itibarıyla toplam 8.032 ruhsatsız ateşli silah SALW programlarına kaydedilmiştir; 5.212 silah işaretlenmiş, 2.820 silah teslim edilmiş, 1.622 silah kullanım dışı bırakılmıştır. Ateşli silahların işaretleme yoluyla kaydedilmesi, Filipin silah sahipliği yasalarıyla tam uyumlu olmamakla birlikte, şeffaflık ve hesap verebilirlik yönünde bir adımı temsil etmektedir. GPH, SALW yaklaşımının uygulandığı alanların suç oranlarında azalmadan yararlandığını ileri sürmektedir.

Japonya tarafından finanse edilen ve UNDP tarafından uygulanan BARMM'de Gelişmiş İnsan Güvenliği için Güvenlik, Barış, Entegrasyon ve Toparlanma Desteği (ASPIRE) Projesi Ekim 2023'ten bu yana faaliyettedir. ASPIRE, SALW yaklaşımını desteklemek ve tamamlamaktadır. Şimdiye kadar Basilan ve Maguindanao

del Norte'de başlatılmıştır. Ateşli silahlarını teslim eden bireylere mali yardımın yanı sıra tarımsal ve/veya sosyoekonomik kalkınma paketleri sağlanmaktadır.

MILF üs komutanlıkları arasında ASPIRE programına katılma konusunda güçlü ilgi bulunduğu bildirilmektedir. İşaretlenen veya teslim edilen silahların kayda değer bir kısmı MILF topluluklarından gelmiştir. MILF, ASPIRE Proje Kurulu'nda temsil edilmektedir. TPMT tarafından görüşülen MILF temas noktaları, ilgili paydaşlar arasında iyi koordinasyondan söz etmiş ve topluluk temelli ihtiyaç değerlendirmesi yaklaşımını takdir etmiştir. SALW yönetimine ilişkin önerilen genel çerçeve, JNC'ye ve ardından onay için Panellere sunulmadan önce Teknik Çalışma Grubu tarafından tartışılmaktadır. SALW yaklaşımını tüm BARMM'de uygulanma potansiyeli sunmaktadır. ASPIRE Projesi ile koordinasyon sağlamak üzere JNC bünyesinde bir GPH-MILF Teknik Çalışma Grubu kurulmuştur.

Geçiş dönemi adaleti ve uzlaşma (TJR)

TJR, tarihsel adaletsizlikler, toprak kaybı ve insan hakları ihlalleri dâhil Bangsamoro'nun meşru mağduriyetlerini ele almak bakımından CAB kapsamındaki normalleşme sürecinin kilit bir bileşenidir.

Paneller tarafından kurulan TJR konulu GPH-MILF Teknik Çä-

lışma Grubu, bir TJR yol haritasının başlatılmasını hazırlamak ve çok yıllık bir TJR yatırım programı formüle etmek üzere düzenli olarak toplanmıştır. OPAPRU, Tarım Reformu Bakanlığı (DAR) ile iş birliği içinde tanınmış altı MILF kampını içeren bir parsel envanteri projesi yürütmektedir. Bu girişim, BARMM'de araziyle bağlantılı meseleleri ele almaya yönelik uygulanabilir TJR önlemlerinin parçasını oluşturmaktadır.

TJR Yol Haritası, Ocak 2025'te Panneller tarafından onaylanmıştır. Yol haritası, 2016 yılına dayanan Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu (TJRC) raporundaki tavsiyelere dayalı iki paralel hat ortaya koymaktadır. Hat I, Filipin Kongresi aracılığıyla Bangsamoro için Ulusal Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu'nun (NTJRCB) oluşturulmasına odaklanmakta ve bölgesel hükûmet içinde Bangsamoro Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu'nun (BTJRC) kurulmasını desteklemektedir. Hat II ise hakikat ve tarih, adalet, tazminat ve tekrar etmeme güvenceleri alanlarında TJR politika ve programlarının kurumsallaştırılmasını içermektedir. Yol haritası 9 Aralık 2025'te Camp Darapanan'da başlatılmıştır.

BTA, Ocak 2026'da BTJRC'yi kuran bir yasa tasarısını kabul etmiştir. Bu girişimin, Kongre'de NTJRCB'nin kurulmasına yönelik adımlarla tamamlanması gerekmektedir. Bir dizi parlamenterin destekleyici olduğu bilinmekte ve

bu organı kurmak üzere Temsilciler Meclisi ve Senato'da ilgili yasa tasarıları sunulmuş bulunmaktadır; ancak bugüne kadar somut takip adımı atılmamıştır.

Bangsamoro Parlamentosu, Başkan Marcos Jr. ve Filipin Kongresi'ni NTJRCB'nin kurulmasını önceliklendirmeye çağıran kararlar kabul etmiştir. Bunun gerekliliği, Bangsamoro'yu içeren birçok insan hakları ihlalinin BARMM dışında meydana gelmiş olmasıyla da desteklenmektedir.

Uygulama açısından, TJR başlığı altında başarılanların henüz kavramsal aşamadan yeni çıktığını not ediyoruz. TJRC raporunun sunulmasından 10 yıl sonra, barış sürecinin başarısı için hayati öneme sahip bir konuda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiş olduğu sonucuna varmak üzücüdür.

Af

Af, CAB'nin kritik bir bileşenini temsil etmektedir. Eski savaşırların sivil ve siyasi haklarını yeniden kazandırarak sivil yaşama geçişlerini kolaylaştırmaktadır.

22 Kasım 2023'te Af Konusunda Revize Edilmiş Başkanlık Bildirileri'nin yayımlanması BARMM'de genel olarak önemli bir adım olarak memnuniyetle karşılanmıştır. Kongre onayı 4 Mart 2024'te yürürlüğe girmiş ve bu da 4 Mart 2026 son tarihli iki yıllık bir başvuru penceresini başlatmıştır. Bildiriler MILF'nin yanı sıra MNLF ve komünist grupları da kapsamaktadır. Kapsanan suçlar arasın-

da isyan ve ayaklanma dâhil siyasi inançlar doğrultusunda işlenen eylemler yer almakta; terörizm, fidye için adam kaçırma, katliam ve tecavüzle bağlantılı suçlar ise hariç tutulmaktadır.

Tüm vakalar bireysel olarak ele alınmaktadır; MILF veya bildirilerin kapsadığı başka herhangi bir örgütten başvuranlar için toplu af yoktur. Bu nedenle vakaların hızlandırılmış şekilde sonuçlandırılması uygulanabilir bir seçenek değildir.

Başkan Duterte tarafından 2 Şubat 2021'de yayımlanan Başkanlık Kararnamesi ile bir Ulusal Af Komisyonu (NAC) kurulmuştur. NAC Komiserlerinin Başkan tarafından atanması için iki yıl daha geçmiştir. Atty. Leah Tanodra-Armamento, 20 Şubat 2023'teki yemin töreninde NAC Başkanı olarak görevi devralmıştır.

14 Mart 2024 tarihli Uygulama Kuralları ve Yönetmeliklerine göre NAC, af başvurularını işlemek ve başvuranların af hakkına sahip olup olmadığını belirlemekle görevlidir; nihai onay Başkan'a tabidir. Yerel Af Kurulları (LAB'lar), af başvurularını almak ve alınan başvurular üzerinde ön doğrulama ve soruşturmalar yürütmekle görevlidir.

Cotabato LAB beş üyeden oluşmaktadır: Cotabato City Savcısı, Filipinler Entegre Barosu'nun (IBP) Cotabato Şubesi Başkanı ve MILG-BARMM, PNP ve AFP temsilcileri.

Gerekirse LAB'lar başvuru sahipleriyle duruşma niteliğinde toplantılar yürütmektedir; bunlar konferans olarak adlandırılmaktadır. Ulusal Soruşturma Bürosu (NBI), PNP ve AFP dâhil güvenlik servisleri ile mahkemeler, derdest davalara ilişkin bilgi sağlamada iş birliği yapmaktadır. Duruşmalar gizlidir ve hukuki destek olmadan yürütülmektedir. Başvuru sürecinde toplanan veriler, af süreci dışında başvuru sahiplerine karşı delil olarak kullanılamaz. LAB'lar bireysel vakaları NAC'ye iletmeden önce 4-6 ay içinde ele almaktadır. NAC vakaları gözden geçirdiğinde, karar için tavsiyelerini Başkan'a sunmaktadır.

Hem NAC hem de LAB'lar, MILF kampları ve tutukluluk tesisleri dâhil bilgilendirme kampanyalarına aktif olarak katılmaktadır. NAC, sürecin nasıl yönetildiği konusunda MILF liderliğini ve uygun savaşçıları bilgilendirmek için gerekli adımları attığını ileri sürmektedir.

Tüm başvuru sahiplerinden yemin altında bir başvuru formunda kişisel verilerini sunmaları istenmektedir. Başvuru sahiplerine hangi örgüte, birime veya komutanlığa bağlı oldukları; af talep edilen eylem veya suçların açıklaması ve herhangi bir ateşli silah teslim etmeye istekli olup olmadıkları sorulmaktadır. Bu şart, MILF üyeleri söz konusu olduğunda, silahların kullanım dışı bırakılmasını amaçlayan terhis süreci ve SALW programları

gibi başka araçlar bulunduğu için süreci karmaşıklaştırıcı bir unsur olarak görülebilir.

Başvuru süresinin sona erdiği 4 Mart 2026 itibarıyla MILF başvurularının sayısı 1.240'a ulaşmıştır. Şimdiye kadar yalnızca bir MILF başvuru sahibine Başkan tarafından af verilmiştir. 646 MNLF üyesi de başvurmuştur.

LAB'lar, başvuru sahiplerinin belge gerekliliklerini yerine getirmelerine imkân tanımak üzere, esas olarak 15 gün geçerli geçici Güvenli Geçiş Belgeleri (SCP'ler) sağlamakla görevlidir. NAC, LAB'ların tavsiyesi üzerine daha sonra Başkan nihai kararı verene kadar geçerli SCP'ler düzenlemektedir.

2026 başı itibarıyla MILF başvuru sahiplerine 300'den fazla SCP dağıtılmıştır. Bu belgeler, af başvuruları incelenirken hareketliliğe ve siyasi faaliyetlere katılıma imkân tanımaktadır. MILF komutanları, NAC tarafından SCP düzenlenmesini takdirle karşıladıklarını ifade etmiştir.

NAC'ye göre uygulama zorlukları arasında MILF üyelerinin sertifikasyonu, mahkemelerin ve kolluk kurumlarının yavaş tepki süresi, eksik belge sunumu, kapasite sınırlılıkları ve bütçe kısıtları yer almaktadır. NAC, performansı artırmak için doğrulama sürecini hızlandırmak ve işlem süresini azaltmak dâhil bir dizi düzeltici önlem almıştır.

10 Şubat 2024 tarihli Barış Uy-

gulama Panelleri toplantısında Taraflar, af başvurusunda bulunan MILF üyelerinin gerçekliğini doğrulama adımları üzerinde mutabakata varmıştır. Mesele, MILF AHJAG Başkanı Anwar S. Alamada'nın af başvuru sahipleri için MILF yetkili sertifikasyon görevlisi olarak atanması yoluyla ele alınmıştır. Sertifikasyon sisteminin sorunsuz işlediği bildirilmektedir.

Af sürecinin uygulanmasının karmaşık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu süreçle bağlantılı birçok belirsizlik bulunmaktadır. Suçların ve fiillerin bildiriler kapsamında olup olmadığına ilişkin net sınırları çizgilerini her zaman tanımlamak çoğu zaman zordur. Önemli bir faktör, başvuru sahiplerinin kendilerini suçlayıcı beyanda bulunma korkusudur. Görüştüğümüz bazı MILF komutanları, barış sürecinin başarıya mı yoksa başarısızlığa mı ulaşacağından emin olmadıkları için başvuru yapmaktan çekindiklerini söylemiştir. MILF savaşçılarının başlangıçtaki isteksizliği, potansiyel başvuru sahiplerinin üstlerinden gelecek işaretleri beklemesiyle de açıklanabilir. Ancak altı üst düzey MILF komutanı af başvurusunda bulunduktan sonra diğerleri daha büyük sayılarla öne çıkmıştır. Sürecin eski isyancıların ana akım topluma geçişini mümkün kılma amacına ulaşabilmesi için sürece yüksek düzeyde güven gereklidir.

BIAF komutanları, NAC'den af sürecine ilişkin periyodik gün-

cellemeler alma isteklerini ifade etmiştir. Sıklıkla haklarında dava açılmadan veya mahkûmiyet bulunmadan, bazı durumlarda 30 yılı aşkın süredir tutuklu kalan çok sayıda savaşı hakkında kaygılarını dile getirmişlerdir. Pratik öneriler arasında cezaevi tahliyelerinin başvuru sürecinin parçası hâline getirilmesi; örneğin cezaevi tahliyelerinin hızlandırılması, tutuklulara siyasi mahkûm statüsü tanınması veya Manila'da tutulanların Mindanao'daki ailelerine daha yakın yerlere nakledilmesi yer almaktadır. Taraflar, NAC ile iş birliği içinde, af sürecine duyulan güveni güçlendirmek amacıyla bu vakalara öncelik vermek isteyebilir. NAC, sürece ilişkin bilgi vermek ve başvuruları teşvik etmek üzere cezaevi ziyaretleri yürütmede aktif olmuştur.

Mart 2026'da süresi dolan başvuru döneminin iki yıl daha uzatılması hazırlık aşamasındadır. Bu memnuniyet verici bir gelişmedir. Kongre onayı gerektirdiği için önlemin yürürlüğe girmesi birkaç ay sürecektir.

Af, güven inşa edici önlemlerin parçasını oluşturur ve bu nedenle barış sürecinin çok önemli bir unsurunu temsil eder. Başvurular için son tarih uzatıldığında, MILF savaşçıları başvuruya teşvik etmek için ek çabalara ihtiyaç olacaktır. Bu, halk toplantısı türü bilgilendirme oturumları ve/veya bazıları OPAPRU tarafından yürütülmüş olan bütünleşik Bilgi, Eğitim ve İletişim (IEC)

kampanyaları yoluyla yapılabilir. Hem NAC hem de Cotabato LAB, MILF ve OPAPRU ile iş birliği içinde bu tür faaliyetlere daha fazla angaje olmaya hazır olduklarını ifade etmiştir.

4.6. Anayasal meseleler

FAB'nin VII. Maddesi'nin 4.b fıkrası, Tarafları gerektiğinde Tarafların anlaşmalarını Filipinler Anayasası'na uyarlamak ve Anayasa'da sağlamlaştırmak amacıyla Filipinler Anayasası'nın değiştirilmesine ilişkin öneriler üzerinde çalışmaya çağırılmaktadır. Bu, zaman zaman barış anlaşmasının üçüncü veya anayasal hattı olarak anılmıştır.

MILF liderliği ve bazı hukuk uzmanları, anayasal meselelerin anlaşmanın tam uygulanmasını engellediği görüşündedir; dolayısıyla Bangsamoro için anlamlı özerkliğin, CAB'nin temel unsurlarının Anayasa'da güvence altına alınmasını gerektireceğini savunmaktadır. Dünyanın başka bölgelerinde bu tür adımların atıldığı barış anlaşması örnekleri vardır.

Olası anayasa değişiklikleri, Duterte yönetimi döneminde Bangsamoro Geçiş Komisyonu (BTC) Başkanı Ghazali Jaafar liderliğindeki bir komite tarafından ele alınmıştır. Başkan Duterte, başkanlık kampanyası sırasında Bangsamoro'ya federalizm için bir şablon olarak atıfta bulunmuştu; ancak federalist hedefleri görev süresi boyunca gerekli geniş desteği alamamıştır. O dönemde MILF için

pragmatik çözüm, BOL'nin kabulü yönünde yapıcı biçimde iş birliği yapmak olmuştur. Barış süreci uygulama aşamasına geçerken anayasa değişiklikleri argümanı geri planda kalmıştır.

BTA Parlamentosu, 20 Şubat 2024'te barış anlaşmasında 1987 Anayasası kapsamında karşılanamayacak bir dizi meseleyi tanımlayan ve değişikliklere destek ifade eden bir karar yayımlamıştır. Bunlar Merkezi Hükûmet ile Bangsamoro Hükûmeti arasındaki yetki paylaşımı düzenlemesi, Şeriat adalet sistemi, Bangsamoro'da polislik, bölgesel hükûmetin yerel yönetim birimleri üzerindeki denetimi ve anayasal organların bölgesel hükûmet karşısındaki yetkilerinin sınırlandırılmasıyla ilgilidir. Bunun temelinde, CA-B'de yer alan ve Bangsamoro bölgesi için örneğin yerel yönetim birimlerine kıyasla daha yüksek bir özerklik statüsünü yansıtan Ulusal Hükûmet ile Bangsamoro arasındaki asimetrik ilişki kavramı bulunmaktadır.

Daha korunaklı bir anayasal statü bulunmadığında, BARMM'nin Bangsamoro Parlamentosu tarafından kabul edilen yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunu ve bölgesel özerklik tanımını sorgulayan Yüksek Mahkeme başvurularıyla karşılaşmaya başlaması şaşırtıcı olmamalıdır. Bunlar arasında BLGC ve BEC'ye karşı yapılan başvurular yer almaktadır.

BARMM'den Sulu, Lanao del Sur

ve Maguindanao del Sur vilayetlerini temsil eden üç vali, BLGC'nin anayasaya uygunluğuna itiraz ederek Yüksek Mahkeme'ye başvuruda bulunmuştur. Valiler, BLGC'nin Başkan'ın yerel yönetim birimleri üzerindeki denetim yetkileri dâhil Ulusal Hükûmet'in Yerel Yönetim Kanunu'na (LGC) aykırı olduğunu iddia ederek BLGC'nin anayasaya aykırı ve geçersiz ilan edilmesini istemiştir.

Bangsamoro Valiler Grubu tarafından desteklenen bir başvuru da BEC'ye karşı yapılmıştır. Bu başvuru, BEC'nin BARMM'nin siyasi özerkliğinin sınırlarını aştığını ileri sürmektedir. Bu, bölgesel siyasi partiler için kamu hizmetine eşit erişim güvencelerini ve vatandaşların örgütlenme özgürlüğü temel hakkını ihlal ettiği iddia edilen ek nitelikler ve şartlarla ilgilidir; örneğin bölgesel siyasi partilerin parlamento'ya girebilmesi için %4 asgari eşik ve en az 10.000 üyelik şartı. Yeni atanmış BTA Parlamentosu, Ocak 2026'da BEC değişikliklerini hızla kabul ederek bu kaygıları ele almaya yönelik adımlar atmış; böylece siyasi partiler için üyelik şartını ve nispi temsil eşiğini düşürmüştür.

Bununla birlikte, Yüksek Mahkeme'nin bu davaları ele alıp almayacağı veya ne zaman ele alacağı şu anda kesin değildir. Bu durum, BARMM'nin faaliyet gösterdiği hukuki çerçeve üzerinde gölge oluşturan bir güvensizlik unsuru nu yansıtmaktadır.

Özetle, olası bir anayasa değişikliği gündeminin parçası olarak Bangsamoro kaygılarının dâhil edilmesi bugüne kadar herhangi bir ivme kazanmamıştır. Bunun gerçekleşmesi için meselenin ilgili paydaşlar arasında ve kurumsal düzeyde — yani Paneller ve PCBPF düzeyinde — proaktif biçimde yeniden canlandırılması gerekecektir. Bu raporun yayımlandığı tarih itibarıyla bunun muhtemel görünmediği değerlendirilmektedir.

4.7. Çıkış Anlaşması

CAB'nin başlıca hükümlerinden biri, GPH ve MILF tarafından imzalanacak ve ancak tüm anlaşmalar tam olarak uygulandığında barış sürecini resmen sona erdirecek olan “Çıkış Anlaşması” olarak adlandırılan belgedir. TPMT, Tarafların Panelleriyle bir toplantı düzenleyecek ve Malezyalı Kolaylaştırıcı ile birlikte tüm anlaşmaların uygulanmasını gözden geçirecek, değerlendirecek veya inceleyecektir.

Geçiş aşaması sonuçlanmaya yaklaşıırken, Taraflardan hiçbiri bir çıkış belgesi imzalamaya hazır görünmemektedir. Bunun başlıca

nedeni, normalleşme hattının uygulanmasının tamamlanmaktan hâlen uzak olması ve bu hedefe ulaşmak için kapsamlı bir planın bulunmamasıdır.

Çıkış Anlaşması'nın ne zaman imzalanabileceği her şeyden önce uygulama hızına ve Tarafların, Kolaylaştırıcı ve TPMT ile birlikte ilerleme konusunda yapacakları ortak değerlendirmeye bağlı olacaktır.

Bir Çıkış Anlaşması'nın 2028'e kadar sonuçlandırılmasının hâlâ mümkün olabileceğine inanıyoruz. Bunun gerçekleşmesi için Tarafların önümüzdeki yıllarda normalleşmeye ilişkin zaman çizelgesi ve finansman taahhütlerini içeren açık bir yol haritası geliştirmesi gerekecektir.

Talep edilmesi hâlinde TPMT, mevcut yönetimin kalan döneminde barış sürecinin kazanımlarını değerlendirme ve olası bir Çıkış Anlaşması'nın sonuçlandırılması amacıyla Taraflarla çalışmaya hazır olacaktır.

Rebecca “Karen” Tañada	Hüseyin Oruç
Sam Chittick	Rahib Kudto
Heino Marius	

EKLER

I. TPMT ve Görev Tanımı

II. TPMT Üyeleri

III. TPMT izleme oturumlarının özeti, Kasım 2023 - Ocak 2026

IV. Bangsamoro Barış Süreci Kontrol Listesi

V. BTA Parlamento Üyeleri

VI. BTA Kabinesi

VII. Liderler Konseyi Bileşimi

VIII. PCBPF Bileşimi

IX. IGRB Üyeleri

X. JPST'lerin Konuşlandırılması

Ek I

Üçüncü Taraf İzleme Ekibi (Tpmt) ve Görev Tanımı

1. GÖREV YETKİSİ

Üçüncü Taraf İzleme Ekibi'nin (TPMT) görev yetkisi, başta Bangsamoro Çerçeve Anlaşması ve Ekleri olmak üzere, imzalanmış tüm anlaşmaların uygulanmasını izlemek, gözden geçirmek ve değerlendirmektir.

2. BİLEŞİM

TPMT aşağıdaki üyelerden oluşan bağımsız bir organdır:

- TPMT'nin toplantıcısı ve sözcüsü olarak hareket edecek seçkin bir uluslararası kişi sıfatıyla bir başkan;
- GPH tarafından aday gösterilecek, Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'na kayıtlı yerel bir sivil toplum kuruluşundan bir temsilci;
- MILF tarafından aday göste-

rilecek, Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'na kayıtlı yerel bir sivil toplum kuruluşundan bir temsilci;

- GPH tarafından aday gösterilecek uluslararası bir sivil toplum kuruluşundan bir temsilci; ve
- MILF tarafından aday gösterilecek uluslararası bir sivil toplum kuruluşundan bir temsilci.

Tarafların karşılıklı mutabakatıyla TPMT üyeliğine bir veya iki seçkin uluslararası kişi daha eklenebilir. Tüm üyeler Taraflarca karşılıklı olarak kabul edilebilir bulunmalı ve üzerinde mutabakata varılmalıdır.

Etik dışı davranış, ilgili bireysel üyenin TPMT'den çıkarılması için, organın Başkan ve/veya Pa-

neller aracılığıyla yapacağı tavsiye ve karşılıklı mutabakat üzerine gerekçe oluşturabilir. Her durumda nihai karar Panellere aittir.

3. İŞLEVLER

3.1. TPMT'nin temel işlevleri şunlardır:

- a. Tüm Anlaşmaların uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- b. Anlaşmalar kapsamında her iki Tarafın taahhütlerinin uygulanmasındaki ilerlemeyi gözden geçirmek ve değerlendirmek. Bu amaçla TPMT, uygun eylemleri için her iki Tarafa kapsamlı periyodik raporlar ve güncellemeler sunacaktır.
- c. Tarafların Anlaşmalarının uygulanmasındaki ilerleme ve gelişmeleri kamuoyuna duyurmak.

3.2. Geçiş döneminin sonunda, Bangsamoro Hükûmeti'nin olağan işleyişe geçmesi üzerine, GPH ve MILF Barış Panelleri, Malezyalı Kolaylaştırıcı ve TPMT ile birlikte, tüm anlaşmaların uygulanmasını ve geçiş sürecindeki ilerlemeyi gözden geçirmek, değerlendirmek veya incelemek üzere bir toplantı düzenleyecektir. Barış müzakerelerini resmen sona erdirecek bir "Çıkış Belgesi", ancak ve ancak tüm anlaşmalar tam olarak uygulandığında hazırlanabilir ve her iki Tarafça imzalanabilir.

3.3. TPMT, çalışmalarını en uygun gördüğü şekilde düzenleme yetkisine sahiptir. Başkan'ın yönlendirmesi altında, fon sağlayıcıların koyduğu gerekliliklere uymak amacıyla kendi görev dağılımını, çalışma planlarını, güvenlik ve gizlilik protokollerini ve mali sistemlerini oluşturacaktır. Ayrıca üyeleri ile bağlı oldukları kuruluşlar arasındaki ilişki bakımından özellikle geçerli olacak bir davranış kuralları bütünü tanımlayacaktır. Bunlar TPMT'nin İç Kuralları ve Yönetmelikleri'nde yer alacak ve onayları için Panelere sunulacaktır.

3.4. TPMT çalışmalarını mutabakat temelinde yürütecektir. Raporlamada varsa görüş ayrılıkları belirtilmelidir. TPMT, kendi içinde ve dış ilişkilerinde iş birliği, güven inşası ve itimat ruhuyla çalışmayı taahhüt edecektir.

3.5. Toplantılara, faaliyetlere, bilgi kaynaklarına, belgelere ve verilere erişim

TPMT üyeleri, Anlaşmaların uygulanmasıyla bağlantılı tüm rapor ve faaliyetlere erişim sahibi olacaktır. TPMT, işlevlerini yerine getirmek ve hedeflerine ulaşmak için ilgili organlar ve kişilerle doğrudan koordinasyon kuracaktır.

TPMT'nin, ilgili organların belirleyebileceği yönergeler tabi olmak kaydıyla, Geçiş Komisyonu ve Anlaşmaların uygulanmasıyla ilgili diğer organların toplantılarını gözlemlemesine izin verilecektir.

4. OLAĞAN TOPLANTILAR

TPMT iki ayda bir ve gerekli görüldüğü zamanlarda toplanacaktır.

5. RAPORLAMA

TPMT, iki Barış Paneli'nin başkanlarına ve kolaylaştırıcıya üç ayda bir ve gerekli görüldüğü hallerde gizli yazılı raporlar sunacaktır. Raporlar TPMT'nin gözlem ve tavsiyelerini içerecektir. Taraflar tavsiyelerle bağlı değildir; ancak raporun alınmasından itibaren bir ay içinde TPMT'ye yazılı yanıt sunacak ve bu yanıtın bir kopyasını kolaylaştırıcıya iletacaktır.

TPMT, Anlaşmaların uygulanmasındaki gelişmelere ilişkin genel bir değerlendirme sunan yazılı bir kamu raporunu yılda bir kez veya gerekli gördüğü zamanlarda hazırlayacaktır. Kamu raporu yayımlanmadan önce TPMT, yorum ve istişare için raporu Taraflara ve Kolaylaştırıcıya sunacaktır. TPMT, Tarafların yorumlarını dikkate alabilir; ancak neyi yayımlayacağına ilişkin bağımsız takdir yetkisi saklıdır.

6. GİZLİLİK

TPMT'nin çalışmalarıyla bağlantılı olarak toplanan, üretilen veya paylaşılan tüm bilgiler, veriler veya görüşler, kaynağın emniyeti ve güvenliği ile barış sürecinin bütünlüğü bakımından azami özen gösterilerek ele alınacaktır. TPMT tarafından kritik ve/veya gizli olarak tanımlanan bilgiler, üyelerin bağlı oldukları kuruluş-

lara veya başka kurumlara açıklanamaz.

7. İDARİ VE DESTEK DÜZENLEMELERİ

TPMT'nin teknik, operasyonel ve idari ihtiyaçlarıyla orantılı bir ofisi ve destek personeli / sekreteryası olacaktır. İzleme ve değerlendirme işlevlerini yerine getirirken uzmanlardan yardım alabilir.

8. FİNANSMAN

TPMT'nin faaliyetleri için finansman, TPMT ile koordinasyon içinde Taraflarca ortaklaşa kararlaştırıldığı şekilde bağımsız olarak temin edilecektir. Bu, birden fazla finansman akışı veya tek bir finansman kaynağı şeklinde olabilir.

TPMT'nin resmî olarak kurulması ile daha uzun vadeli finansman desteği arasında olası bir boşluk doğması sorununu ele almak için Taraflar, TPMT'nin ilk faaliyetleri için kısa vadeli köprü finansmanı yöntemleri bulmayı taahhüt eder. TPMT'nin potansiyel kurumsal üyeleri, herhangi bir "köprü" dönemini nasıl karşılayacaklarını belirtebilir.

9. SÜRE

TPMT, bu Görev Tanımı'nın imzalanmasından en geç bir ay sonra Taraflarca oluşturulacaktır. Bir Çıkış Anlaşması'na ulaşılan kadar varlığını sürdürecektir.

Bu belge 25 Ocak 2013 tarihinde Malezya, Kuala Lumpur'da düzenlenmiştir.

GPH ADINA:

MIRIAM CORONEL-FERRER
GPH Panel Başkanı

MILF ADINA:

MOHAGHER IQBAL
MILF Panel Başkanı

TENGKU DATO' AB GHAFAR TENGKU MOHAMED
HUZURUNDA İMZALANMIŞTIR:
Malezyalı Kolaylaştırıcı

Ek II

TPMT Üyeleri

Heino Marius

tpmt.marius@gmail.com

(Başkan)

Alman vatandaşı Heino Marius, Hamburg Üniversitesi'nden ekonomi alanında yüksek lisans derecesi ve Berlin Alman Kalkınma Enstitüsü'nden kalkınma ekonomisi alanında lisansüstü derece almıştır. Kariyerine Endonezya'da Uluslararası Çalışma Örgütü ile yönetim ve küçük işletme geliştirme alanlarında çalışarak başlamıştır. 1993'te Avrupa Komisyonu'na katılmış ve Etiyopya ile Hindistan'daki Avrupa Birliği (AB) Delegasyonlarında görev yapmıştır. 2000 yılından itibaren Brüksel'deki AB merkezinde Afganistan, Pakistan ve Güneydoğu Asya ile dış ilişkileri kapsayan çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bay

Marius, Şubat 2020'de AB hizmetlerinden emekli olmuştur.

Rahib Kudto

tpmt.kudto@gmail.com

(United Youth for Peace and Development, Inc.)

Rahib Kudto, Maguindanao'daki Pagalungan'da doğmuştur. 1998-2004 yılları arasında Filipinler Birleşik Gençliği'nin (UNYPHIL) Ulusal Başkanı, 2007-2010 yılları arasında Mindanao Halkları Kafkası'nın (MPC) Genel Sekreter Yardımcısı ve 1998-2011 yılları arasında Bangsamoro Sivil Toplum Konsorsiyumu'nun (CBCS) Kutawato Bölgesel Yönetim Komitesi Başkanı olarak görev yapmıştır. 2004'ten bu yana United Youth for Peace and Development, Inc. (UNYPAD) Başkanıdır. Hâlen Cotabato City Coalition for Change'in (4C's) Başkanı

ve Cotabato Foundation College of Science and Technology'nin (CFCST) Lisansüstü Okulu'nda misafir öğretim görevlisidir.

Hüseyin Oruç

tpmt.oruc@gmail.com
(İHH)

Hüseyin Oruç, 1969 yılında Türkiye'nin Malatya ilinde doğmuştur. Turizm Yönetimi ve Kamu Yönetimi alanlarında diploma almıştır. İstanbul merkezli bir Türk sivil toplum kuruluşu olan İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) kurucularından biridir ve İHH'nin çeşitli uluslararası projelerini yönetmiştir. The Humanitarian Forum'un (Birleşik Krallık) kurucu mütevellilerinden ve İHH adına İslam Dünyası STK'ları Birliği'nin (UNIW) kurucu üyelerindendir. İslam İşbirliği Teşkilatı için İslami STK'lara Yönelik Davranış Kuralları Hazırlık Komitesi'nin başkanlığını yapmış, Birleşmiş Milletler ve İslam İşbirliği Teşkilatı nezdinde İHH delegesi olarak görev almıştır. İHH Mütevelli Heyeti Başkan Yardımcısı olup, İnsani Diploması ve Arabuluculuk projesinden sorumludur. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Karen N. Tañada

tpmt.tanada@gmail.com
(Gaston Z. Ortigas Peace Institute)

Rebecca "Karen" N. Tañada, Filipinler'de barış ve çatışma çözümü alanında hizmet tabanı ve kaynak merkezi olarak faaliyet gösteren,

vatandaşların barış süreçlerine katılımını destekleyen Gaston Z. Ortigas Peace Institute'un İcra Direktörüdür. 2001-2004 yılları arasında, Ulusal Demokratik Cephe ile müzakere yürüten hükümet barış panelinin Sosyal ve Ekonomik Reformlar Karşılıklı Çalışma Komitesi üyesi olarak görev yapmıştır. Ayrıca Peace Women Across the Globe'un Güneydoğu Asya Eş Koordinatörü ve Silahlı Çatışmaların Önlenmesi için Küresel Ortaklık'ın (GPPAC) İş Birliğini Mümkün Kılma Çalışma Grubu ile GPPAC Toplumsal Cinsiyet Çekirdek Grubu üyesidir.

Sam Chittick

tpmt.chittick@gmail.com
(The Asia Foundation)

Sam Chittick, Filipinler'de yaşayan Avustralyalıdır ve hâlen The Asia Foundation'ın Filipinler Ülke Temsilcisi olarak görev yapmaktadır. Filipinler'de on yıllık deneyime, yönetim ve yerinden yönetim; barış, güvenlik ve çatışma; yerel ekonomik kalkınma; insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularında ise yirmi yılı aşkın deneyime sahiptir. Asya ve Afrika'da 14 ülkede sivil toplum kuruluşları, Dünya Bankası, Australian Aid, Birleşmiş Milletler ve GIZ bünyesinde çalışmıştır.

Ek III

TPMT izleme oturumlarının özetİ, Kasım 2023 - Ocak 2026İ

Bu dönem için TPMT, Metro Manila ve Mindanao'da yüz yüze toplantılar şeklinde dokuz kez bir araya gelmiştir; program aşağıda verilmiştir. Ayrıca bazı TPMT üyeleri, barış süreciyle bağlantılı bazı toplantı ve etkinliklere gözlemci olarak katılmıştır.

- 20 Kasım - 5 Aralık 2023
- 1 - 14 Haziran 2022
- 20 Şubat - 5 Mart 2024
- 13 - 20 Mayıs 2024
- 14 Kasım - 10 Aralık 2024
- 5 - 16 Nisan 2025
- 21 - 31 Temmuz 2025
- 22 - 30 Eylül 2025
- 11 - 21 Ocak 2026

Ek IV

Bangsamoro Barış Süreci Kontrol Listesi

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
I. BARIŞ SÜRECİ MİMARİSİ			
A. Barış Panelleri	- FAB - Barış Uygulama Panelleri Görev Tanımı	2017'den bu yana 37 olağan toplantı (1.toplantı KL'de) ve 4 olağanüstü toplantı gerçekleştirildi	Uygulama Aşaması resmi olarak Ağustos 2016'da başlatıldı
B. Ateşkes mekanizmaları	FAB	Genel Düşmanlıkların Durdurulması Anlaşması'nın (AGCH) imzalanmasının ardından 1997 yılından beri faaliyettedir	FAB, MILF güçlerinin tamamen silah bırakmasına kadar ateşkes anlaşmasının izlenmeye devam edilmesini öngörmektedir

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
1. Düşmanlıkların Durdurulmasına İlişkin Koordinasyon Komitesi (CCCH)	• Genel Çatışmaların Durdurulmasına İlişkin Anlaşma (AGCH) • AGCH'nin Uygulama İdari Yönergeleri • AGCH'nin Operasyonel Uygulama Kılavuzları • 2001 Trablus Barış Anlaşması'nın Güvenlik Yönüne İlişkin Uygulama Yönergeleri • CCCH'ler ve LMT'ler için Talimat Kılavuzu	• 1997 yılında kurulmuştur	• Ateşkes ihlallerinin önlenmesi ve soruşturulması da dahil olmak üzere ateşkes izleme konusunda yararlı bir işlev görür.
2. Geçici Ortak Eylem Grubu (AHJAG)	• 6 Mayıs 2002 tarihli Ortak Bildiri • 6 Mayıs 2002 tarihli Ortak Bildiri'ye İlişkin Uygulama Yönergeleri	• 2002 yılında kurulmuştur	• Görev süresi Taraflarca her yıl yenilenmektedir; en son 2022'de yenilenmiştir

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
3. Uluslararası İzleme Ekibi (IMT)	• IMT'nin Görev Tanımı • HRDC'nin Görev Tanımı	• 2004 yılında kurulmuştur	• IMT M-16'nın görev süresinin uzatılmaması nedeniyle 30 Haziran 2022 tarihinde görevini tamamlamasından bu yana IMT'ye ait yeni bir görev gücü konuşlandırılmamıştır
			• Önerilen yeniden canlandırma, GPH Paneli'nde onay beklemektedir • Paneller düzeyinde IMT'nin yeniden faaliyete geçirilmesi konusunda görüşmeler yapılmaktadır
4. Sivil Koruma Bileşeni (CPC)	• IMT'nin CPC'sinin Görev Tanımı	• 2010 yılında kurulmuştur	• 2019 yılında doğrudan Panellerin bünyesine devredildi • Görev tanımı Taraflarca 2 yılda bir yenilenir; en son 2022'de yenilenmiştir. IMT'nin dağılmasıyla faaliyetlerine son vermiştir
C. Normalleştirme organları	• Standardizasyon Ek Belgesi		
1. Ortak Standardizasyon Komitesi (JNC)	• FAB • Geçiş Düzenlemeleri ve Usulleri Ek • Normalleştirme Ek Belgesi • JNC'nin Görev Tanımı	• 2014 yılında kurulmuştur	• Normalleştirme sürecinin tüm bileşenlerini koordine etmekle görevlendirilmiştir. Düzenli aralıklarla toplanmaktadır.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
2. Ortak Barış ve Güvenlik Komitesi (JPSC)	• Normalleştirme Ek Belgesi • JPSC'nin Görev Tanımı	• 2017 yılında kurulmuştur	• Normalleşme sürecinin güvenlik bileşenini koordine eder. JPST'lerin yönetim organı olarak görev yapar. Düzenli olarak toplanmıştır.
3. Ortak Barış ve Güvenlik Ekipleri (JPST'ler)	• Normalleştirme Ek Belgesi	• Karşılıklı olarak mutabık kalınan bölgelerde 24 JPST faaliyete geçirilmiş ve konuşlandırılmıştır	• AFP, PNP ve BIAF'tan gelen birliklerden oluşur. Eski düşmanların güvenliği sağlamak için birlikte çalışması açısından benzersizdir. • Düşmanlıkların önlenmesi ve anlaşmazlıkların çözümüyle ilgilenir. Kolluk görevi yoktur. • Operasyon El Kitabı 2018'de onaylanmıştır • JPST Geçiş Planı Çerçevesi, Ocak 2025'te Paneller tarafından onaylandı
4. Bağımsız Polislik Komisyonu (ICP)	• FAB • Normalleştirme Ek Belgesi • ICP'nin Görev Tanımı	• 2013 yılında kuruldu ve Panellere rapor sunulmasının ardından 2014 yılında feshedildi	• ICP raporunda önerilen toplum odaklı polislik konusuna ilişkin tavsiyeler takip edilmedi
5. Özel Silahlı Grupların Dağıdırılmasına İlişkin Ulusal Görev Gücü (NTF-DPAGs)	• 83 sayılı Genelge, 2015	• 2015 yılında kuruldu	• Özel Silahlı Grupların (PAG) dağıtılmasına yönelik programların politika, planlama ve uygulama

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
			süreçlerini yürütmek üzere kurulmuştur. • CAB'de ortak faaliyet olarak listelenmiş olmakla birlikte, fiilen ulusal bir yaklaşım kapsamında ele alınmıştır.
6. Bağımsız Çözülme Kurumu (IDB)	• Normalleştirme Ek Belgesi • IDB'nin Görev Tanımı • IDB'nin Görev Tanımı Hakkında Protokol • IDB'nin Görev Tanımı Hakkında İkinci Protokol	• 2014 yılında kurulmuştur	• MILF güçlerinin ve silahlarının hizmetten çıkarılması sürecini denetlemek üzere kurulmuştur.
7. Silah Bırakmış Savaşçılar ve Toplulukları Görev Gücü (TFDCC)	• TFDCC'nin Görev Tanımı	• 2015 yılında kurulmuştur	• Panellere, MILF savaşçıların ihtiyaçlarını karşılayan sosyoekonomik önceliklerin ve kalkınma projelerinin belirlenmesi ve uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur.
8. Kampların Dönüşümü Ortak Görev Güçleri (JTFCT)	• Normalleştirme Ek Belgesi • JTFCT'nin Görev Tanımı	• 2016 yılında kuruldu	• Tanınmış altı MILF kampının barışçıl ve üretken topluluklara dönüştürülmesini yönlendirmek ve koordine etmek.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
9. Ulusal Af Komisyonu (NAC)	125 sayılı İcra Kararı, 2021 47 sayılı Yürütme Kararı, 2023	2021 yılında kuruldu	Af başvurularını almak ve işlemekle ve ilgili bildirimler uyarınca başvuruların af hakkına sahip olup olmadığını belirlemekle görevlidir.
10. Geçiş Dönemi Adalet ve Uzlaşma Komisyonu (TJRC)	- Normalleşme Ek Belgesi - TJRC'nin Görev Tanımı	2014 yılında kurulmuştur	2016 yılında öneriler içeren rapor sunmuştur
11. Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Teknik Çalışma Grubu (TWG-TJR)	- TWG-TJR'nin Görev Tanımı - TWG-TJR'nin değiştirilmiş görev tanımı	2019 yılında kuruldu	2016 Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu Raporu dikkate alınarak, normalleşme sürecinin TJR bileşenini işlevsel hale getirmek üzere bir yol haritası geliştirmekle görevlendirildi
12. Bangsamoro Normalleştirme Güven Fonu (BNTF)	- FAB - Normalleştirme Ek Belgesi - BNTF Görev Tanımı - BNTF'nin İşlevselleştirilmesine İlişkin Kılavuz	20 Mayıs 2021 tarihinde faaliyete geçmiştir - Toplam katkı miktarı şu anda 13,302 milyon ABD dolarıdır: - Avustralya'dan – 5,3 milyon ABD doları	- Çoklu Bağışçı Güven Fonu, normalleşme sürecini, özellikle de silah bırakmış MILF savaşıçılarını ve onların topluluklarını desteklemektedir. - Düzenli Yönlendirme Komitesi toplantıları

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
		◦ Birleşik Krallık – 364.870,00 ABD doları ◦ Kanada – 3,39 milyon ABD doları ◦ AB – 4,25 milyon ABD doları • 4 milyon ABD doları tutarındaki Bangsamoro Kampları Dönüşüm Projesi'nin (BCTP) 1. aşaması 2025 yılında tamamlanmıştır	• Aşağıdaki projeler devam etmektedir: ◦ Ulaşım yolları için 4 milyon ABD doları tutarındaki “Kalkınmaya Giden Yollar” (R2D) projesi ◦ “Görevden Ayrılan Savaşçılar için Birleştirici Yollar, Bağlantılar ve Dönüşümsel Hizmetlerin Kapsayıcı Olarak Kolaylaştırılması” (UPLIFT-DC) projesi, 2 milyon ABD doları tutarında ◦ 2,5 milyon ABD doları tutarındaki BCTP 2
13. Normalleşme Konusunda Bakanlıklar Arası Küme Mekanizması (ICCMN)	• 79 sayılı İcra Kararı, 2019 • 6 sayılı Yürütme Kararı, 2022	• 2019 yılında kuruldu • 2022 yılında yapısı genişletildi	• CAB kapsamında normalleşme programının zamanında, uygun ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
			• OPAPRU ve Kabine Sekreterliği tarafından koordine edilecek 17 üye kurum.
D. IGR mekanizmaları	- FAB - Güç Paylaşımı Ek Belgesi - BOL	IGRB dahil olmak üzere 8 Hükümetlerarası İlişkiler mekanizmasının tamamı, 2023 itibarıyla halihazırda işlevsel hale getirilmiştir.	
1. Hükümetlerarası İlişkiler Organı (IGRB)	- Güç Paylaşımı Ek Belgesi - IGRB'nin Görev Tanımı	2019 yılında kurulmuştur	Ulusal Hükümet ve Bangsamoro Hükümeti temsilcilerinden oluşur; hükümetlerarası ilişkilerle ilgili sorunları, düzenli istişareler ve çatışmacı olmayan bir şekilde sürdürülen müzakereler yoluyla koordine etmek ve çözmekle görevlidir.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
2. Filipinler Kongresi – Bangsamoro Parlamentosu Forumu (PCBPF)	• PCBPF'nin Görev Tanımı	• 1.toplantı Kasım 2022'de gerçekleştirildi • Görev Tanımı Şubat 2026'da imzalandı	• Ulusal ve bölgesel milletvekillerinin yasama konularını ele alması ve yasaları uyumlaştırması için bir platform.
3. Hükümetlerarası Maliye Politikası Kurulu (IFPB)	• FAB • Gelir Yaratma ve Servet Paylaşımı Ek Sözleşmesi • IFPB'nin Görev Tanımı	• 2020 yılında kurulmuştur	• Mali ilişkilerin yönetimi; bu organın eş başkanlığını Maliye Bakanlığı ile BARMM'nin Maliye, Bütçe ve Yönetim Bakanlığı (MFBM) üstlenmektedir.
4. Ortak İşbirliği Bölgeleri Ortak Organı (JBZJC)	• Bangsamoro Suları ve Ortak İşbirliği Bölgeleri Hakkında Ek • JBZJC Görev Tanımı	• 2020 yılında kurulmuştur	• Sulu Denizi ve Moro Körfezi'ndeki kaynakları yönetir
5. Hükümetlerarası Altyapı Geliştirme Kurulu (IIDB)	• IIDB'nin Görev Tanımı	• 2021 yılında kurulmuştur	• Ulusal ve bölgesel altyapı projelerinin uyumlu bir şekilde yürütülmesini sağlamak

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
6. Hükümetlerarası Enerji Kurulu (IEB)	• IEB'nin Görev Tanımı	• 1.toplantı Eylül 2020'de gerçekleştirildi • Görev Tanımı Ağustos 2021'de imzalandı	• Bangsamoro Bölgesi içindeki enerji kaynaklarının ortak olarak araştırılmasını koordine eder; buna fosil yakıtların araştırılması, geliştirilmesi ve kullanımı ile ilgili haklar, ayrıcalıklar ve imtiyazlar da dahildir.
7. Bangsamoro Sürdürülebilir Kalkınma Kurulu (BSDB)	• FAB • Gelir Yaratma ve Servet Paylaşımı Ek Sözleşmesi • BSDB'nin Görev Tanımı	• 2023 yılında kurulmuştur	• BARMM bünyesindeki ekonomik, sosyal ve çevresel politikaları uyumlu
			hale getirmek amacıyla kurulmuştur.
8. Liderler Konseyi	• 11054 sayılı RA (BOL) Madde VI, Bölüm 3	• 2023 yılında kurulmuştur	• Yönetişim, barışın inşası ve sosyoekonomik kalkınma konularında Başbakana (CM) danışmanlık yapmak üzere üst düzey bir danışma organı oluşturulmuştur. Başbakana başkanlık eden bu organ, valiler, imtiyazlı şehirlerin belediye başkanları, BARMM'yi temsil eden bölgesel ve ulusal milletvekilleri, sektörel temsilciler ve atanmış temsilcilerden oluşmaktadır. • Ağustos 2023'teki açılış toplantısından sonra toplanmamıştır

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
E. Üçüncü taraf mekanizmaları			
1. Üçüncü Taraf Aracısı ve/veya Özel Danışman	Barış Uygulama Panellerinin Görev Tanımı	Malezya, 2001 yılından bu yana Üçüncü Taraf Aracısı	Uygulama aşamasında, her iki Taraf tarafından
		olarak görev yapmakta ve CAB müzakerelerini desteklemede kilit bir rol oynamaktadır.	çözölemeyen sorunları çözmek üzere Aracıya başvurulabilir. Görevi şu anda Zulkifli bin Zainal Abidin yürütmektedir.
2. Uluslararası Temas Grubu (ICG)	- ICG'nin Oluşturulmasına İlişkin Çerçeve Anlaşması - ICG'nin Görev Tanımı	2009 yılında kurulmuştur	Yabancı devletler ve STK'lardan oluşan karma bir arabuluculuk destek mekanizması olarak CAB müzakerelerine katılmıştır. CAB'ın uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla 2025 yılında Paneller tarafından yeniden faaliyete geçirilmiştir.
3. Üçüncü Taraf İzleme Ekibi (TPMT)	- FAB - Geçiş Düzenlemeleri ve Usullerine İlişkin Ek - TPMT'nin Görev Tanımı	2013 yılında kuruldu	- CAB'nin uygulanmasını izlemek ve değerlendirmekle görevlendirilmiş bağımsız bir kurumdur. - Bugüne kadar 57 izleme oturumu gerçekleştirmiş ve 9 kamu raporu yayınlamıştır.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
F. GPH-MILF barış süreci mekanizmalarının diğerleri			
1. Bangsamoro Geçiş Komisyonu (BTC)	- FAB - Geçiş Düzenlemeleri ve Usullerine İlişkin Ek 120 sayılı İcra Kararı, 2013 8 sayılı Yürütme Kararı, 2016	2013 yılında kurulmuş, 2014 yılında Aquino III yönetimi altında oluşturulmuştur	BTA'nın kurulmasıyla feshedildi
2. BTA'ya Geçiş Koordinasyon Ekibi (CT4T)	CT4T'nin Görev Tanımı	2014 yılında kurulmuş ve Geçiş Planının sunulmasıyla 2019 yılında feshedilmiştir	Geçiş Planının sunulmasıyla feshedildi
3. Ortak İletişim Komitesi (JCC)	JCC'nin Görev Tanımı	2017 yılında kuruldu	- GPH ile MILF arasındaki bilgi, kamuoyuna yönelik mesajlaşma ve medya ilişkilerini yönetmek üzere kurulan uzman kuruluş. - GPH-MILF Ortak İletişim Planının 1. Aşaması, 2017 yılında Paneller tarafından onaylandı
4. Ortak Koordinasyon, İzleme ve Yardım Merkezi (JCMAC)	JCMAC'ın Görev Tanımı v2.0	- Marawi Kuşatması'nın başlamasının hemen ardından Haziran 2017'de kuruldu ve Kasım 2017'de faaliyetlerini sonlandırdı 172 günlük faaliyet süresi boyunca 255 sivil kurtarıldı/ geri getirildi ve 165 insani yardım ve acil yardım malzemesinin geçişi sağlandı ve koordine edildi 2018 yılında v2.0 kapsamında devam ettirildi	2018 yılında v2.0 kapsamında "hazır bekleme" mekanizması olarak devam ettirildi

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
II. SİYASİ SÜREÇ			
A. Müslüman Mindanao'da Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin (BARMM) kurulması	FAB, BOL	BARMM, BOL'un onaylanmasının ardından 2019 yılında kuruldu	Bangsamoro'nun anlamlı bir özyönetimine olanak sağladı.
- Bangsamoro Organik Yasası'nın (BOL) Kabulü, Yürürlüğe Girmesi ve Onaylanması	- FAB - Geçiş Düzenlemeleri ve Usullerine İlişkin Ek - BOL	- BTC tarafından Cumhurbaşkanı'na sunulan ve 2015 ile 2017 yıllarında Kongre'ye iletilen BBL Taslağı 27 Temmuz 2018 tarihinde kabul edilen BOL	BTA'nın geçiş süresini uzatmak ve BARMM'deki Parlamento Seçimlerinin tarihini yeniden belirlemek amacıyla üç kez resmi olarak değiştirilmiştir.
		BOL, 21 Ocak 2019 tarihinde referandum yoluyla onaylandı	
- BARMM'nin bölgesel yargı yetkisi	- FAB - BOL	21 Ocak 2019 ve 5 Şubat 2019 tarihlerinde yapılan referandum sonucunda, BARMM'nin yetki alanı aşağıdakileri kapsamaktadır: - Basilan - Lanao del Sur - Maguindanao (şu anda Maguindanao del Norte ve Maguindanao del Sur olarak ikiye ayrılmıştır) - Sulu - Tawi-Tawi - Kuzey Cotabato'daki 63 barangay	- Kuzey Cotabato'daki 63 barangay, yeni bir ilin kurulması beklenirken, 2023 yılında Özel Coğrafi Bölge (SGA) kapsamında 8 belediyeye dahil edildi - Sulu, 9 Eylül 2024 tarihinde Yüksek Mahkeme tarafından BARMM'nin bir parçası olmadığı ilan edildi; karar 26 Kasım 2025 tarihinde kesinleşti ve yürürlüğe girdi. 30 Temmuz 2025 tarihinde yayınlanan 91 sayılı İdari Kararname ile resmi olarak IX. Bölge'ye devredildi

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
B. Bangsamoro Geçiş Otoritesi (BTA)	- FAB - Geçiş Düzenlemeleri ve Usullerine İlişkin Ek - BOL	- Duterte yönetimi altında ilk BTA, Şubat 2019'da MILF Başkanı Ahod "Murad" B. Ebrahim'in Geçici Başbakan olarak atanmasıyla kuruldu; Mart 2019'da ilk oturumunu gerçekleştirdi - Marcos Jr. yönetimi altındaki 2022-2025 BTA, Ağustos 2022'de atandı - Mart 2025'te atanan Marcos Jr. yönetimi altındaki yeni BTA üyeleri arasında, BIAF Genelkurmay Başkanı ve eski Maguindanao del Norte Valisi Abdulraof A. Macacua geçici başbakan olarak görev yapmaktadır	İlk seçilmiş Bangsamoro Parlamentosu kapsamında Başbakanın seçilmesi ve göreve başlaması üzerine feshedilmiş sayılacaktır.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
C. BTA Öncelik Kodları	BOL	- Yürürlüğe giren 6 öncelik kodu: 1. Bangsamoro İdari Kanunu (BAA No. 13) 2. Bangsamoro Kamu Hizmeti Kanunu (BAA No. 17) 3. Bangsamoro Eğitim Kanunu (BAA No. 18) 4. Bangsamoro Seçim Kanunu (BAA No. 35) 5. Bangsamoro Yerel Yönetim Kanunu (BAA No. 49) 6. Bangsamoro Yerli Halklar Kanunu (BAA No. 64)	Yürürlüğe girecek kalan kanun Bangsamoro Gelir Kanunu'dur
D. Asil Bangsamoro Hükümeti	- FAB - Geçiş Düzenlemeleri ve Usullerine İlişkin Ek - BOL		14 Eylül 2026 tarihinde yapılması planlanan ilk olağan seçimlerin ardından ve olağan olarak seçilen milletvekilleri arasından Başbakanın seçilmesi ve göreve başlamasının ardından faaliyete geçmesi beklenmektedir

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
III. NORMALLEŞME SÜRECİ			
A. Özel silahlı grupların (PAG'ler) dağıtılması	- FAB - Normalleştirme Ek Belgesi - OES Genelgesi No. 83, 2015	GPH'ye göre, BARMM'de 15 PAG dağıtıldı/etkisiz hale getirildi; 94 üye ve 86 ateşli silah ele geçirildi	Özel silahlı grupların resmi bir listesi mevcut değildir. Sorunun boyutu konusunda farklı tahminler bulunmaktadır.
B. Küçük silah ve hafif silahların (SALW) azaltılması ve yönetimi	- FAB - Normalleştirme Ek	- Temmuz 2025'e kadar, SALW programlarına toplam 8.032 adet serbest ateşli silah kaydedildi (5.212'si damgalandı, 2.820'si teslim edildi, 1.622'si kullanılamaz hale getirildi). - Geçim desteği ve tarımsal/sosyoekonomik kalkınma paketleri sağlanacak ve ayrıca Ateşli Silah Sahipliği ve Bulundurma Ruhsatı (LOPTF) işlemlerinde yardım sunulacaktır	Paneller, SALW'lerin Azaltılması ve Yönetimi için genel GPH-MILF Çerçevesi'ni oluşturmak üzere bir Teknik Çalışma Grubu (TWG) kurdu
C. Filipinler Silahlı Kuvvetleri'nin (AFP) Yeniden Konuşlandırılması	- FAB - Normalleştirme Ek Belgesi	31 Ocak 2025 tarihinde Paneller tarafından onaylanan Ortak Güvenlik Değerlendirmesi'nin (JSA) yürütülmesine ilişkin yapı, bileşim ve süreç akışı	JSA'nın pilot testi, Haziran 2025'te SGA'daki Malidegao, Tugunan ve Ligawasan'da gerçekleştirildi
D. Mayınlar/ patlamamış mühimmat (UXO) tespiti ve temizliği	- Filipinler Kara Mayınlarını Yasaklama Kampanyası – Fondation Suisse de Deminage (PCBL-FSD) Projesi Uygulama Kılavuzu - Normalleştirme Ek Belgesi	- JNC, Patlayıcı Tehlike Yönetimi ve Müdahale Operasyon Merkezi (OPCEN-EHMR) için Koordinasyon ve Eylem Çerçevesi'ni onayladı - OPCEN-EHMR, Kasım 2025'te yeniden faaliyete geçti ve resmen başlatıldı	OPCEN-EHMR, BARMM genelinde patlamamış mühimmat ve diğer tehlikeleri ortadan kaldırmak amacıyla güvenlik güçleri ve ortaklar arasındaki koordinasyonu güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
E. 'da Polislik	- FAB - Normalleştirme Ek Belgesi	24 Eylül 2019 tarihinde yayınlanan Ulusal Polis Komisyonu (NAPOLCOM) 2019-634 sayılı Kararı, PNP ARMM Bölge Polis Ofisi'nin (PRO) yeniden yapılandırılmasını ve adının PNP BARMM Bölge Polis Ofisi (PRO) olarak değiştirilmesini onaylamıştır.	- Bangsamoro polis gücü, Paneller düzeyinde yapılacak görüşmelere kadar askıya alınmıştır - Taraflar arasında Bangsamoro'daki polislik sisteminin nihai şekli konusunda henüz bir anlaşma sağlanmamıştır - Bağımsız Polislik Komisyonu (ICP) ve Bangsamoro Geçiş Komisyonu'nun (BTC) önerileri BOL'a aktarılmamıştır; yalnızca MILF'nin PNP'ye katılımı ve BTA'nın PNP PRO BAR Bölge i Direktörü'nün seçimine katılımına ilişkin hükümler yer almaktadır.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
- MILF üyelerinin Filipin Ulusal Polisi'ne (PNP) katılması	• BOL	- Mayıs 2022'de 7.145 kişi (2.183 MNLF ve 4.962 MILF üyesi) NAPOLCOM Özel Yeterlilik Sınavını (NSQE) geçti 2023 takvim yılı için MILF ve MNLF'den gelen ve işlemleri tamamlanan 3.176 başvuru sahibinden 396'sı PNP'ye başarıyla kabul edildi ve yeni devriye memuru olarak yemin ettiler 396 devriye memurundan 392'si 2024 ve 2025 yıllarında PNP'deki eğitimlerini tamamladı (264'ü MILF'ten) - IGRB'de yapılan görüşmeler ardından, 14 Temmuz 2025 tarihinde yayınlanan NAPOLCOM 2025-0461 sayılı Kararı, MILF ve MNLF üyelerinin 8 Haziran 2027 tarihine kadar özel işe alım süreci kapsamında PNP'ye başvurabileceklerini	- iGRB bünyesindeki TWG, 2024 ile 2027 yılları için olası işe alım kotaları da dahil olmak üzere, işe alım sürecinin daha fazla işler hale getirilmesine ilişkin konuları görüşmek üzere görevlendirilmiştir. - Henüz somut bir işe alım planı açıklanmamıştır.
		belirlemiştir; böylece, Ocak 2024'te süresi dolan BOL'da yer alan yaş, boy ve eğitim şartlarına ilişkin beş yıllık muafiyet süresi uzatılmıştır	

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
- BTA'nın, BARM'deki mevcut PNP personelinin istihdamı ve görevlendirilmesinde ve PNP başkanının seçiminde yer alması	• Normalleştirme Ek Belgesi • BOL	• Bangsamoro Hükümeti'nin PNP PRO BAR Bölge Direktörü'nün seçimine katılımı konusu, 14 Temmuz 2025 tarihinde IGRB düzeyinde karara bağlanmıştır • PNP PRO BAR Bölge Direktörünün atanmasına ilişkin usul hakkında NAPOLCOM 2025-005 sayılı Genelgesi yayınlanmıştır	
F. Hizmetten Çıkarma	• FAB • Normalleştirme Ek Belgesi	• 2015'ten 2023'e kadar 1. Aşama ile 3. Aşama kapsamında 26.132 MILF savaçısı ve 4.625 ateşli silah silahsızlandırıldı	• MILF, 40.000 savaçıyı ve 7.000 silahı silahsızlandırmayı taahhüt etmiştir • 3. Aşama'nın Temmuz 2024'e kadar resmen tamamlanması 32 ay sürmüştür • MILF Merkez Komitesi, 19 Temmuz 2025 tarihinde, GPH'nin sosyoekonomik paketleri ve normalleşmenin diğer unsurlarına ilişkin önemli ölçüde uyum sağlaması beklenirken, silah bırakma sürecini askıya alan bir karar yayınladı. • Paneller, 2025 yılında IDB, GPH ve MILF'den oluşan bir Teknik Çalışma Grubu (TWG) kurarak, hizmet dışı bırakılan silahların kullanım dışı hale getirilmesine yönelik süreçleri incelemek ve önerilerde bulunmak üzere görevlendirdi.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
G. Sosyoekonomik kalkınma programları	- FAB - Normalleştirme Ek Belgesi	- Paneller tarafından 10 Şubat 2024 tarihinde onaylanan Entegre Sosyoekonomik Kalkınma Çerçevesi ve Hizmetten Çıkarılan Savaşçılar (DC'ler) için Geliştirilmiş Sosyoekonomik Paketler 2015 yılından bu yana 4,1 milyar Filipin pezosu değerinde sosyoekonomik kalkınma programlarına yatırım yapılmıştır	- Birim maliyetler için bir çerçeve mevcut olmakla birlikte, çok yıllık bir finansman planı hâlâ bulunmamaktadır. - Bariş projesi yapısı, ulusal daireler ve BARMM bakanlıkları arasında, veri paylaşımı da dahil olmak üzere daha iyi bir koordinasyona ihtiyaç vardır.
- Sosyal koruma	FAB	1. ila 3. aşamalardaki 26.145 DC'ye, her biri 100.000,00 Filipin pezosu tutarında geçici nakit yardımı sağlanmıştır (2015'teki törenle hizmetten çıkarılma sırasında 145 DC'nin aldığı 25.000 Filipin pezosuna ek olarak) 1.557 DC'ye nüfus kaydı yapılmıştır 727 DC, DSWD Sosyal Emeklilik Programına kaydedildi 206 DC, DSWD'nin Pantawid Pamilyang Pilipino Programı'na (4Ps) kaydedildi 159 DC, Filipinler Sağlık Sigortası Programına kaydedildi	Geçiş dönemi nakit yardımı için ayrılan bazı fonlar, hizmetten çıkarma programının askıya alınması sonucunda Hazine'ye iade edilmek zorunda kalınmıştır.

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
- Kapasite geliştirme		• 6.281 DC veya yakın akraba beceri eğitimi aldı • 1.784 DC, Değerler Dönüşüm Eğitimi (VTT) aldı • 992 DC veya yakınlarına, her dönem 25.000 Filipin pezosu tutarında eğitim yardımı sağlandı • 3.590 DC, Alternatif Öğrenim Sistemine (ALS) kaydoldu	
- Geçim/istihdam yardımı		• 2.026 DC'ye acil istihdam sağlandı • Sürdürülebilir Geçim Kaynağı Programı kapsamında 41 kooperatife tarım makineleri ve helal et dükkanı sağlandı • 155 DC liderliğindeki kooperatife yardım sağlandı	• 2024 yılında 3.000 DC'ye TUPAD Programı kapsamında "çalışma karşılığı nakit" desteği sağlanacak
- Altyapı		• Çeşitli MILF DC topluluklarında 10 toplu sulama sistemi (CIS) projesi inşa edildi/ yenilendi • Daha önce tanınan MILF kamplarında 6 kırsal sağlık biriminin (RHU) inşaatı tamamlandı	

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
H. Kamplarının dönüştürülmesi	- FAB - Normalleştirme Ek Belgesi - Kamp Dönüşüm Planı (CTP) ve Kamp Dönüşüm Yatırım Programı (CTIP), 9 Kasım 2021 tarihinde Paneller tarafından onaylandı	2015'ten bu yana kampların yeniden yapılandırılması için 11,62 milyar Filipin pezosu yatırıldı - Ulusal Hükümet – tamamlanan: 245,58 milyon Filipin pezosu; devam eden: 161,26 milyon Filipin pezosu; planlanan: 1,59 milyar Filipin pezosu - Bangsamoro Hükümeti – tamamlanan: 2,10 milyar Filipin pezosu; devam eden: 4,15 milyar Filipin pezosu; planlanan: 2,89 milyar Filipin pezosu - Uluslararası Kalkınma Ortakları – tamamlanan: 369,17 milyon Filipin pezosu; devam eden: 97,33 milyon Filipin pezosu; planlanan: 17,92 milyon Filipin pezosu 2015 yılından bu yana, JTFCT'ler Tarım Bakanlığı (DA) ile ortaklık içinde, tarım aletleri, fideler, çiftlik	Bu proje, Abubakar, Bilal, Omar, Rajamuda, Badre ve Bushra olmak üzere tanınan 6 MILF kampını kapsamaktadır

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
		hayvanları, tarım makineleri, küçük ölçekli kompost tesisleri ve motorsuz bancalar dağıtımı şeklinde geçim kaynakları projelerini desteklemiştir • 2017 yılında JTFCT'ler, hanelere ve toplumsal tesislere 34 milyon Filipin pezосу değеrinde 3.001 adet şebekeden bağımsız güneş enerjisi sistemi teslim etmiş, dağıtmış ve kurmuştur • Mindanao Güven Fonu (MTF), MTF – Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı (MTF-RDP) kapsamında sosyoekonomik altyapı, ALS ve kapasite ve kurum geliştirme gibi alanlarda 90 milyon Filipin pezосу tutarında bir Kamp Programı'nı hayata geçirdi; bu programdan 31 barangayda 66.938 kişi faydalandı. Bunu, 2019 yılına kadar hızlı müdahale projelerini hayata geçiren	

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
		3,2 milyon ABD doları tutarındaki MTF-RDP/2 izledi. MTF- RDP/3, 3 milyon ABD doları proje maliyeti ile 2020 sonlarından Mart 2021'e kadar uygulandı. - AB tarafından finanse edilen PD-BARMM Programı kapsamında, MILF kamplarında diyalog, bilgilendirme kampanyası ve çatışma çözümü programları, CHD'nin "Barışçıl Kamp Dönüşümünü Teşvik Etmek için Topluluklarda Diyalog ve Katılım" (DECONFLICT) Programı aracılığıyla uygulanmaktadır. UNDP ayrıca sürdürülebilir geçim kaynakları, girişimcilik geliştirme, temel toplumsal hizmetler ve tesisler içeren PROACTIVE programını da hayata geçirdi. - Avustralya tarafından finanse edilen Filipinler "	
		Business for Social Progress" (PBSP) programı kapsamında 6 kampta beceri geliştirme merkezleri (SDC'ler) inşa edildi ve bu merkezlerin devri bekleniyor OPAPRU-DA MILF Tarım Toplumu Kalkınma Girişimi Projesi kapsamında küçük ölçekli altyapı projeleri yürütülmektedir.	

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
I. Af	- FAB - Normalleştirme Ek Belgesi 405 Sayılı Bildiri, 2023	4 Mart 2024 tarihinde Senato tarafından kabul edilen 405 sayılı Bildiri ile ilgili 21 sayılı Temsilciler Meclisi Ortak Kararı - NAC tarafından kurulan Yerel Af Kurulları (LAB'ler) 1.240 MILF üyesi af başvurusunda bulundu 1 MILF üyesine af verildi	- MILF için başvuru süresi 4 Mart 2026 tarihinde sona erdi 2 yıllık uzatma hazırlıkları devam ediyor
J. Geçiş dönemi adaleti ve uzlaşma (TJR)	- FAB - Normalleşme Ek Belgesi	- Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu'nun (TJRC) ana raporu Aralık 2015'te Panellere sunulmuş ve Mart 2016'da kamuoyuna açıklanmıştır - TJRC'nin ek raporları Şubat 2017'de Panellere teslim edildi - TWG-TJR tarafından hazırlanan ve 31 Ocak 2025 tarihinde Paneller tarafından onaylanan ve 9 Aralık 2025 tarihinde başlatılan GPH-MILF TJR Yol Haritası	TWG-TJR, GPH-MILF TJR Yatırım Programını hazırlayacak
- 1. Aşama: Ulusal ve bölgesel TJR mekanizmalarının oluşturulması		Bangsamoro TJR Programını kuran ve Bangsamoro TJR Komisyonunu oluşturan 89 sayılı BAA, 28 Ocak 2026 tarihinde kabul edildi	Bangsamoro Ulusal Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu'nun (NTJRCB) kurulması için Senato'ya 3, Temsilciler Meclisi'ne 1 yasa tasarısı sunuldu
- II. Aşama: TJR programı ve politika önlemleri		Gerçek ve tarih, adalet, tazminat ve tekrarlanmama garantisi alanlarında ilgili ulusal devlet kurumları tarafından gerçekleştirilecek II. Aşama çıktıları	OPAPRU-DAR Parsel Envanter Projesi tamamlanmak üzeredir

BİLEŞEN	TEMEL	BAŞARI	YORUM
IV. ANAYASAL/HUKUKİ PARSAYI			
A. Anayasa değişiklikleri	- FAB - Geçiş Düzenlemeleri ve Usullerine İlişkin Ek	- BTC Komitesi, olası anayasa değişikliklerini ele aldı. - BTA Parlamentosu, 20 Şubat 2024 tarihinde, 1987 Anayasası kapsamında yer alamayacak CAB'deki hususları belirleyen bir karar yayınladı ve anayasal değişikliklere desteğini ifade etti ().	BARMM, Bangsamoro Parlamentosu tarafından kabul edilen bazı yasama kararlarının anayasaya uygunluğu konusunda Yüksek Mahkeme nezdinde zorluklarla karşı karşıyadır.
V. ÇIKIŞ BELGESİ			
A. Çıkış Belgesinin İmzalanması	- FAB - Geçiş Düzenlemeleri ve Usullerine İlişkin Ek	Tüm anlaşmaların tam olarak uygulanmasının ardından, geçiş döneminin sonunda imzalanacaktır. Henüz bu aşamaya gelinmemiştir.	Paneller, Malezyalı Arabulucu ve TPMT ile birlikte, tüm anlaşmaların uygulanmasını ve geçiş sürecindeki ilerlemeyi gözden geçirmek, incelemek veya değerlendirmek üzere bir toplantı düzenleyecektir.

Ek V

Bangsamoro Geçiş Otoritesi (BTA III) Parlamento Üyeleri

- 1) Abas, Akmad I.
- 2) Abas, Haron M.
- 3) Abbas, Basit S.
- 4) Abu, Mudjib C.
- 5) Adiong, Rashdi T.
- 6) Alamia, Laisa M.
- 7) Alauddin, Mosber E.
- 8) Ali, Lanang Jr. T.
- 9) Ambolodto, Suharto M.
- 10) Ampatuan, Baintan A.
- 11) Anayatin, Susana S.
- 12) Antao, Mohammad Kelie U.
- 13) Antok, Tomanda D.
- 14) Asarul, Haber A.
- 15) Asnawie, Dan S.
- 16) Balindong, Ahmad Amir A.
- 17) Balindong, Pangalian M.¹
- 18) Bayam, Zulfikar-Ali S.
- 19) Benito, Abdulbasit R.
- 20) Candao, Ma-arouph B.
- 21) Cutan, Uttoh Salem D.
- 22) Dilangalen, Hashemi N.
- 23) Dumama-Alba, Sha Elijah B.
- 24) Ebil, Muhammed Nadzir S.
- 25) Esmael, Suharto S.
- 26) Estino, Matarul M.
- 27) Gayak, Amiroddin Y.
- 28) Guerra, Eduard U.
- 29) Hadji Abdullah, Khalid M.
- 30) Hashim, Abdullah B.

¹ 2 Ekim 2025 tarihinde vefat etti.

- 31) Hassan, Hatimil E.
- 32) Hataman, Abrar J.
- 33) Ibay, Ibrahim P.
- 34) İkbal, Mohagher M.
- 35) Ismael, Rasul E.
- 36) Jajurie, Raissa H.
- 37) Jikiri, Saripuddin D.
- 38) Kadatuan, Kitem Jr. D.
- 39) Karon, Bai Ali S.
- 40) Karon, Faizal G.
- 41) Lim, John Anthony L.
- 42) Loong, Benjamin T.
- 43) Loong, Don Mustapha A.
- 44) Lorena, Jose I.
- 45) Macacua, Abdulraof A.
- 46) Macapaar, Abdullah G.
- 47) Malang, Butch P.
- 48) Mantawil, Baileng S.
- 49) Mastura, Ishak V.
- 50) Matalam, Jaafar Apollo Mikhail L.
- 51) Mendoza, Froilyn T.
- 52) Midtimbang, Michael E.
- 53) Midtimbang, Tawakal B.
- 54) Misuari, Abdulkarim T.
- 55) Misuari, Nurredha I.
- 56) Mitmug, Rasol Jr. Y.
- 57) Munder, Alirakim T.
- 58) Muñoz, Hussein P.
- 59) Oranon, Suwaib L.
- 60) Pacasem, Ubaida C.
- 61) Pagayao, Alindatu K.
- 62) Pak, Abdulwahab M.
- 63) Parcasio, Randolph C.
- 64) Piang, Ramon Sr. A.
- 65) Rakim, Amer Zaakaria A.
- 66) Salendab, Said Z.
- 67) Salik, Ali O.
- 68) Sema, Ömer Yasser C.
- 69) Sema, Romeo K.
- 70) Shiek, Said M.
- 71) Sinarimbo, Naguib G.
- 72) Sinolinding, Kadil Jr. M.
- 73) Solaiman, Ali B.
- 74) Sumagayan, Amenodin U.
- 75) Tan, Nabil A.
- 76) Usman, Adzfar H.
- 77) Uy-oyod, Sittie Fahanie S.
- 78) Yacob, Mohammad S.

Ek VI

BTA Kabinesi

Abdulraof A. Macacua

Başbakan

Hatimil E. Hassan

Başbakan Yardımcısı – Ada Eyaleti

Ali B. Solaiman

Başbakan Yardımcısı – Anakara İlleri

Abdullah M. Cusain

Vekaleten Kıdemli Bakan

Mohd Asnin K. Pendatun

Kabine Sekreteri

Avukat Bantuas M. Lucman

Başsavcı

Bakanlıklar

Abunawas L. Maslamama

Tarım, Balıkçılık ve Tarım Reformu Bakanlığı

Avukat Ubaida C. Pacasem

Maliye, Bütçe ve Yönetim Bakanı

Mohagher M. Iqbal

Temel, Yüksek ve Teknik Eğitim Bakanı

Dr. Kadil M. Sinolinding, Jr.

Sağlık Bakanı

Akmad A. Brahim

Çevre, Doğal Kaynaklar ve Enerji Bakanı

Aldin H. Asiri²

İnsan Yerleşimleri ve Kalkınma Bakanlığı

Sorumlu Yetkilisi

Guiamal B. Abdulrahman

Yerli Halklar İşleri Bakanı

Jordan S. Bayam

İçişleri ve Yerel Yönetim Bakanı

² 13 Ocak 2026 tarihinde Bakan Hamid Aminoddin

D. Barra'nın vefatının ardından Sorumlu Yetkili olarak görevi devraldı.

Muslimin G. Sema
Çalışma ve İstihdam Bakanı

Hussein P. Muñoz
Kamu Düzeni ve Güvenlik Bakanı

Mimar Eduard U. Guerra
Bayındırlık Bakanı

Baileng S. Mantawil
Bilim ve Teknoloji Bakanı

Avukat Raissa H. Jajurie
Sosyal Hizmetler ve Kalkınma Bakanı

Farserina Ajijul Mohammad
Ticaret, Yatırım ve Turizm Bakanı

Termizie G. Masuhud
Ulaştırma ve İletişim Bakanı

Ek VII

Hükümetlerarası İlişkiler Kurulu (IGRB) Üyeleri

Ulusal Hükümet

Vekil Sekreter Rolando U. Toledo *Bütçe ve Yönetimden Sorumlu Vekil Bakanı ve Eş Başkan*

*Bakan Antonio Ernesto F. Lagdameo, Jr.
Cumhurbaşkanı Özel Danışmanı*

*Bakan Frederick D. Go
Maliye Bakanı*

*Juanito Victor C. Remulla
İçişleri ve Yerel Yönetim Bakanı*

*Gilberto C. Teodoro, Jr.
Milli Savunma Bakanı*

*Vivencio B. Dizon
Bayındırlık ve Karayolları Bakanı*

*Bakan Sharon S. Garin
Enerji Bakanı*

*Bakan Francisco P. Tiu Laurel, Jr.
Tarım Bakanı*

*Vekil Bakan Giovanni Z. Lopez
Ulaştırma Bakanı Vekili*

*Arsenio M. Balisacan
Ekonomi, Planlama ve Kalkınma Bakanı*

*Bakan Mel Senen S. Sarmiento Barış,
Uzlaşma ve Birlik Konusunda Başkanlık
Danışmanı*

Bangsamoro Hükümeti

Bakan Mohagher M. Iqbal
Temel, Yüksek ve Teknik Eğitim Bakanı
ve Eş Başkan

Milletvekili Mohammad S. Yacob
Bangsamoro Parlamentosu Başkanı

Vekaleten Görev Yapan Senatör
Abdullah
M. Cusain
Vekaleten Kıdemli Bakan

Kabine Sekreteri Mohd Asnin K. Penda-
tun
Kabine Sekreteri

Bakan Ubaida C. Pacasem
Maliye, Bütçe ve Yönetim Bakanı

Bakan Jordan S. Bayam
İçişleri ve Yerel Yönetim Bakanı

Bakan Raissa H. Jajurie
Sosyal Hizmetler ve Kalkınma Bakanı

Bakan Eduard U. Guerra
Bayındırlık Bakanı

Bakan Abunawas L. Maslamama Tarım,
Balıkçılık ve Tarım Reformu Bakanı

Bakan Akmad A. Brahim
Çevre, Doğal Kaynaklar ve Enerji Bakanı

Bakan Termizie G. Masuhud
Ulaştırma ve İletişim Bakanı

Ek VIII

Filipinler Kongresi – Bangsamoro Parlamentosu Forumu (PCBPF) Yapısı

Filipinler Senatosu

Senatör Loren B. Legarda

Eş Başkan

Senato Azınlık Lideri Alan Peter S.

Cayetano

Senato Çoğunluk Lideri Juan Miguel F.

Zubiri

Senatör Robinhood C. Padilla

Senatör Francis N. Pangilinan

Temsilciler Meclisi

Temsilci Ziaur-Rahman A. Adiong

Eş Başkan

Senatör, Meclis Başkan Yardımcısı

Ferdinand L. Hernandez

Temsilci Munir N. Arbison, Jr.

Milletvekili Jonathan Keith T. Flores

Milletvekili Dadah Kiram Ismula

Meclis Başkan Yardımcısı Yasser A.

Balindong

Bangsamoro Parlamentosu

Meclis Başkan Yardımcısı Sha Elijah B.

Dumama-Alba

Eş Başkan

Meclis Başkan Yardımcısı Laisa M.

Alamia

Meclis Başkan Yardımcısı

Abdulkarim T.

Misuari

Meclis Başkan Yardımcısı Omar
Yasser C.
Sema

Meclis Başkan Yardımcısı Nabil A. Tan
Meclis Başkan Yardımcısı Baintan A.
Ampatuan

Meclis Başkan Yardımcısı Amenodin U.
Sumagayan

Meclis Başkan Yardımcısı Ishak V.
Mastura

Meclis Grup Başkanı John Anthony L.
Lim

Milletvekili Kitem D. Kadatuan, Jr

Ek IX

Liderler Konseyi Üyeleri

Abdulraof A. Macacua

Başbakan

BARMM'den Filipinler Kongresi Üyeleri

Milletvekili Ustadz Yusop T. Alano

Basilan Tek Seçim Bölgesi

Milletvekili Esmael G. Mangudadatu

Maguindanao del Sur Tek Seçim Bölgesi

Ziaur-Rahman A. Adiong Milletvekili

Lanao del Sur 1. Seçim Bölgesi

Milletvekili Samier A. Tan

Sulu 1. Seçim Bölgesi

Milletvekili Yasser A. Balindong

Lanao del Sur 2. Seçim Bölgesi

Milletvekili Abdulmunir M. Arbison, Jr.

Sulu 2. Seçim Bölgesi

Milletvekili Sittie Shahara I. Mastura

*Maguindanao del Norte Tek Seçim
Bölgesi*

Milletvekili Dimszar M. Sali

Tawi-Tawi Tek Seçim Bölgesi

BARMM eyalet valileri

Vali Mujiv S. Hataman
Basilan

Vali Tucao O. Mastura
Maguindanao del Norte

Vali Mamintal A. Adiong
Lanao del Sur

Vali Ali M. Midtimbang
Maguindanao del Sur

Vali Yshmael I. Sali
Tawi-Tawi

BARMM'deki özerk şehirlerin belediye başkanları

Belediye Başkanı Mohammad Ali “Bruce”
D. Matabalao
Cotabato Şehri

Belediye Başkanı Shariff Zain L.
Gandamra
Marawi Şehri

Belediye Başkanı Roderick H. Furigay
Lamitan Şehri

Toplum ve sektör temsilcileri

Mlang U. Madal
Geleneksel Liderler

Piskopos Ernie M. Moral
Moro Dışı Yerli Halklar

Noni L. Lao
Kadınlar

Emekli Başpiskopos Orlando Kardinal
Quevedo
Yerleşimci Topluluklar

Abdulkhair S. Tarason
Ulema

Mohammad Abqary A. Alon
Gençlik

Malik J. Caril
BARMM dışındaki Bangsamoro Toplulukları

Tungko B. Tadtagan
Meslek Sahipleri

Shalimar A. Candao
İş Dünyası

Musa T. Solaiman
Çiftçiler

Faisal A. Nahul
İşgücü

[Boş]
Özel Eğitim Kurumları

Ek X

Ortak Barış ve Güvenlik Ekiplerinin (JPST) Görevlendirilmesi

Basilan

1. Sapah Bulac, Sumisip
2. Poblacion, Tipo-Tipo

Lanao del Norte

3. Pacalundo, Balo-i
4. Munai

Lanao del Sur

5. Balindong
6. Dilimbayan, Maguing

Maguindanao del Norte

7. Tugaig, Barira
8. Tamontaka, Datu Odin Sinsuat (2 takım)
9. Pigcalagan, Sultan Kudarat
10. Simuay, Sultan Kudarat (2 takım)
11. Gadungan, Talitay
12. Ganasi, Upi

Güney Maguindanao

13. Kitango, Datu Saudi Ampatuan
14. Tambunan II, Guindulungan
15. Libutan, Mamasapano
16. Kuya, Güney Upi
17. Darampua, Sultan sa Barongis

Kuzey Cotabato

18. Kapinpilan, Midsayap
19. Bago-inged, Pikit
20. Balongis, Pikit

Sultan Kudarat

21. El Bebe, Columbio

Zamboanga Sibugay

22. Datu Tumanggong, Tungawan

İNSAMER
İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ